

Inkeri Kvick

PELON VIRRASSA

Tutkielma naisten kokemasta väkivallan pelosta

Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Ohjaaja: YTL Marja Kaskisaari

Toukokuu 2000

Aineistoni naisille

03

PELON VIRRASSA
Tutkielma naisten kokemasta väkivallan pelosta

Inkeri Kvick

Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Ohjaaja: YTL Marja Kaskisaari
Toukokuu 2000
129 sivua. 2 liitettä.

Pohdin tässä tutkielmassani naisten kokemaa väkivallan pelkoa elettyinä ruumiillisena kokemuksena. Käyn siis keskustelua naisten kokeman väkivallan pelon ruumiinfenomenologisesta ymmärtämisestä. Teoreettisena viitekehystenä käytän Maurice Merleau-Pontyn ruumiinfenomenologian perusajatusta, että ihmisen tapa olla maailmassa on intentionaalinen, maailmaan suuntautunut, ja että ihmisen perusintentio on liikkuvuus. Käsitän naiset sukupuolittuneiksi ruumiillisiksi subjekteiksi, ja heidän väkivallan pelon tunteensa ymmärrän sukupuolittuneiksi ja valtasuhteissa tuotetuiksi. En oleta väkivallan pelon olevan ainoastaan väkivaltaa pelkäävien naisten subjektiivinen, heidän omaa elämänlaatuaan heikentävä, ongelma, vaan käsitän sen myös laajempänä yhteiskunnallisena ongelmana. Tutkielmani tuo tietoa siitä, mitä naisten kokema väkivallan pelko on valtasuhteissa tuotettuna elettyinä ruumiillisena tunteena, sekä siitä, millaisia tilakokemuksia väkivallan pelko tuottaa.

Tutkielmani empiirinen aineisto sisältää naisten kirjoittamia omaelämäkerrallisia kertomuksia yksittäisistä sukupuolittuneen väkivallan pelkoa aiheuttaneista tilanteista. Analysoin pelkokertomuksia laadullisesti ruumiinfenomenologisen lähiluvun avulla. Ymmärrän siis väkivallan pelon sekä ruumiillisena tunnekokemuksena että kerrottuna, sosiaalisesti rakentuneena, tunteena. Yläkäsitteenä käytän kehittelemääni ruumiinfenomenologista "pelon virta" -metaforaa. Luen naisten kirjoittamia omaelämäkerrallisia pelkokertomuksia empaattisesti, ja edellä mainitun metaforan avulla seuraan niistä heidän väkivallan pelon tunnekokemuksiaan.

Tärkein tulos on, että pelon virrassa oleminen vaikuttaa pelkäävien naisten liikkuvuuteen ja intentionaalisuuteen muun muassa jähmettämällä tai rajoittamalla heidän liikkeitään sekä aiheuttamalla joskus pitkäkestoisiaakin ruumiillisia oireita. Väkivallan pelon tuottamat tilakokemuksetkin ovat rajoittuneita, muun muassa ahtaita, eristyneitä tai hajottavia.

AVAINSANAT: väkivallan pelko, naisten pelkoparadoksin kritiikki, pelon virta, ruumiinfenomenologia, naisruumiillisuus, omaelämäkerrallisuus, muisti

SISÄLLYS

1 NAISET PELKÄÄVÄT VÄKIVALTA	7
RUUMIIN RAJAT, PELON RAJAT	8
VÄKIVALLAN PELON SUKUPUOLITTUNEISUUS	9
<i>Raiskauksen pelko</i>	9
<i>Parisuhdeväkivallan pelko</i>	10
VÄKIVALLAN PELKO TUTKIMUSKOhteena	12
<i>Väkivalta, julkinen puhe ja pelko</i>	12
<i>Pelko subjektiivisena, objektiivisena ja sosiaalisena ongelmana</i>	13
<i>Naisten pelkoparadoksin kritiikki</i>	14
<i>Väkivallan pelon jatkumot naisen elämässä</i>	16
VÄKIVALLAN PELON TUTKIMUS SUOMESSA	18
<i>Väkivallan pelon määrällinen tutkimus</i>	18
<i>Väkivallan pelon laadullinen tutkimus</i>	20
2 PELON KERRONTA JA LUENTA	23
NAISTEN HILJAISEN TIEDON LÄHTEILLÄ	23
”PELON VIRTÄ” RUUMIINFENOMENOLOGISENA METAFORANA	25
PELKOMUISTOISTA KIRJOITTAMINEN	27
<i>Pelon ja ”minun” muistaminen</i>	27
<i>Kirjoituspyyntö aineistonkeruumetodina</i>	31
<i>Ketkä kirjoittivat?</i>	33
<i>Omaelämäkerralliset pelkokertomukset aineistona</i>	36
EMPAATTINEN LÄHILUKU	40
<i>Empatia ja tunteet tutkimuksenteossa</i>	40
<i>Pelkokertomusten ruumiinfenomenologinen luenta</i>	44
3 PELKO TUNTEENA	47
TUNTEISTA RAKENTUVA SOSIAALINEN TODELLISUUS	47
<i>”Tunteet ovat ruumiillisia ajatuksia”</i>	48
<i>Tunteiden sosiologia</i>	51
PELON MÄÄRITELMIÄ	53
<i>Pelon ja halun dynamiikka Descartes’n Mielenliikutuksissa</i>	53
<i>Pelon narratiivinen luonne</i>	55
<i>Pelko – perustunne ja tunteen perusmuoto?</i>	57
<i>Ekskursio elokuvaan, pelon kuvaan</i>	61

4 ELETTY PELKO	65
VÄKIVALLAN PELKO KIRJOITETTUNA TUNTEENA	65
<i>Pelon yhtäkkisyys, arjen pysähdys</i>	66
<i>Jähmettyneissä asennoissa, pelon kahleissa</i>	74
<i>Pelko ruumiin kielenä ja abjektin kokemuksena</i>	79
5 PELKO TILOISSA	84
IHMINEN ASUU TILASSA JA AJASSA	84
VÄKIVALLAN PELON TUOTTAMAT TILAKOKEMUKSET	86
<i>Ahtaus</i>	87
<i>Eristyneisyys</i>	92
<i>Haavoittavuus</i>	96
<i>Ulossulkevuus</i>	100
<i>Hajottavuus</i>	103
6 PELKO, SUKUPUOLI JA TIETO	106
VÄKIVALLAN PELKO NAISTEN HILJAISENA TIETONA	106
KIRJOITETTUIEN PELKOKERTOMUSTEN TUTKIMINEN	109
LÄHTEET	113
LIITTEET	128

*Siinä itki impi illan, kaikerteli kaiken yötä
rannalla vesikivellä, laajalla lahen perällä.
Aamulla ani varahin katsoi tuonne niemen päähän:
kolme oli neittä niemen päässä ... ne on merta kylpemässä!
Aino neiti neljänneksi, vitsan varpa viienneksi!*

≈ ≈ ≈

*Kivi oli kirjava selällä, paasi kullan paistavainen:
kiistasi kivellen uia, tahtoi paaelle paeta.*

*Sitte sinne saatuansa asetaiksen istumahan
kirjavaiselle kivelle, paistavalle paaterelle:
kilahti kivi vetehen, paasi pohjahan pakeni,
neitonen kiven keralla, Aino paaen palleassa.*

☞ *Kalevala: Aino-taru*

1

**NAISET PELKÄÄVÄT
VÄKIVALTA**

*Kaksi kolmasosaa suomalaisista 18–74-vuotiaista naisista pelkää
katuväkivaltaa, seksuaalista väkivaltaa,
perheväkivaltaa ja/tai työpaikkaväkivaltaa.*

✂ Markku Heiskanen & Minna Piispa: Usko, toivo, hakkaus

Heti ensimmäisen opiskeluvuoteni syksynä tilasin tieteellisen aikakauslehden nimeltä *Nais-tutkimus-Kvinnoforskning*, johon olin tutustunut naistutkimuksen perusteisiin kuuluvaa tehtävää kirjoittaessani. Selailin mielenkiinnolla ensimmäistä numeroa (4/1994), joka postilaatikooni kolahti. ”Tila on kuin tuhat lävistävää silmää” – ajatuksia tilakäsityksistä, kaupunkipeloista ja tilan kokemisesta, oli Hille Koskela otsikoinut artikkelinsa. Luin artikkelin ihmetellen ja ihastellen. Se tarjosi minulle aivan uudenlaisen tavan nimetä ja jäsentää todellisuutta naisten kokeman väkivallan pelon näkökulmasta. Pian artikkeli kuitenkin unohtui ja lehti pölyttyi vuosia koskemattomana kirjahyllyssäni. Mutta jonnekin oli syntynyt pieni nappu odottelemaan aukeamistaan. Nyt tuo artikkeli on koirankorville luettu, tarkkaan alleviivattu ja teetahroin kuvioitu. Sillä siitä tässä tutkielmassa on kysymys; naisten kokemista väkivallan pelon tunteista, pelkäävien naisten tilakokemuksista, naisten arkielämän sujuvuudesta ja sukupuolten välisistä valtasuhteista.

En kuitenkaan tarkastele naisten kokemaa väkivallan pelkoa Hille Koskelan tapaan *pelon maantieteeksi* kutsuttuun tutkimussuuntaukseen kiinnittyen (ks. myös Valentine 1989), vaan lähestyn aihetta ruumiinfenomenologian, tunteiden sosiologian ja naistutkimuksen näkökulmista. Tutkielmaani, jonka aineisto koostuu 22:n naisen kirjoittamista omaelämäkerrallisista pelkokertomuksista, motivoi siis fenomenologinen, sosiologinen ja feministinen tiedonintressi. Minua kiinnostaa, millaisia kertomuksia väkivaltaa pelänneet naiset kirjoittavat kokemuksistaan. Annan naisten kirjoittamien pelkokertomusten herättää henkiin tilastojen tärkeät mutta sanattomat numerot. Lähiluen naisten omaelämäkerrallisia pelkokertomuksia sekä väkivallan pelon tunnekokemuksen että tilakokemuksen näkökulmasta, jotta saisimme tietoa naisten kokemasta väkivallan pelosta elettyinä ja valtasuhteissa tuotettuna tunteena.

Tytöt ja naiset voivat pelätä miesten tekemän väkivallan lisäksi myös esimerkiksi väkivaltaisesti käyttäytyviä tyttöjengejä (ks. Honkatukia 1998, 204–211; Stanko 1990, 89). Aineistossani ei kuitenkaan ole yhtään kertomusta toisten naispuolisten tekemän väkivallan pelkäämisestä, vaan kaikki aineiston naiset kirjoittavat sukupuolittuneen väkivallan pelosta. Sukupuolittuneella väkivallalla tarkoitan siis väkivaltaa, joka on pääasiassa miesten naisille tekemää. En myöskään tarkastele tutkielmassani alussa mainittua työpaikkaväkivallan pelkoa, koska aineistossa ei ole yhtään siitä kirjoitettua kertomusta, mutta pelon tunne- ja tilakokemusten pohdinta kiinnostanee myös työpaikkaväkivallan pelosta tietoa etsiviä.

Osa naisista ei pelkää väkivaltaa tai he eivät ainakaan kerro tutkijoille pelkäävänsä. Tuija Nykyri (1998, 125–126) muistuttaa, että naisiin kohdistuvan väkivallan mahdollisuus saattaa tulla esille myös sen korostamisena, että ”minua ei lyödä”. Kun puhun tutkielmassani naisista, tarkoitan kuitenkin pääasiassa niitä naisia, jotka itse myöntävät pelkäävänsä sukupuolittunutta väkivaltaa mitä erilaisimmissa tilanteissa niin kaduilla ja kodeissa kuin muissakin paikoissa.

RUUMIIN RAJAT, PELON RAJAT

Yi-Fu Tuan (1979, 206) kirjoittaa, että ihmisen turvallisuuden tunne edellyttää rajojen määrittelyä. Ihmisen täytyy määritellä vähintään oman kotinsa ja oman ruumiinsa rajat voidakseen tuntea olevansa turvassa. Tarkoitan tutkielmassani naisten kokemalla väkivallan pelolla sitä, että naiset pelkäävät sukupuolittuneen väkivallan uhkan takia menettävänsä mahdollisuuden määritellä itse oman ruumiinsa rajat. Tosin ruumiin, kodin ja myös omaisuuden rajat ovat sillä

tavoin huokoiset, että esimerkiksi omaisuuteen kohdistuva rikos voidaan kokea myös omaa ruumista ja henkeä uhkaavaksi rikokseksi. Erityisesti naisten on todettu reagoivan voimakkaasti omaisuusrikoksiin (Korander 1994, 13). Käsilaukkuvarkaus voi aiheuttaa suurta stressiä, koska se tekee näkyväksi oman haavoittuvuuden (Stanko 1990, 103; Karisto & Tuominen 1993, 39). Lisäksi naiset kokevat esimerkiksi asuntomurron yksityiselle alueelle tunkeutumiseksi, ja he ajattelevat, että murtoon sisältyy vaara joutua myös seksuaalisen väkivallan uhriksi (Warr 1985, 247; Tiby 1991, 19; Karisto 1993, 32).

Ruumiin rajat liikkuvat tilanteen mukaan. Ne eivät ole ruumiin ääriviivojen rajat, vaan riippuvat ajasta ja paikasta. Öisellä kadulla ruumiin rajat kasvavat, koska naisella täytyy olla silloin enemmän hallittua aluetta, jotta turvallisuuden tunne säilyisi edes jollakin tavalla. (Ks. Nuppola 1997, 56.) ”Jossain on mentävä joku raja”, kuten Maaru Tang sanoo elokuvassa *Pelon maantiede* (1999), ja se raja pitää olla nimenomaan naisen itsensä määrittelemä. Niin kauan kuin nainen saa itse määritellä omat rajansa, rajat piirtyvät siten, että naisella on hyvä olo. Kokemukset häirinnästä, uhkailusta, ahdistelusta ja väkivallasta tai niiden mahdollisuudesta murtavat nämä rajat. Kun naisesta tuntuu, että hänen ruumiinsa raja ei ole enää hänen itsensä määrittelemä, siitä tulee pelon raja.

VÄKIVALLAN PELON SUKUPUOLITTUNEISUUS

Useiden tutkimusten perusteella tiedetään, että naiset pelkäävät väkivaltaa enemmän kuin miehet (Suomessa esim. Seppänen 1991a; Seppänen 1991b; Niemi 1994, Heiskanen 1996a; Heiskanen 1996b; Salmi & Keskinen 1997; Niemi 2000). Sukupuoli onkin pelkojen tärkein luokittelija (ks. Karisto & Tuominen 1993, 37; Koskela 1994, 26; Heiskanen 1996a, 81; Koskela 1999a, 5). Kirjoitan seuraavaksi sukupuolittuneen väkivallan pelosta naisten kokeman raiskauksen pelon ja naisten kokeman parisuhdeväkivallan pelon näkökulmista.

Raiskauksen pelko

Susan Brownmiller (1993, 15) kirjoittaa 1970-luvulla julkaistussa feministisen väkivaltatutkimuksen klassikossaan *Against Our Will*, että raiskauksella on ollut tärkeä funktio esihistori-

allisista ajoista nykypäivään asti. Hänen mukaansa raiskaus on tietoinen uhkailun prosessi, jonka avulla kaikki miehet pitävät kaikkia naisia pelon tilassa. Brownmillerin ajatusta on tosin kritisoitu paljon, mutta feministien mukaan raiskausta voi kuitenkin pitää rikoksena, joka vaikuttaa kaikkien naisten elämään riippumatta siitä, onko nainen joutunut raiskauksen uhriksi vai ei (ks. Gordon & Riger 1981, 73). Erityisesti nuoret naiset pelkäävät raiskauksen kohteeksi joutumista niin Suomessa kuin Yhdysvaltojen suurissa metropoleissakin (ks. esim. Heiskanen & Piispa 1998, 51; Seppänen 1991a, 7; Warr 1985, 248).

Naisten kokeman väkivallan pelon onkin sanottu johtuvan pohjimmiltaan raiskatuksi tulemisen pelosta (ks. Stanko 1993, 157; Tiby 1990, 105). Margaret T. Gordon ja Stephanie Riger (1991) jopa käyttävät raiskauksen pelosta käsitettä *the female fear*. Seksuaalinen väkivalta on rikostyyppi, joka on pääasiassa ”vain naisille” (ks. Karisto & Tuominen 1993, 37). Raiskauksen pelko kytkeytyy sukupuolten välisiin ja yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin, koska voi ajatella, että raiskauksen pelon takia naiset sukupuoliryhmänä pelkäävät miehiä sukupuoliryhmänä. Tällöin yksittäisen naisen kokema väkivallan pelko ei ole vain hänen oma asiansa. (Ks. Asikainen & Koskela 1992a, 29; Asikainen & Koskela 1992b, 7; Koskela 1994, 27.) Antti Karisto ja Martti Tuominen (1993, 38) kirjoittavat, että naiset pitävät raiskausta äärimmäisen vakavana ja todennäköisenä uhkana. Vain pieni osa raiskauksista tulee ilmi ja tilastoidaan, joten seksuaalisen väkivallan epätodennäköisyys on siis tilastoharha.

Raportoinnin ja tilastoinnin vähäisyyteen vaikuttaa varmasti osaltaan se, että suuressa osassa raiskaustapauksista nainen tuntee raiskaajansa, vaikka raiskaajan stereotyyppi onkin pusikoissa piileskelevä muukalainen, Elizabeth Stanko (1987, 125–126) huomauttaa. Tuija Rasku ja Juha Joutsenlahti (1998, 19) ovat esittäneet, että aviomiehen tekemä raiskaus olisi naiselle kaikkein traumaattisin. Mielestäni on kuitenkin turhaa vertailla kenen tekemä raiskaus traumatisoi eniten, koska raiskaus on aina traumaattinen väkivallanteko, jota uhri ei koskaan unohda. Silti parantuminen ja normaalin elämän jatkaminen raiskauksen jälkeen on mahdollista, kuten myös Rasku ja Joutsenlahti (ma. 24) ajattelevat.

Parisuhdeväkivallan pelko

Naisten kokema väkivallan pelko on aiemmin määritelty tutkimuksissa vain naisten julkisilla paikoilla tuntemaksi peloksi tai kotimurron pelkäämiseksi (esim. Seppänen 1991a; Seppänen

1991b). Elizabeth Stanko (1993, 155–156 & 1996, 59) kirjoittaa, että tuntemattomien miesten pelkäämistä ("stranger danger") pidetään ymmärrettävänä, mutta tuttujen miesten pelkäämistä ei sen sijaan pidetä hyväksyttävänä tai ymmärrettävänä, vaikka naiset ovatkin kaikkein suurimmassa vaarassa joutua fyysisen tai seksuaalisen väkivallan kohteeksi kotioloissaan. Suomessakin naiset joutuvat väkivallan kohteeksi useimmiten perheessä (ks. Heiskanen & Piispa 1998, 58). Ola W. Barnett ja Alyce D. LaViolette (1993, 53) kirjoittavat, että parisuhdeväkivallan kohteeksi joutuneet naiset ovat pelokkaampia kuin muut naiset, koska he ovat oppineet, että heidän puolisonsa voi käyttäytyä väkivaltaisesti milloin tahansa. Vaikka suhteessa olisi väkivallaton jakso, se ei tarkoita, että nainen tuntisi olonsa turvalliseksi, koska väkivallan kierteelle on tyypillistä väkivaltaisten ja väkivallattomien kausien vaihtelu.

Sirkka Pertun (1999, 19) mukaan naisen kokema pelko tämän väkivaltaisesti käyttäytyvää puolisoa kohtaan saattaa vaikeuttaa auttamistyötä, koska nainen pelkää mitä siitä seuraa, jos puoliso saa tietää hänen kertoneen väkivallasta ulkopuolisille. Myös sosiaalisen ympäristön aktiivisuus on tärkeää väkivallan uhrin auttamisessa, vaikka uhri saattaakin peloissaan kieltää kaiken tapahtuneen ja keksiä selityksiä perheen salaisuuden säilyttämiseksi, Helena Koski (1999, 54) huomauttaa. Väkivallan pahenemisen tai jopa kuoleman pelko voivat siis estää naista puhumasta väkivaltakokemuksista ja irrottautumasta väkivaltaisesta parisuhteesta. Nämä pelot eivät ole aiheettomia, koska useat tutkimukset osoittavat, että tilanne saattaa muuttua erityisen vaaralliseksi uhrin irrottautumispyrkimysten takia (ks. Niemi-Kiesiläinen 1998b, 40). Ola W. Barnett ja Alyce D. LaViolette (1993, 51) korostavat, että parisuhdeväkivaltatilanteissa lähteminen ja turvallisuus eivät ole synonyymejä.

Suomessa tuli vuoden 1999 alussa voimaan laki lähestymiskiellosta (ks. Laki...). Laki on yhteiskunnan osoitus siitä, että väkivaltaa pelkäävien ihmisten tunteisiin ja kokemuksiin suhtaudutaan vakavasti. Lain myötä viranomaiset saivat oikeuden puuttua uhkailuun ja häirintään jo ennen kuin fyysistä väkivaltaa on ehtinyt tapahtua. Lähestymiskiellon voi saada esimerkiksi väkivaltaisesta parisuhteesta erotessa, jos pystyy todistamaan, että puoliso uhkailee.

Lähestymiskieltokaan ei kuitenkaan ole pystynyt takaamaan parisuhdeväkivallan uhrin turvallisuutta noin neljäsosassa tapauksista, eikä uhri aina edes uskalla hakea lähestymiskielloa väkivallan tekijälle. Tämä kertoo siitä, että monet naiset lapsineen pelkäävät henkensä edestä. (Keskisuomalainen 22.1.2000, 5.) Lähestymiskieltolaki on vain yksi, vaikkakin tärkeä, keino muiden joukossa puuttua naisiin kohdistuvaan väkivaltaan, mutta ei se ole mikään patenttiratkaisu naisten vapauttamiseksi väkivallan pelkäämisestä.

Naisten ihmisoikeuksien käsikirjassa sanotaan, että naisiin kohdistuvan väkivallan poistaminen edellyttää naisten aseman kokonaisvaltaista parantamista (ks. Niemi-Kiesiläinen 1998a, 173). Vaikka tarkastelenkin tässä yksittäisten naisten kirjoittamia kokemuksia väkivallan pelosta, lähtökohtani on, että naisiin kohdistuva väkivalta ja naisten kokema väkivallan pelko eivät ole yksityisasioita, vaan ne ovat kaksi toisiinsa kietoutunutta yhteiskunnallista ongelmaa. Väkivallan pelko on siis yhteiskunnallinen ongelma (ks. myös Koskela 1999b, 6), joka Markku Heiskasen ja Minna Piispan (1998, 50) tutkimuksen mukaan koskettaa ainakin kahta kolmasosaa suomalaisista naisista.

VÄKIVALLAN PELKO TUTKIMUSKOHTEENA

Väkivalta, julkinen puhe ja pelko

Todellinen väkivalta, sitä koskeva puhe sekä väkivallan pelko ovat itsenäisiä, mutta samalla toisiinsa kiinnittyneitä tutkimuskohteita. Jos todellista väkivaltaa ei olisi, siitä ei myöskään puhuttaisi eikä sitä pelättäisi. Puheen ja pelon määrä eivät kuitenkaan ole välttämättä suorassa suhteessa todelliseen väkivaltaan. Toisaalta esimerkiksi raiskaukset ja muu naisiin kohdistuva väkivalta sekä naisten ei-rikollinen häirintä ovat tilastoissa aliedustettuina. Ne ovat silti naisille yhtä todellinen uhka kuin tilastoitu väkivaltakin. Pelkoa ja turvattomuuden tunnetta voi kuitenkin joskus esiintyä selvästi enemmän kuin siihen objektiivisesti ajatellen olisi aiheita. Pelot eivät heijasta vain ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia väkivallasta. Kaupunkipelkoihin, joilla tarkoitetaan ihmisten julkisissa tiloissa kokemaa sekä liikkumiskäyttäytymistä ja -päätöksiä ohjaavaa väkivallan pelkoa, vaikuttaa esimerkiksi myös julkisen puheen sävy. Valtaosa ihmisten katuväkivaltaa koskevista tiedoista ja tuntemuksista onkin peräisin tiedotusvälineistä eikä ihmisten omista kokemuksista. (Karisto 1993, 30; Karisto & Tuominen 1993, 9, 38–39; Koskela 1994, 26; Koskela 1999b, 1.)

Erään viime syksynä ilmestyneen *Iltä-Sanomain* (20.9.1999) kansilehdessä lukee seuraavasti: ”Naisia pahoinpitelevä NAAMIOMIES KYLVÄÄ KAUHUA Joensuussa”. Mustalle pohjalle painetun suurikokoisen valkoisen tekstin vieressä on piirroskuva tummiin pukeutuneesta huppupäisestä miehestä, jolla on kädessään musta pamppu. Sillä hän jutun mukaan oli runsaan kuukauden aikana pahoinpidellyt puolenkymmentä naista yön pimeydessä nimitelty-

ään uhrejaan ensin huoriksi. Näyttävästä uutisoinnista tuli väistämättä mieleen, että kumpi ”kylvi kauhua” enemmän, naamiomies vai *Ilta-Sanomat*.

Silloin kun ihmiseltä puuttuu omakohtaisia kokemuksia rikollisuudesta, on tiedotusvälineillä suuri merkitys hänen pelon kokemiseensa, Hannu Niemi (2000, 153) sanoo. Elizabeth Stankon (1987, 128) mukaan tiedotusvälineet lisäävät myös mahdollisessa akuutissa vaarassa olevien ihmisten turvattomuuden tunteita. Vaikka Joensuussa olikin tiedetty pahoinpitelyistä jo ennen kuin ne nousivat valtakunnalliseen julkisuuteen, olisi silti mielenkiintoista tietää, kuinka joensuulaiset naiset reagoivat kyseiseen uutiseen, ja oliko sillä mitään välittömiä vaikutuksia heidän arkeensa. Ainakin minun selkäpiitäni jutun lukeminen ja ”valtavasta verilammikosta” otetun valokuvan katsominen karmivat, mutta koska en asu Joensuussa, en kuitenkaan tuntenut olevani akuutissa vaarassa pahoinpitelijän takia. Tiedotusvälineet saattavat kuitenkin toimia tarpeettomien pelkojen tuottajina (ks. Furedi 1998, 4; Roos Jertha 1997, 42).

Pelko subjektiivisena, objektiivisena ja sosiaalisena ongelmana

Väkivallan pelko on voimakas tunne, joka pystyy aiheuttamaan muutoksia ihmisen käyttäytymisessä ja psyydessä, Ola W. Barnett ja Alyce D. LaViolette (1993, 52) kirjoittavat. Parisuhdeväkivallan pelkäämisessä ja sen uhriksi joutumisessa ei tietenkään ole koskaan kyse uhrin subjektiivisesta ongelmasta. Parisuhteessa tapahtuva naiseen kohdistuva väkivalta on objektiivinen ja yhteiskunnallinen ongelma kuten muutkin väkivaltarikokset. Seuraava pohdinta koskeekin siis lähinnä naisten julkisessa tilassa kokemaa katuväkivallan tai seksuaalisen väkivallan pelkoa eikä parisuhdeväkivallan pelkoa.

Ihmisten subjektiiviset ongelmat voivat muuttua objektiivisiksi seuraustensa kautta. Jos naisen subjektiivisesti kokema väkivallan pelko muuttaa hänen käyttäytymistään sekä rajoittaa hänen vapauksiaan ja valintojaan, pelko muuttuu objektiiviseksi ongelmaksi. Yksilön turvattomuuskokemuksessa on siis kyse sekä subjektiivisesta hyvinvointiongelmasta että objektiivisesta arkielämän sujuvuutta vaikeuttavasta ongelmasta. (Ks. Heiskanen 1996a, 57; Karisto & Tuominen 1993, 10; Vogel 1991, 34.)

Nämä väkivallan pelon molemmat puolet, sekä henkilökohtainen pelon tunne että pelon aiheuttamat seuraukset, tulevat esille tutkielmani aineiston naisten kertomuksissa omassa

kontekstissaan, tilannesidonaisesti. Tämän ansiosta voin tarkastella väkivallan pelkoa kokonaisvaltaisesti tietystä uhkatilanteesta käsin.

Väkivallan pelko on aina myös sosiaalinen ongelma, jos se vaikuttaa ihmisen käyttäytymiseen esimerkiksi siten, että hän eristäytyy iltaisin kotiinsa katuväkivallan pelon takia. Tosin pelko voi olla sosiaalinen ongelma, vaikka ihminen ei eristäytyisikään. Tietyissä rajoissa eristäytyminen on se hinta, joka kaupungissa asumisesta on maksettava. Yhteisön eli naapuruston kannalta ihmisten eristäytyminen on kuitenkin huono ratkaisu, koska jos ulkona liikkuu iltaisin vain vähän (nuoria) ihmisiä, yhteisön epävirallinen sosiaalinen kontrolli lakkaa toimimasta. Jos ”vaarallisina” pidetyt nuoret valtaavat julkiset tilat iltaisin, muut ihmiset eristäytyvät aiempaa varmemmin, ja heidän väkivallan pelkonsa lisääntyy entisestään. Syntyy *pelon kehä*. (Tiby 1991, 17; ks. myös Balvig 1990, 93.) Gill Valentin (1989, 389) mukaan miesten ylivaltaa ylläpidetään pelon kehän avulla, koska pelon kehä on patriarkaatin tilallinen ilmentymä. Naisten itsenäisyys rajoittuu, koska heidän elämänsä maailmansa on väkivallan pelon takia ahtaampi kuin miesten. (Ks. myös Asikainen & Koskela 1992a, 30; Asikainen & Koskela 1992b, 9.) Neljän seinän sisälle sulkeutuminen on haitallista myös parisuhdeväkivaltaa pelkäävien kannalta, koska naapurit eivät välttämättä reagoi, vaikka tietäisivätkin seinän takana tapahtuvasta väkivallasta, Helena Koski (1999, 7) kirjoittaa. Matti Kortteisen (1982, 252–253) mukaan kaupunkiympäristössä vallitsee naapureiden kesken negatiivinen solidaarisuus: kun minä en puutu sinun asioihisi, sinäkään et puutu minun asioihini. Tällainen käyttäytyminen lisää parisuhdeväkivaltaa pelkäävien yksinäisyyttä.

Koska pelolla on negatiivinen vaikutus yhteisön epävirallisen sosiaalisen kontrollin ohella myös yhteisön sisäiseen koheesioon ja sosiaaliseen järjestykseen, pelko lisää todellista rikollisuutta. Näin rikollisuuden ja väkivallan pelolla voi olla tuhoisa vaikutus ihmisten elämänlaatuun. (Ilmonen Mervi 1993, 36–37.) Kollektiivisena kokemuksena väkivallan pelko ei ole enää vain yksilöiden henkilökohtainen tunne, vaan siitä tulee poliittinen kysymys, Timo Korander (1994, 14) toteaa.

Naisten pelkoparadoksin kritiikki

”Väkivalta vähentynyt, mutta pelko lisääntynyt” otsikoi sanomalehti *Keskisuomalainen* (30.11.1999, 8) jutun, jossa käsiteltiin Helsingissä pidetyn *Tappajalööpit*-seminaarin antia.

Tällaista tilannetta, jossa ihmiset pelkäävät väkivaltaa enemmän kuin tilastojen mukaan olisi aiheutta, on kutsuttu pelkoparadoksiksi. Tilanteen paradoksaalisuus johtuu siis siitä, että ihminen arvioi riskinsä joutua väkivallan kohteeksi liian suureksi ja tavallaan pelkää turhaan, ilman syytä (ks. Salmi & Keskinen 1997, 65).

Naisten pelkoparadoksilla tarkoitetaan sitä, että vaikka naiset joutuvat väkivallan uhreiksi harvemmin kuin miehet, naiset pelkäävät väkivaltaa enemmän kuin miehet (ks. Tiby 1991, 23; Karisto & Tuominen 1993, 37; Koskela 1994, 26; Koskela 1995b, 4; Koskela 1995c, 58; Heiskanen 1996a, 74). Puhe naisia syyllistävästä pelkoparadoksista kuitenkin yksinkertaistaa pelon ja todellisen väkivallan suhdetta (ks. Karisto & Tuominen 1993, 37; Koskela 1994, 26). Naiset ovat varovaisia ja rajoittavat liikkumistaan väkivallan pelon takia, joten he eivät joudu väkivallan uhreiksi kodin ulkopuolella yhtä usein kuin miehet. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että julkiset tilat olisivat naisille turvallisia paikkoja, koska naisten riski joutua väkivallan kohteeksi niissä ei pienene, vaikka naiset väkivallan pelon takia itse rajoittavatkin liikkumistaan. (Koskela 1994, 26; 1995b, 4; 1995c, 58; 1999b, 2.) Naisten pelokkuutta voi selittää esimerkiksi se, että naisten raiskatuksi tulemisen pelko on luonteeltaan totaalista. Raiskausta pelätään, koska se koetaan syvästi haavoittavaksi väkivallanteoksi. Naiset, jotka olettavat, että riski tulla raiskatuksi on suuri, myös pelkäävät enemmän kuin ne naiset, jotka arvioivat, että riski joutua raiskauksen kohteeksi on pieni. (Karisto & Tuominen 1993, 38.) Elizabeth Stan-
kon (1993, 155) mukaan naisten kaupunkipelot saattavat johtua siitäkin, että naisille annettavat turvallisuusohjeet keskittyvät julkisissa tiloissa tapahtuvan väkivallan torjumiseen. Lisäksi naisten on vaikeampi välttää väkivallan kohteeksi joutumista kuin miesten, koska naiseen kohdistuva väkivalta ja sillä uhkailu tapahtuu usein perhepiirissä. Miesten on helpompi vältellä ”nakkikioskitappeluja” kuin naisten kotona tapahtuvaa omaisten tai tuttavien tekemää väkivaltaa. (Ks. Niemi 1994, 16; Heiskanen 1996a, 74.)

Väkivallan pelko rajoittaa pelkäävän ihmisen elämää ja liikkumista. Pelko vaikuttaa myös kriminaalipoliittisiin päätöksiin ja lisää suojautumiskeinojen suosiota. (Niemi 1994, 16.) Mänttälä, että turvallisuutta käsitelleen *Kaupparehti Extran* (12.10.1999, 2) pääkirjoituksessa jopa ”tervehditään ilolla” sitä kehitystä, että ”kaikenlainen turvattomuus on lisääntynyt Suomessa”. ”Uhat herättävät meidät ruusun unesta. Alamme tehdä töitä turvallisuutemme puolesta. Samalla alamme nähdä, kuinka arvokkaassa maailmassa elämme.” Rahan kuluttaminen turva-alan tuotteisiin ja palveluihin onkin siis silmät avaava iloinen asia! Aivan kuin ihmiset eivät pelkäisi jo nyt tarpeeksi. Pelon määrää ja syvyyttä voidaan pitää yhteiskunnassa vallitse-

van hyvinvoinnin ja toteutuneiden ihmisoikeuksien mittarina (ks. Karisto 1993, 31; Karisto & Tuominen 1993, 10). Tästä näkökulmasta katsottuna turvabisneksen kasvu ei todellakaan ole ilolla tervehdittävä asia.

Tutkielmani peruslähtökohta on se, että pelon kokemisessa on olennaista sen todellisuus kokijalle itselleen. Monet muutkin pelkotutkijat pitävät tätä ajatusta omien tutkimustensa lähtökohtana (ks. esim. Karisto & Tuominen 1993, 9; Koskela 1994, 26; Koskela 1995b, 4; Koskela 1995c, 59). Antti Kariston ja Martti Tuomisen (1993, 10) mukaan väkivallan pelko on epämiellyttävä tunnetila, joka alentaa ihmisen *koettua* hyvinvointia. Tutkielmani tutkimusasetelma on jo itsessään naisten pelkoparadoksi -puheen kritiikki, koska tutkin naisten omia kertomuksia heidän väkivallan pelon kokemuksistaan. Ei tulisi mieleenkään alkaa kyseenalaistaa tai vähätellä naisten pelkojen todellisuutta etsimällä heidän kertomuksistaan pelkoparadoksi-puhetta vahvistavia ”ristiriitaisia” väkivallan pelon kokemuksia.

Kaupunkipelkoihin keskittyvä naisten pelkoparadoksi -puhe myös häivyttää sen seikan, että koti on naisille kaikkein vaarallisin paikka (ks. Heiskanen & Piispa 1998, 58; Stanko 1993, 156; Tiby 1991, 20). Jos kaikkein rakkain ihminen pahoinpitelee kotona, miksei sitten joku tuntematon kadullaliikkujakin? Kotona pahoinpideltyjen naisten pelko voi siis laajentua siten, että he tuntevat itsensä turvattomiksi myös kodin ulkopuolella. (Vrt. Seppänen 1991a, 19.)

Väkivallan pelon jatkumot naisen elämässä

Elizabeth Stankon (1993, 157) mukaan useimmat kriminologit myöntävät nykyään, että kaikesta naiseen kohdistuvasta väkivallasta raportoidaan huolestuttavan vähän. Tilastot eivät siis kerro totuutta naiseen kohdistuvan väkivallan määrästä, joten naisten kokeman väkivallan pelon laajuutta ei voi verratta tilastoitua väkivaltaan. Eivätkä tilastolliset perustelut koskaan päde yksittäisten ihmisten kohdalla, Satu Salmi ja Esko Keskinen (1997, 65) huomauttavat. Antti Karisto (1993, 32) kirjoittaa, että kysely- ja haastattelutekniikat, joihin puhe pelkoparadoksista liittyy, eivät myöskään saa esille miesten ja naisten pelkokokemusten välisiä laadullisia eroja, koska näissä menetelmissä sukupuoleen ei suhtauduta ymmärtäen. Hille Koskelan (ks. Seppälä 2000, 39) mukaan ollaan täysin väärässä, jos vedotaan rikostilastoihin ja verrataan naisten kokemaa väkivallan pelkoa niihin, koska ihmisen mieli ei toimi sillä tavalla.

Mitähän tapahtuisi rikostilastoille, jos kaikki naiset ilmoittaisivat poliisille yhden kauniin kesäpäivän aikana joka ikisen seksistisen ehdotuksen, ahdistelutauksen ja kiinnikäymisen? Olisiko naisten pelko silloin perustellumpaa, Koskela heittää. (Seppälä 2000, 39.)

Naisten huorittelu on yksi esimerkki naisten mitätöinnistä naissukupuolen perusteella. Sari Näre (1992, 30) sanoo, että naisten huorittelun yleistyminen ja huora-sanan siirtyminen yhä nuorempien käyttöön saattaa johtaa sanan perinteisen merkityksen laimenemiseen, mutta toisaalta tällaisen kielenkäytön yleistyminen voi kertoa naiseen liittyvien väkivaltaisten mielikuvien voimistumisesta. Katuprostituution yleistymisen takia kuka tahansa nainen voi Hille Koskelan (1997b, 15) mukaan pelkistä ”huoran merkiksi” kadulla liikkueensa. ”Anna tyttö persettä”, huusi isokokoinen humalassa oleva mies eräälle aineistoni kirjoittajista, kun tämä oli kävelemässä rakastettunsa kanssa puiston läpi. Seksuaalinen häirintä voi tuntua naisesta esimerkiksi nololta, vihastuttavalta tai pelottavalta (ks. Stanko 1996, 51). On tutkittu, että ne naiset, jotka ovat joutuneet seksuaalisen häirinnän kohteeksi, pelkäävät väkivaltaa enemmän kuin ne naiset, joita ei ole häiritty (ks. Tiby 1991, 22).

Oletan huorittelun yleisyydellä ja ”perseen pyytämisillä” olevan vaikutusta naisten kokemaan väkivallan pelkoon, koska huorittelu tekee naisten kokemusmaailmasta väkivaltaisen samaan tapaan kuin naisia pahoinpitelevistä naamiomiehistä kirkuvat iltapäivälehtien myyjäislistetkin. Naisen huorittelu parisuhteessa on henkistä väkivaltaa, joka puolestaan voi ajan myötä johtaa naisen fyysiseen pahoinpitelyyn. Marita Husso (1996, A13) kirjoittaa, että huorittelu on suosituin haukkumasana sellaisissakin väkivaltaisissa parisuhteissa, joissa naimisiin on menty varhain eikä naisella ole koskaan ollut muita sukupuolisuhteita. Pahoinpitelytilanteessa naisen huoraksi nimittely jopa antaa miehen raivolle näennäisen oikeutuksen. Miehillä ei ole mitään vastaavaa haukkumasanaa, joka alentaisi heidän arvoaan ihmisenä heidän sukupuolensa takia. (Virtanen 1990, 143, 152.)

Liz Kelly (1987, 51) kirjoittaa nainiin kohdistuvan väkivallan jatkumosta (”the continuum of sexual violence”). Tämä käsite kiinnittää huomion väkivallan eri muotoihin, jotka vaihtelevat miesten tekemästä jokapäiväisestä häirinnästä, vaikkapa juuri huorittelusta, vakavampiin väkivallantekoihin. Jatkumon käsitettä voidaan käyttää sekä naisten yleisesti kokemien tapahtumien että myös jokaisen yksittäisen naisen kokemusten kuvaamiseen (ks. Karisto & Tuominen 1993, 42.) Väkivallan jatkumo on naisen elämässä sekä *tilallinen* että *ajallinen*. Tilallinen jatkumo tarkoittaa sitä, että naisen on vaikea erottaa turvallisia tilanteita, paikkoja tai henkilöitä uhkaavista. Väkivaltaa voi esiintyä naisen elämässä lähes kaikilla elämänsä

la: parisuhteessa, työelämässä ja julkisissa tiloissa. Ajallinen jatkumo puolestaan tarkoittaa sitä, että väkivallan uhka ja pelko voivat varjostaa naisen elämää lapsuudesta lähtien. (Koskela 1994, 27; Koskela 1995a, 65; Koskela & Tuominen 1995, 71–72.) Sukupuolten välisessä kanssakäymisessä jatkumo näkyy myös siten, että naisen elämässä myönteinen tilanne voi muuttua kielteiseksi: esimerkiksi mukavan tuntuaisesta flirttailusta voi johtaa ketju törkeään väkivaltaan (ks. Karisto 1993, 32; Karisto & Tuominen 1993, 42).

Väkivallan jatkumon ja väkivallan pelon jatkumon käsitteet auttavat ymmärtämään, että naisten kokemusmaailma on erilainen kuin miesten (ks. Tiby 1991, 23). Naiset pelkäävät väkivaltaa juuri kokemustensa takia, vaikka nämä kokemukset jäävätkin helposti vain naisten omaan tietoon. Jatkumoiden näkökulmasta katsottuna naisten peloissa ei ole mitään paradoksaalista. (Ks. Stanko 1990, 10; Karisto & Tuominen 1993, 39.) Myös naisten väliset erot, esimerkiksi luokka, ”rotu”, seksuaalinen suuntautuneisuus ja fyysinen toimintakyky, sekä kokemukset vakavasta väkivallasta tekevät naisten kokemusmaailmoista erilaiset. Naisille on kuitenkin yhteistä se, että aikuisiän saavutettuaan kaikki naiset jakavat yhteisen tietoisuuden omasta seksuaalisesta haavoittuvuudestaan. Naiseutta määritteleekin jatkuva tilanteiden turvallisuuden arviointi. (Ks. Stanko 1993, 161–162.)

Väkivallan pelkääminen ei ole naisen elämässä biologisesti luonnollista eikä naisen essentiaalinen ominaisuus, kuten Hille Koskela (1999b, 2) kirjoittaa, mutta se on kulttuurisesti luonnollistettua. Väkivallan pelko voi olla niin hyvin sisäistetty, etteivät edes naiset itse pidä tarpeellisena kyseenalaistaa sitä, Taija Nuppola (1997, 54) huomauttaa. Raija Sailaan (1998) sanoin naiset siis ovat kilttejä ja pelkäävät. Hille Koskela (1999b, 6) jatkaa, että koska Suomessa turvallisuuskysymyksen käsittely on melko uutta, on naisten kokemaan väkivallan pelkoonkin suhtauduttu kauan vain pelkäävien naisten omana ongelmana, melkeinpä naisten normaalina ja hyväksyttynä olotilana.

VÄKIVALLAN PELON TUTKIMUS SUOMESSA

Väkivallan pelon määrällinen tutkimus

Rikollisuuden pelosta tuli Pohjoismaissa pysyvä yhteiskunnallisen keskustelun aihe 1970-luvun alussa samaan aikaan kun alettiin yleisesti hyväksyä, että yhteiskunnan perustila on

muutos eikä vakaus, Flemming Balvig (1990, 89) kirjoittaa. Rikollisuuden pelko, jota tutkittiin aiemmin ainoastaan määrällisten kyselytutkimusten avulla, on vähitellen hyväksytty Suomessa tärkeäksi tutkimuskohteeksi (ks. Koskela 1999a, 1, 8). Väkivallan pelkoa on tarkasteltu Suomessa viime vuosikymmenellä pääasiassa Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen yhdessä Tilastokeskuksen kanssa suorittamien suomalaisten turvallisuutta selvittävien kyselytutkimusten sekä kansainvälisten uhritutkimusten yhteydessä (ks. Niemi 2000, 135).

Väkivallan pelkoa on tutkittu erikseen myös eräiden paikkakuntien osalta. Esimerkiksi vuonna 1998 Paula Kejonen (1998, 19) tutki opiskelijanaisten kokemaa väkivallan pelkoa Turun kampusalueella, ja sai tulokseksi, että jopa hieman yli 80 prosenttia vastaajista oli huolissaan sukupuolisen ahdistelun tai raiskauksen kohteeksi joutumisesta.

Susanna Seppäsen (1991a) tutkimus *Rikoksen pelko* oli ensimmäinen suomalainen ainoastaan pelkoon keskittyvä määrällinen tutkimus. Seppänen (1991b) on julkaissut tutkimuksen pohjalta myös artikkelin nimeltä *Kaupungeissa pelätään*. Seppäsen (1991a) tutkimus liittyi laajempaan ”Suomalaisten turvallisuus 1988” -projektiin. Projektin haastattelulomakkeessa oli viisi kysymystä, joilla selvitettiin rikosten pelkoa sekä varotoimenpiteitä, joiden avulla ihmiset pyrkivät välttämään rikoksen kohteeksi joutumisen. Pelosta tehdyt kysymykset käsittelivät katuväkivallan, seksuaalisen väkivallan ja kotimurron pelkoa sekä vastaajan kokemaa pelkoa siitä, että hänen läheisensä joutuvat väkivallan kohteiksi.

Markku Heiskasen ja Minna Piispan (1998, 50) ensimmäisessä suomalaisessa miesten naisille tekemää väkivaltaa selvittävässä *Usko, toivo, hakkaus* -kyselytutkimuksessa tehtiin neljä kysymystä naisten kokemasta väkivallan pelosta. Kysymykset koskivat katuväkivallan, seksuaalisen väkivallan, perheväkivallan ja työpaikkaväkivallan pelkoa. Tutkimuksen mukaan kaksi kolmasosaa suomalaisista 18–74-vuotiaista naisista on huolestunut jonkinlaisen väkivallan kohteeksi joutumisesta. Heistä 12 prosentilla on kolme tai neljä eri huolen aihetta. Kävellessään yksin iltaisin omalla asuinalueellaan hieman yli puolet naisista pelkää väkivaltaa. Tuntemattoman miehen raiskausta pelkää 44 prosenttia naisista. Kymmenesosa on huolissaan väkivallan kohteeksi joutumisesta työssä, ja lähes yhtä moni pelkää oman perheenjäsenen tekemää väkivaltaa. Tuntemattoman tekemän väkivallan kohteeksi joutumista pelätään eniten, vaikka se olisikin epätodennäköisempää kuin perheenjäsenen tekemä väkivalta, koska perheenjäsenen käyttäytymistä esimerkiksi humalassa on opittu ennakoimaan. Toki puolison väkivaltaisuus lisää pelkoa. Väkivallan pelko koskettaa eniten nuoria, naimattomia, avoliitos-

sa eläviä, pienituloisia, aikaisemmin uhriksi joutuneita ja kaupunkimaisessa ympäristössä asuvia. (Mt. 50–52, 58–60, 172.)

Heiskasen ja Piispan (1998) tutkimuksessa väkivallan pelosta tehdyt tutkimuskysymykset ovat monipuolisemmat kuin Seppäsen (1991a) tutkimuksessa, koska siinä kysytään myös perheväkivallan ja työpaikkaväkivallan pelosta. Myöhemmin myös turvallisuustutkimuksissa on kysytty perhe- ja työpaikkaväkivallan pelosta katuväkivallan ja seksuaalisen väkivallan sekä omaisuusrikosten pelon ohella (ks. Niemi 2000, 144–146).

Viime vuosikymmenellä tehtyjen suomalaisten turvallisuustutkimusten tuloksia vertailtaessa on havaittu, että suomalaisten kokema rikollisuuden pelko ja rikoksiin varautuminen on jatkuvasti lisääntynyt (ks. Niemi 2000, 153). On silti hyvä muistaa, että väkivalta ja rikokset eivät ole suomalaisten ainoat, eivätkä edes suurimmat, pelon aiheet. Turvallisuustutkimuksissa (esim. Niemelä 1991; Heiskanen 1996a; Niemelä ym. 1997) on tutkittu väkivallan aiheuttaman turvattomuuden lisäksi muun muassa sairastamiseen, ihmissuhdeongelmiin, toimeentuloon, työelämään, asumiseen, ympäristöasioihin, maailmantilanteeseen sekä arvoihin ja aatteisiin liittyvää turvattomuutta. Turvallisuuden käsitteen ala on siis varsin laaja.

Väkivallan pelon laadullinen tutkimus

Flemming Balvig (1990, 121) ehdottaa rikoksen pelon teoriaa käsittelevän artikkelinsa lopuksi, että rikoksen pelon subjektiivisen kokemuksen laadullinen tutkimus voisi olla hedelmällistä. Naisten kokeman väkivallan pelon laadullinen tutkimus on Suomessa yhä edelleen melko uutta, vaikka pelkotutkimuksen uranuurtaja Hille Koskela onkin yhdessä muutaman muun tutkijan kanssa tehnyt aiheesta systemaattista laadullista tutkimusta vajaan kymmenen vuoden ajan.

Laadullista pelon tutkimusta voidaan käyttää syventämään määrällisen tutkimuksen tuloksia. Ihmisiä haastattelemalla voidaan selvittää tarkemmin ketkä pelkäävät, mitä he pelkäävät ja minkä takia he pelkäävät. Haastattelumenetelmän avulla voidaan myös selvittää kaupunkikulttuurin muutosten, esimerkiksi katuprostituution yleistymisen, vaikutuksia pelon lisääntymiseen tai vähenemiseen. Laadullista pelon tutkimusta voidaan tietenkin tehdä myös määrällisestä tutkimuksesta riippumatta. Laadullinen tutkimus on määrällistä parempi silloin, kun tutkitaan subjektiivisia ja emotionaalisia, vaikkakin sosiaalisissa suhteissa tuotettuja, koke-

muksia kuten väkivallan pelkoa. Kulttuurimaantieteessä on tutkittu laadullisten menetelmien avulla muun muassa ihmisten subjektiivisia tiloihin ja paikkoihin liittyviä tuntemuksia ja hankittu ihmisten piirtämien mielikuvakarttojen avulla tietoa siitä, miten he mieltävät ympäristönsä lähipiiristä aina globaalille tasolle saakka. Pelon maantieteessä, joka kuuluu feministiseen kulttuurimaantieteeseen, ihmisiä on esimerkiksi pyydetty rajaamaan kaupungin kartta-pohjalle alueita, joita he pitävät pelottavina. Useiden henkilöiden piirtämät mielikuvakartat yhdistämällä saadaan suhteellisen luotettava kuva tutkimuksen kohteena olevan kaupungin pelottavista paikoista. Esimerkiksi Helsingissä pelon vyöhyke näyttää kulkevan keskustasta Kallion kautta Itä-Helsinkiin. Kaupunkipelkojen laadullinen tutkimus osoittaa, että pelon kaupunki on samanaikaisesti sekä staattinen että dynaaminen. Tietyt paikat – esimerkiksi Helsingin Vanhan kirkon puisto eli ”Ruttupuisto” – saattavat herättää kauhun väristyksiä kautta aikojen, kun taas esimerkiksi Kalliosta katuprostituution ja seksibisneksen yleistymisen myötä noussut häly on jo ohi. (Ks. Asikainen & Koskela 1992b, 6–7; Koskela 1995b, 5–6; Koskela 1996, 21; Koskela & Tuominen 1995, 84, 86; Koskela 1999a, 9.)

Pelon maantieteen lisäksi Suomessa on kirjoitettu muutamia yhteiskuntatieteellisiä kaupunkipelkoja käsitteleviä tekstejä. Mervi Ilmonen (1993) on tutkinut pelkoa tuottavia fyysisiä ympäristöjä artikkelissaan *Kauhua campuksella ja muita pelon paikkoja*. Hän kirjoittaa niin sanotuista *kuumista pisteistä* (”hot spots”), jotka ovat paikkoja, joissa on tapahtunut useita rikoksia tai joita pidetään vaarallisina, vaikka niissä ei olisikaan tapahtunut poliisin tietoon tulleita rikoksia. Näitä pelon tihentymiä voidaan havaita aina kansalliselta tasolta kortteli- ja mikrotasolle asti. Mikrotasolla kuumissa pisteissä on huono näkyvyys, hyvät piiloutumismahdollisuudet väkivallan tekijälle ja huonot pakenemismahdollisuudet hyökkäyksen kohteelle (ma. 38; ks. myös Fisher & Nasar 1992 ja Koskela & Tuominen 1995, 71–73). Nykyisen asuntoni lähellä on yksi tällainen kuumien pisteiden ehdot täyttävä pelon tihentymä; metsän läpi kulkeva leveähkö valaisematon oikopolku, jota käyttävät sekä kävelijät että pyöräilijät. Vaikka polku onkin hoidettu ja merkitty kevyenliikenteenväyläksi, talvella pimeään aikaan tuntuu mukavammalta kävellä hieman pitempi matka valaistun tien reunassa kuin oikaista metsän läpi hämärässä tai pilkkopimeässä. Olen huomannut, että monet muutkin kulkevat pimeällä mieluummin pitempää reittiä pitkin, vaikka päiväsaikaan polkua käytetäänkin paljon.

Suomalaista kaupunkisosiologista ja kriminologista pelkotutkimusta edustavat Antti Kariston (1993) artikkeli *Pelottava kaupunki* sekä Antti Kariston ja Martti Tuomisen (1993) tutkimus *Kirjoituksia kaupunkipelkoista*. Kariston ja Tuomisen (mt. 47–52) tutkimuksessa on

tarkasteltu muun muassa helsinkiläisten lukiossa opiskelevien nuorten kaupunkipeloista kirjoittamia kouluaineita. Timo Kopomaa (1996) on käsitellyt puistopelkoja artikkelissaan *Puistoympäristöt ja pelon maantiede* niin ikään Helsingin kaupungin näkökulmasta. Suomalaisen pelon maantieteen ja yhteiskuntatieteellisen kaupunkipelkojen tutkimuksen välille ei oikeastaan voi vetää rajaa, koska näiden molempien tutkimussuuntausten kiinnostusten kohteet ovat päällekkäisiä. Lisäksi kaikki nämä tutkimukset ovat suurkaupunkikeskeisiä sekä katuväkivallan ja seksuaalisen väkivallan pelkoon keskittyviä. Kaikissa näissä teksteissä pohditaan myös väkivallan pelon sukupuolittuneisuutta. Kun otetaan huomioon vielä se, että pelosta kirjoittaneita henkilöitä on Suomessa vain puolenkymmentä, voi sanoa, että suomalainen laadullinen pelon tutkimus nojaa melko pitkälle Hille Koskelan sekä myös Antti Kariston ja Martti Tuomisen tutkimustyöhön.

Muutamissa suomalaisissa haastattelututkimuksissa (esim. Aapola & Kangas 1994, 82–86; Honkatukia 1998, 204–219) väkivallan pelko on yhtenä teemana, ja allekirjoittaneen lisäksi tämä aihe on inspiroinut opinnäytteen tekijöitä aiemminkin (esim. Nuppola 1997, 46–56). Lisäksi eräässä muistelutyötutkimuksessa (ks. Kosonen 1998, 221–227) pohditaan ”pelon voimaa” kouluympäristössä. Naisten kokemia väkivallan pelon tunteita on sivuttu myös muutamissa parisuhdeväkivaltaan keskittyvissä laadullisissa tutkimuksissa (esim. Husso 1997; Keskinen 1996), joissa on analysoitu naisten kirjoittamia omaelämäkerrallisia tekstejä.

Vaikka Hille Koskela (1999a, 10–12) onkin käyttänyt väitöskirjansa *Fear, Control and Space* aineistona naisten syvä- ja katuhaastattelujen ohella naisten kirjoituksia väkivallan pelosta, rohkenen kuitenkin sanoa, että oma tapani tutkia naisten kokemia väkivallan pelkoa laadullisesti yksittäisistä menneisyyden tilanteista kirjoitettujen pelkokertomusten kautta on suomalaisessa pelkotutkimuksessa menetelmällisesti tuore tapa lähestyä tätä aihetta.

2

PELON KERRONTA JA LUENTA

*Miten henkilökohtaista pelkoa olisi mitattu?
Olisiko mittana ollut hiki, kuivunut kurkku,
rasvaisiksi kahahtaneet hiukset, kuplivat kynnet,
huuliruvet, krooninen vatsakatarri vai
poisjäävät kuukautiset?*

☞ Anja Kauranen: Pelon maantiede

NAISTEN HILJAISEN TIEDON LÄHTEILLÄ

”Vuosituhansien ajan naiset on vaiennettu. Hiljaisuus on eri yhteisöissä ollut naiselta edellytetty perustila”, kirjoittaa Hannele Koivunen (1998, 112) hiljaisuuden semiotiikan tutkimuksessaan *Hiljainen tieto*. Naiset ovat olleet näkymättömiä niin tutkimuksen kuin kirjallisuuden ja taiteenkin alueilla. Koska mies on ollut tieteessä itsestään selvä subjekti ja miesten todellisuus on ollut tieteellisyyden mitta, on monet naisten elämälle tärkeät asiat ja naisten omat merkitykset sivuutettu tieteessä liian arkisina ja triviaaleina. Naisten hiljaisen tiedon tärkeitä lähteitä ovatkin ruumiin tieto ja arjen tieto. Naisen ruumiin syklisyys ja ihon tieto määrittävät naisen tietämisen tapaa. Naisten historiallisen ja kulttuurisen vaientamisen johdosta ruumiin kieli, itku, nauru, hysteria tai muu esikielellisen semioottisen tason purkautuma antavat naisille mahdollisuuden omaan ilmaisuun ja kieleen. (Mt. 112–122.)

Elizabeth Stanko (1990, 11) kirjoittaa, että koska naiset ovat tottuneet ottamaan hiljaisesti vastuun omasta (seksuaalisesta) turvallisuudestaan, naisten jokapäiväiset varotoimenpiteet ovat osa naisten mykkää sortoa. Naisten henkilökohtainen pelko, jonka ”mittaamista” Anja Kauranen (1995, 96) pohdiskelee kaunokirjallisin keinoin tämän metodiosuuden alussa, on siis olemukseltaan naisten hiljaista tietoa; ruumiin tietoa ja arjen tietoa, tieteellisessä tutkimuksessa paljolti ylitettyä ja ohitettua, arkikeskusteluissa vähäteltyä ja mitätöityä. C. Wright Mills (1982, 72) toteaa *Sosiologisessa mielikuvituksessa*, että mikään ei sinänsä ole mittaamisen ulkopuolella. Myöhemmin (mt. 155) hän kuitenkin esittää sosiologisen tunnetutkimuksen kannalta kiinnostavamman ajatuksen:

Hermoston ja umpieritysjärjestelmän sallimissa rajoissa pelon ja vihan, rakkauksen ja intohimon tunteiden kaikki muodot tulee ymmärtää läheisessä ja jatkuvassa yhteydessä ihmisen sosiaaliseen elämänsä historiaan ja siihen yhteiskunnalliseen ympäristöön jossa ne koetaan.

Pelkoa ei voi mitata, sen voi vain tuntea (ks. Soeder 1997, 124). Hille Koskelan (1995b, 5 & 1996, 21) mukaan empiirisessä pelon tutkimuksessa tarkastellaan laadullisten menetelmien avulla ihmisten itse kokemia pelon tuntemuksia, koska objektiivinen pelon mittaaminen on mahdotonta.

Hannele Koivusen (1998, 81) mukaan hiljainen tieto koodatun tiedon vastakohtana on verbaalisten käsitteiden tavoittamattomissa. Voimme kuitenkin kuvata tai lähestyä hiljaista tietoa ainoastaan verbaalisten määritelmien kautta. Pelon tunne on kerrottavissa ja luettavissa, vaikka se ei olekaan mitattavissa. Tutkielmani aineisto, 22 naisten kirjoittamaa omaelämäkerrallista pelkokertomusta, muodostaa naisten hiljaisen tiedon lähteen, jonka äärellä viipyvien naisten kokeman väkivallan pelon hiljaista tietoa etsien. Väkivaltaa pelkävien naisten ruumiin tieto ja arjen tieto tuottavat arvokasta hiljaista tietoa naisten kokemuksista, naiseudesta ja naisten paikasta maailmassa. Naisten hiljaisen tiedon tradition ja akateemisen naistutkimuksen välinen vuoropuhelu on hedelmällistä, koska naistutkimus kuuntelee ja tekee näkyväksi tätä hiljaista tietoa nostamalla naisten, naisten kokemusten ja naisten arkipäivään kuuluvien asioiden arvostusta (ks. Matero 1996, 256). Naisten hiljaisen tiedon traditio voi ammentaa naistutkimuksessa käydyistä keskusteluista tieteelliseen tutkimukseen perustuvaa tietoa ja siten muuntua yhä täydellisemmäksi naisten itseymmärrykseksi, ehkäpä jopa naisia alistavien käytäntöjen vastarinnaksi.

”PELON VIRTA” RUUMIINFENOMENOLOGISENA METAFORANA

Ezzat A. Fattahin (1993, 45) mukaan rikosten pelon tutkimisen yksi suurimpia ongelmia on pelon käsitteen määrittäminen, koska pelko on tunne siinä missä rakkaus ja vihakin, ja tunteet ovat ylipäättään vaikeasti määriteltävissä. Tapa, jolla pelko määritellään, riippuu aina tutkimuksen tarkoituksesta, ja siitä mihin teoreettiseen viitekehykseen tutkimuksessa sitoudutaan (Skogan 1993, 131). Oma tapani määrittellä pelko ”pelon virta” -metaforan avulla nojaa ruumiinfenomenologiseen tunneteorian, koska tutkielmani tavoitteena on väkivallan pelon kokemuksen ymmärtäminen. Juha Varto (1996, 87) kirjoittaa, että fenomenologinen tutkimus ”alkaa hiljaisuudessa”. Käytänkin tässä tutkielmassani fenomenologiaa juuri hiljaisen tiedon analysoimisessa, koska ajattelen fenomenologian sopivan hyvin tähän tarkoitukseen.

Jos ajatellaan, että tunteet ovat *villejä* (ks. Game & Metcalfe 1996, 2–3), mielestäni parhaimmin niiden olemuksen voi tavoittaa ruumiinfenomenologisen analyysin avulla, jossa tunteita ei taivutella kategorioihin vaan niitä kuvaa virtaavuus ja epämääräisyys. Väkivallan peloksi voivat määrittyä yhtäläillä niin yksittäiset pelkotilanteet kuin erilaiset pitkäkestoiset ruumiilliset tuntemukset tai jokapäiväiset varoitoimenpiteetkin. Pelko ei ole selvärajainen tunne (ks. Lahikainen, Kraav, Kirmanen & Maijala 1995, 54; vrt. Salmi & Keskinen 1997, 67). Tunteita voi ajatella ikään kuin virtaavina tiloina. Esimerkiksi halun tunnetta on kutsuttu jatkuvaksi virraksi; virtaavaksi, ryöppyäväksi, muuttuvaksi ja muotoaan muuttavaksi (ks. Braidotti 1993, 114, 145). Myös pelon tunteesta on luontevaa käyttää virtaavuuteen liittyviä metaforia. Liisa Veenkivi (1990, 82) kirjoittaa ihmisen pelkoja käsittelevässä itsetuntemusoppaassaan seuraavasti ahdistuksen virrasta ja pelkojen puroista:

Kun joku pelkoa ja epävarmuutta aiheuttava tilanne tai tapahtuma avaa uoman ahdistuksen virralle, virta tempaa mukaansa useita pienten pelkojen puroja, kasvaa leveämmäksi ja vuolaammaksi kuin on osannut mitenkään odottaa. Kuinka vuolaaksi sen pitää kasvaa, ennen kuin se vie mennessään?

Norman K. Denzin (1984, 66–67, 99) kirjoittaa, että tietoisuuden virta ja kokemuksen virta ovat keskeiset käsitteet ruumiinfenomenologisessa tunteen rakenteen analysoimisessa. Edellinen tarkoittaa tunteen sisäistä, fenomenologista, ulottuvuutta, ja jälkimmäinen ulkoista, vuorovaikutuksellista, ulottuvuutta. Nämä kaksi ulottuvuutta yhdistyvät *tunnekokemuksen virraksi* (”stream of emotional experience”), joka käsitteenä tuo hyvin esille tunteiden prosessimai-

suuden. Tunnekokemuksella on kaksoisrakenne: tunnekokemuksen ydin, joka nimetään ja koetaan vaikkapa peloksi, sekä tunnekokemuksen horisontti, joka sisältää kaikki ne tuntemukset, ajatukset, muistot ja tunteet, jotka ympäröivät tunnekokemuksen ydintä, esimerkiksi pelkoa.

Tutkielmani nimi viittaa juuri tähän pelon tunteen prosessimaisuuteen. Pelon virta kuvaa myös tunteiden, tuntemusten ja mielialojen jatkumoa (ks. Heinämaa & Reuter 1994, 12) sekä sukupuolittuneen väkivallan pelon tilallista ja ajallista jatkumoa (ks. Koskela 1994, 27; Koskela & Tuominen 1995, 71–72). Pelon virta näkyy tunteiden, tuntemusten ja mielialojen jatkumossa siten, että väkivallan pelon tunne, väkivallan pelon ruumiintuntemukset ja väkivallan pelon tuottamat mielialat kietoutuvat yhteen tunneprosessiksi, joka rajoittaa ja kontrolloi naisen olemista. Pelon virtaan sisältyy siis sekä pelon tunnekokemuksen ydin että pelon horisontti. Tilallisessa jatkumossa pelon virta näkyy turvallisuuden ja turvattomuuden tunteiden vaihteluna. Elizabeth Stanko (1990, 47) onkin viitannut vuoroveteen (ebb and flow) kirjoittaessaan tällaisesta vaihtelusta. Tilallisessa jatkumossa pelko myös virtaa naisen elämän eri tilanteissa, esimerkiksi kotona, kaduilla ja työpaikalla. Ajallinen jatkumo taas tarkoittaa sitä, että pelon virta ja ajan virta kietoutuvat yhteen naisen elämänkaarella.

Puhe virrasta ja virtaamisesta voi kuulostaa romanttiselta, mutta on hyvä muistaa, että pelon tunnetta voi kuvata esimerkiksi ”mustaksi, mustemmaksi kuin kuolema”, kuten Taija Nuppolan (1997, 1) tutkimuksessa eräs haastateltava teki. Turvallisuusalan ammattilaiset käyttävätkin uhkatilanteista valkoisesta mustaan eteneviä värikoodeja, joiden tarkoitus on havainnollistaa ihmisen eri asteisia valmiustiloja. Mustassa valmiustilassa kaikki menee pimeäksi. Toiminta pohjautuu joko paniikinomaiseen pakenemiseen, silmittömän raivon vallassa tapahtuvaan toimintaan tai jähmettymiseen eli täydelliseen lamautumiseen. (Karpela 1998, 23, 26.) Kaj Ilmonen (29.1.1998) on sanonut, että pelko on leimautunut kulttuurissamme negatiiviseksi tunteeksi. En näe tarvetta kritisoida tätä näkemystä, koska olen samaa mieltä Antti Kariston ja Martti Tuomisen (1993, 10) kanssa siitä, että pelot ovat epämiellyttäviä tunnetiloja, jotka alentavat ihmisen koettua hyvinvointia. Väkivaltaa pelkäävän naisen voi ajatella joutuvan pimeyteen ja tyhjyyteen, mikä lisää entisestään hänen pelkoaan. Hannele Koivusen (1998, 38) mukaan ihmisiä kauhistuttaa pimeyden ja tyhjyyden kohtaaminen. Tyhjyyden pelko on viime kädessä kuoleman pelkoa, koska kuolema koetaan tyhjyytenä.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan väkivaltajaosto järjesti Suomessa vuonna 1994 fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa kokeneille naisille *Väkivallasta vapaaksi* -kirjoituskilpailun, johon

saatiin lähes 400 vastausta. Nimimerkillä ”Luottamuspuola” kilpailuun osallistunut nainen kirjoittaa pelon tunteestaan näin: ”Kun pelon vyöry huuhteli ylitseni, lakkasin ikäänkuin olemasta. Vyöry vei minut mukanaan.” (Ks. Kuivaniemi 1997, 7, 190.) Tuija Nykyri (1998, 25) havaitsi naisen vihaa käsittelevässä tutkimuksessaan, että naiset sanovat usein vihan tunteen ”tulevan ulos” heistä. Väkivallan pelko ei sen sijaan ”tule ulos”, vaan se ”vyöryy ylitse” tai vaikkapa ”hiipii mieleen” jonkin naisen ulkopuolella olevan tapahtuman takia. Tämä kertoo pelon tunteen tilannesidonnaisuudesta. Myös viha on tilannesidonnainen tunne, mutta siinä missä ihmisen ruumis voidaan kuvata vihan astiana, joka välillä kuohahtaa tai räiskyy yli, ei ihmisen ruumista normaalisti kuvata pelon astiaksi. Ainoastaan pitkään jatkuessaan, esimerkiksi toistuvan parisuhdeväkivallan kohteeksi joutumisen tai yksittäisen vakavan väkivallanteon takia, pelko voi jäädä naisen sisään ja alkaa asuttaa hänen ruumistaan.

Oletan, että pelon virta liikuttaa naista aina silloin kun hän tuntee väkivallan pelkoa jossakin tilanteessa. Tätä ei kuitenkaan tulisi ajatella virran mukana ajelehtimisena, vaan tarkoitukseni on osoittaa, että pelon virta muovaa ja heijastaa pelkäävän ihmisen asenteita ja asentoja maailmassa. Pelon virran ei tarvitse olla vielä kovinkaan vuolas tai pyörteinen; silti se aktivoi pelkoon kietoutuneita ajatuksia, muistoja ja muita tunteita. Pelon virrassa ihminen joutuu kasvotusten pelon horisonttinsa kanssa. Pelon virta on tutkielmani yläkäsite, oma ratkaisuni väkivallan pelon käsitteellistämiseen ja oma tapani suhtautua naisten väkivallan pelon kokemuksiin.

PELKOMUISTOISTA KIRJOITTAMINEN

Pelon ja ”minun” muistaminen

Naisten kokemaa väkivallan pelkoa on luontevaa tutkia käyttämällä aineistona naisten omia kertomuksia tilanteista, jolloin he ovat pelänneet väkivaltaa. Kun tutkielmaa valmistellessani kerroin ihmisille graduaiheestani, erityisesti monet naiset kiittelivät aihetta mielenkiintoiseksi ja alkoivat usein samaan hengenvetoon muistella ääneen heille itselleen tai heidän läheisilleen tapahtuneita pelottavia tilanteita. Sekä toisten kertomat että itse koetut vaaratilanteet vaikuttivat jääneen kirkkaina heidän mieliinsä, ja ne tuntuivat taipuvan sujuvasti kertomusmuotoon. Catherine Kohler Riessman (1993, 3) on havainnut, että menneistä tapahtumista kertominen

vaikuttaa olevan yleisinhimillistä toimintaa. On myös esitetty, että erityisesti naisilla olisi tapana nähdä maailma kertomuksena, mutta hätiköityjen johtopäätösten tekemistä on tietysti syytä välttää (ks. Tammi 1992, 110). Mitä vapaamuotoisemmasta tilanteesta tai tutummasta ihmisestä oli kyse, sitä avoimemmin naiset kertoivat minulle peloistaan. Onnellisuusmuurin ylläpitäminen, J.P. Roosin (1987, 213–216) käsitettä käyttäkseni, varmastikin säätelö pelottavista muistoista kertomista.

Muistelutyömenetelmän saksalaiset kehittäjät Frigga Haug ja Kornelia Hauser (1991, 10) ovat soveltaneet menetelmäänsä muun muassa *Die andere Angst* -teoksessaan, jossa he tutkivat empiirisesti naisten pelkoja. Heidän muistelutyöryhmäänsä kuului yli 50 naista, jotka kirjoittivat pelkomuistojaan, keskustelivat niistä ja muodostivat teoriaa naisten peloista. Tosin Haug ja Hauser eivät käsittele tutkimuksessaan juuri lainkaan väkivallan pelkoa, vaikka he (mt. 56) toteavatkin, että jokaisessa naisryhmässä on varmasti yksimielisyys siitä, että naiset pelkäävät miehiä, esimerkiksi miesten tekemää väkivaltaa. Tunteiden, muun muassa pelon, sukupuolittuneisuutta tutkineet australialaiset psykologit June Crawford, Susan Kippax, Jenny Onyx, Una Gault ja Pam Benton (1992) sovelsivat Frigga Haugin ja hänen kumppaneidensa muistelutyömenetelmää tutkimuksessaan *Emotion and Gender*. Heidän muistelutyöryhmissään oli sekä naisia että miehiä. Heidänkin tutkimuksessaan sivutaan naisten kokemaa väkivallan pelkoa muutaman kertomuksen kautta (mt. 98, 103, 106–109), mutta väkivallan pelko ei ole pääosassa heidän tutkimuksensa pelkoa käsittelevässä kappaleessa. Myös Elizabeth Stankon (1990) *Everyday Violence* -tutkimuksessa, jossa tarkastellaan naisten ja miesten kokemaa seksuaalisen ja fyysisen väkivallan pelkoa, on käytetty aineistona pelkomuistoja. Muistot on kerätty haastattelemalla englantilaisia ja yhdysvaltalaisia naisia ja miehiä heidän kokemuksistaan, huolistaan ja peloistaan (mt. 4), mutta Stankon tutkimus ei kuitenkaan ole varsinaista muistelutyötä. Se on kriminologista väkivallan pelon analyysia kuten Margaret T. Gordonin ja Stephanie Rigerin (1991) *The Female Fear* -tutkimuskin, jonka aineisto on kerätty haastattelemalla yhdysvaltalaisia naisia heidän väkivallan pelon kokemuksistaan ja selviytymiskeinoistaan.

Muistelutyön materiaalina käytetään usein yksittäisiä henkilökohtaisia muistoja määrättyistä menneisyyden episodeista. Näitä episodeja muistelemalla tavallaan eletään menneisyys uudelleen, koska episodit ovat elämyksellisiä ja visuaalisia. Muistelijat ovat vakuuttuneita episodien todenperäisyydestä, ja he pystyvät sijoittamaan ne tiettyyn aikaan ja paikkaan. (Saarenheimo 1991, 263–264; Kosonen 1998, 285.) Tutkielmani aineiston kertomukset ovat juuri

tällaisia kirjoitettuja episodeja, omaelämäkerrallisista muistoista konstruoituja teemakertomuksia, vaikka en olekaan kerännyt aineistoani muistelutyömenetelmän avulla.

Eeva Jokisen (1989, 95) mukaan muistelutyön kohteena olevat yksittäiset tilanteet ”vetävät meitä menneisyyteen” ja kyseenalaistavat nykyisen tietävän minän ylivertaisuuden suhteessa entisiin minäkuviin. Muistelutyön avulla saadaan tietoa sosialisatiosta eli yksilön identiteetin muodostumisesta ja yksilön omasta osuudesta tässä prosessissa. Menetelmän teoreettinen lähtökohta on, että subjektiivisesti merkittävät – mieleenpainuneet – tapahtumat, ja tapa, jolla merkittävät tapahtumat jälkeensä konstruoidaan kertomuksiksi, ovat tärkeitä yksilön identiteetin rakentumisessa. Muistelutyömenetelmä osoittaa identiteetin sosiaalisesti konstruoituneen luonteen. (Crawford ym. 1992, 37.)

Marti Grönforsin (1994, 74) mukaan miehet oppivat normaalissa sosiaalistamisprosessissa väkivallan kulttuurin, joka on osa laajempaa miehistä kulttuuria. Väkivallan sukupuoli on miehen sukupuoli siitä huolimatta, että suurin osa miehistä ei syyllisty koskaan varsinaisiin väkivaltarikoksiin, Arto Jokinen (24.5.1999) sanoo. Naiset puolestaan oppivat pelkäämään miesten tekemää väkivaltaa (ks. Gordon & Riger 1991, 1–7; Honkatukia 1998, 215; Stanko 1990, 51–84). Naiset siis sosiaalistetaan lapsesta asti väkivallan pelkäämisen kulttuuriin (ks. Asikainen & Koskela 1992b, 7; Karisto & Tuominen 1993, 37–43; Koskela 1994, 26–27; Heiskanen 1996, 61). Tyttöjä varoitellaan erilaisista asioista (ks. esim. Tiby 1991, 19), ja nämä varoitukset muuttuvat iän myötä naisten arkitiedoksi heidän ruumiinsa seksuaalisesta haavoittuvuudesta, kuten Martha R. Burtin ja Rhoda E. Estepin (1981, 519) tutkimus osoittaa. Tytöt oppivat myös välttämään vaarallisina pidettyjä ajankohtia ja paikkoja (ks. Valentine 1989, 386) sekä arvaamattomiksi miellettyjä tuntemattomia aikuisia miehiä (ks. Honkatukia 1998, 215). Väkivallan pelkäämistä voi pitää osana laajempaa naiskulttuuria. Pelkotilanteita muistellessaan naiset muistelevat sekä itseään että sitä prosessia, jossa he ovat oppineet pelkäämään sukupuolittunutta väkivaltaa.

Muisti onkin keskeinen tekijä hiljaisen tiedon prosessoinnissa. Yhtäältä ihmisen muistissa oleva hiljaisen tiedon varasto aktivoituu erilaisissa elämäntilanteissa. Toisaalta turhaa detajitietoa painuu koko ajan unohduksiin ja muuntuu hiljaiseksi tiedoksi. (Koivunen 1998, 91.) Anni Vilkon (1996, 103–108) mukaan muistoistaan kirjoittaessaan ihminen ”kertoo minua itselleen”, luo muistoihinsa järjestystä ja hallintaa, rakentaa omaa identiteettiään ainutlaatuisiin kokemuksiinsa ankkuroituen. Ihminen ei kuitenkaan halua ajatella kaikkea, ei koko itseään. Pelottavat tilanteet voivat jäädä muistiin, mutta toisaalta muisti voi myös armahtaa ihmi-

sen pelottavien tilanteiden muistamiselta. Marja Saarenheimo (1997, 94) kirjoittaa, että ikävät muistot eivät niinkään *tule mieleen*, koska ne ovat jo siellä, syvälle painuneina. Ikävät asiat eivät siis subjektiivisesti merkittävänä ole koskaan edes päässeet unohtumaan. Hannele Koi-vusen (1998, 220) mukaan kipeät muistot kuitenkin kokevat muistivarastoissa hiljaisen muuntumisen, kun uusi tieto muokkaa niitä vähitellen. Jos ihminen muistaisi menneisyytensä kaikkine groteskeine yksityiskohtineen, hän tulisi psykoottiseksi. Joskus ihminen näyttää unohtavan tavattoman tärkeitä asioita ja muistavan varsin merkillisiä yksityiskohtia. (Virtanen 1982, 177.)

Pauli Tapani Karjalainen (1997, 233) kirjoittaa, että muisti ei olekaan vain tahdon asia, vaan se on myös tahdosta riippumaton, äkillisesti havahtuva ja yllättävästi assosioiva. Eeva Jokisen (1996, 47) mukaan tahdonalaisista muistoista kirjoittaminen voi aktivoida myös näitä tahdosta riippumattomia muistoja. Muistaminen on dynaaminen prosessi, jossa menneisyys projisoituu odotuksen horisonttina tulevaisuuteen (ks. Karjalainen 1997, 236). Muistiin painuneet menneisyyden pelottavat kokemukset voivat siis heijastua tulevaisuuteen siten, että tietyissä tilanteissa pelkoa kokenut ihminen olettaa vastaavia pelkoa aiheuttavia tilanteita tapahtuvan myös tulevaisuudessa. Katarina Eskola (19.2.1998) sanoo, että muistamisessa on aina kyse tunteista, koska muistot ovat tunteiden ja kokemusten merkityksellistämisiä. Muistot syntyvät uudelleen joka kerta kun muistamme ne, joten ihmiset pyrkivät mielellään vaikene-maan kaikkein traumaattisimmista muistoistaan.

Pelkomuistoista kirjoittaessaan aineistoni naiset tarkastelevat elämäänsä yhden tai muuta-man tahdonalaisesti muistetun väkivallan pelon kokemuksen kautta. Muista naisten kerto-muksia käyttävistä väkivaltatutkimuksista aineistoni eroaa juuri siten, että tässä kertomukset jäsentyvät pelon kokemuksen ympärille. Kirjoittajalle ei välttämättä ole tapahtunut varsinaista fyysistä väkivaltaa, eikä muutamassa kertomuksessa ole uhkailuakaan. Silti pelkotilanteiden muistaminen ja niistä kirjoittaminen on merkki siitä, että pelko on ollut todellista ja sellaise-naan vakavasti otettavaa.

Olen antanut aineiston kirjoittajille itse keksimäni peitenimet, joita käytän viitatessani heidän kertomuksiinsa. Eräs aineistoni kirjoittajista, jolle annoin peitenimeksi Mirja, kom-mentoi parisuhdeväkivaltamuistoistaan kirjoittamista seuraavasti:

Kiitos, että sain häätistelyä ”luurankoja kaapistani”. Myös tämä tapa (kirjoittaminen) voi auttaa minua paranemaan pahoista muistoistani. En ole tosin paljon ajatellut näitä tapahtumia, enkä olisi oikein jaksanut niitä penkoakaan.¹

Ikävien tapahtumien muistelemisen ja niistä kirjoittaminen voi olla terapeutin ja eheyttävä kokemus, vaikka se tuntuisikin raskaalta. Kun luurangot on häätistely kaapista paperille, ne saavat muodon, joten niitä on helpompi käsitellä kuin epämääräistä pahaa oloa. Tietyissä rajoissa kirjoittaminen voi siis auttaa ihmistä vapautumaan peloista.

Kirjoituspyyntö aineistonkeruumetodina

Keräsin aineiston keväällä 1998 kirjoituspyynnöllä (ks. liite 1) neljän lehti-ilmoituksen² ja kolmen naistutkimuksen sähköpostilistan³ kautta. Halusin kerätä aineiston valtakunnallisesti, enkä esimerkiksi vain Jyväskylän seudulta tai tuttavieni kautta. Toiveeni oli, että erityyppiset naiset kirjoittaisivat mahdollisimman erilaisissa tilanteissa syntyneistä pelon kokemuksistaan. Tavoittelin siis heterogeenistä aineistoa sekä kirjoittajien elämäntilanteiden että heidän kokemustensa näkökulmasta. Sopivia aineistonhankintakanavia miettiessäni pyrin ottamaan huomioon sen, että minulle kirjoittavat naiset olisivat muun muassa iän, asuinpaikan koon ja sijainnin, sosiaalisen aseman sekä fyysisen toimintakyvyn kannalta erilaisissa asemissa. Tällä tavoin naisten kokemukset eivät jäisi yksiulotteisiksi ainakaan aineistonkeruumenetelmäni takia.

Järjestöissä suhtauduttiin myönteisesti kirjoituspyynnön julkaisemiseen. Tosin kävi niinkin, että varmasta lupauksesta huolimatta pyyntöä ei sitten julkaistukaan. Koska kaupallisilla lehdillä on paljon suurempi lukijakunta kuin järjestöjen lehdillä, kirjoituspyyntöä kannatti tyrkyttää niihin, vaikka asenteet kirjoituspyynnön julkaisemiseen olivatkin toimituksissa hie- man nihkeitä tai jopa täysin kielteisiä. Tutkielmani aineistonkeruun pelasti todennäköisesti se,

---

¹ En puutu aineistositaattien kieliin mitenkään muuten kuin korjaamalla selvyden vuoksi joitakin yksiselitteisiä ”painovirheitä”, jottei lukijan huomio tarpeettomasti kiinnittyisi niihin tekstin sisällön asemesta. Esimerkiksi jos sähköpostina lähetetystä kertomuksesta puuttuu skandinaavisten kirjainten pisteet, lisää ne paikalleen. En kuitenkaan kajoa kirjoittajien persoonalliseen tyyliin enkä myöskään mahdollisiin kielioppivirheisiin.

² Keskisuomalainen 27.3.1998; Anna 15-16/1998; Kynnys 4/1998; Invalidityö 5/1998.

³ Valtakunnallinen naistutkijoiden sähköpostilista naistutkimus@uta.fi 24.3.1998 (listan osoite on nykyään naistutkimus@listserv.funet.fi); Jyväskylän yliopiston naistutkimuksen sähköpostilista filomela@jyu.fi 26.3.1998; jyväskyläläisten opiskelijoiden naisryhmän sähköpostilista cunt@cc.jyu.fi 26.3.1998. Muistutin kirjoituspyynnöstäni vielä uudelleen edellä mainituilla listoilla 3.5.1998. Pynnöstäni listojen tilaajat forwardasivat kirjoituspyyntöäni eteenpäin, joten en tiedä missä kaikkialla se on ollut luettavissa.

että ”Suomen suurin naisten viikkolehti” *Anna* julkaisi pyyntöni pääsiäisen kaksoisnumerossaan. Kirjoituspyyntöjen määrä on viime vuosina lisääntynyt lehdissä huomasti, koska yliopisto-opiskelijoiden lisäksi muutkin opiskelijat ovat alkaneet kerätä niiden avulla aineistoa lopputöihinsä. Sähköpostia huomasin käyttää ohjaajani ehdotuksesta. Se osoittautuikin nopeaksi ja toimivaksi keinoksi lähestyä potentiaalisia vastaajia. Sähköpostin käytön voi ennustaa lisääntyvän empiirisen tiedon keruun väylänä sitä mukaa kun verkkojen käyttö yleistyy ja sähköpostin tekniset ominaisuudet kehittyvät (Savolainen 1997, 130). Toisaalta internetin käyttäjät saattavat kyllästyä jatkuviin eritasoisii tutkimusapupyntöihin ja sivuuttaa ne joko ärsyyntyneinä tai välinpitämättöminä, tai antaa niihin täysin keksittyjä vastauksia.

Kirjoituspyyntöni tarkoituksena oli houkutella naisia muistelemaan yhtä tilannetta, jossa he ovat pelänneet väkivaltaa, ja kirjoittamaan kokemuksestaan lyhyehkö juonellinen kertomus. Luettelin kirjoituspyynnössä kertomuksen keskeiset osatekijät, jotka Satu Apon (1990, 63) mukaan ovat toimijat, tapahtumat, aika ja paikka. Näin yritin varmistaa, ettei vastaajilta jäisi kertomatta mitään tärkeää. Tarkoitukseni oli tehdä selväksi, että toivon nimenomaan pelon tunteen kuvailua ja pohdintaa. Rajasin kertomuksen koskemaan vain yhtä tilannetta sen takia, että vastaajat syventyisivät miettimään aihetta sekä kirjoittaisivat mahdollisimman tarkasti ja konkreettisesti. Tällainen kertomus tuo mielestäni analyysissa esiin kiinnostavampaa tietoa kuin useamman tilanteen suurpiirteinen kuvailu. Varjopuolena voi ehkä pitää sitä, että menetelmä unohtaa elämänkaareen liittyvät seikat, koska kertomukset keskittyvät vain yhteen tilanteeseen.

Väkivallan pelkokokemusten tutkimisen näkökulmasta on hyvä, ettei kirjoituspyyntöni kohdistu ainoastaan esimerkiksi joko parisuhde-, työpaikka- tai katuväkivallan pelkoon. En ole myöskään rajannut pelon kokemista tiettyihin paikkoihin kuten pelon maantieteessä tehdään. Jos pyyntöä haluaa tulkita oikein laajasti, se ei edes rajaa kertomuksia koskemaan ainoastaan joko fyysisen tai henkisen väkivallan pelkoa. Pyyntö siis antoi mahdollisuuden erilais-ten ja eri asteisten väkivallan pelkojen pohdintaan.

Yritin asettaa naisten kirjoittamiskynnyksen mahdollisimman alhaiseksi. Tavoitteenani oli, että kirjoituspyyntö olisi niin asiallinen, vakuuttava ja luotettava, että naiset rohkenisivat kertoa mahdollisista kipeistäkin kokemuksistaan luettavakseni ja tutkittavakseni. Tämän takia mainitsin pyynnössä ohjaajani nimen sekä hänen työpuhelinnumeronsa, ja annoin postiosoitteeksi yliopiston osoitteen. Kotiosoitteeni tai oman puhelinnumeroni levittäminen tässä yhteydessä ympäri Suomea ei tuntunut mukavalta ajatukselta. Sähköpostiosoitettani en ha-

lunnut lehtien julkaistavaksi, vaikka näin jälkikäteen ajateltuna sen olisi voinut aivan hyvin julkaista. Ohjaajani sai kaksi puhelua kirjoituspyyntöni tiimoilta. Molemmat naiset halusivat sopia kanssani haastattelusta, toinen kotonaan ja toinen puhelimitse. Puhelinhaastattelua toivonut nainen oli vaikeassa elämäntilanteessa, ja hän olisi ollut valmis keskustelemaan ohjaajani kanssa tuntikausia. Se taas ei ollut tutkielmani, saati ohjaajani, kannalta mielekäästä. Sain sovittua tämän naisen kanssa alustavasti sellaisen ajan, jolloin hänen miehensä ei todennäköisesti olisi paikalla, ja hän saisi puhua rauhassa. Nainen ei kuitenkaan soittanut uudelleen. Toisen soittajan kanssa haastattelun järjestäminen onnistui hyvin. Viimeisimmäksi julkaistuista kirjoituspyynnöistä kuitenkin poistin ohjaajani puhelinnumeron.

Satu Apo (1995, 176) pitää teemakirjoittamista hyvänä aineistonkeruumenetelmänä silloin, kun tutkimuksen kohteena on intiimi aihe. Väkivallan pelko voi olla joillekin naisille hyvin arkaluontoinen teema, mutta silti heillä saattaa olla kiinnostusta mieltä aihetta itseksseen. Teemakirjoittamisessa tutkijan vaikutus on pienempi kuin haastattelututkimuksessa. Kirjoittaja saa rauhassa pohtia asiaa ja valita kirjoituspyynnön ohjaamana mitä haluaa kertoa.

Michel Foucault (1998, 47–48) toteaa kriittisesti, että länsimaisilta ihmisiltä on keskiajalta lähtien edellytetty *tunnustamista*; kertomista mahdollisimman täsmällisesti siitä, mistä on kaikkein vaikein puhua. Tunnustamisesta on tullut eräs tärkeimmistä totuuden tuottamisen rituaaleista. Tunnustamisen velvollisuus on meissä niin syvällä, ettemme enää tunnista sitä meitä rajoittavan vallan aiheuttamaksi vaan päinvastoin luulemme, että syvimmit salamme ”vaativat” päästä päivänvaloon. Kirjoituspyyntö kehottaa osallistumaan totuuden tuottamisen rituaaliin ja kirjoituspyyntöön vastaaminen on hyvin henkilökohtaisten asioiden tunnustamista. Koska totuuden tuotanto on kokonaisuudessaan valtasuhteiden läpäisemää, ei tutkimusaineiston hankinta tai käyttö ole koskaan vallasta vapaata toimintaa. Kirjoituspyyntö on kuitenkin siinä mielessä hyvä metodi hankkia aineistoa, että kirjoittaessaan ihminen voi ehkä helpommin valita mitä haluaa tutkielmantekijälle tunnustaa kuin välittömässä haastattelutilanteessa.

Ketkä kirjoittivat?

Sain kirjoituspyyntööni yhteensä 30 vastausta, mistä olen hyvin kiittollinen jokaiselle vastajalle, sillä minua huolestutti, että jos en saisi tarpeeksi aineistoa analysoitavaksi, joutuisin luo-

pumaan kiinnostavasta ja aiheen intiimiyden takia tärkeästä aineistonkeruumetodistani. Kaksikymmentä kertomusta lähetettiin perinteisinä kirjeinä, ja sähköpostilistojen kautta sain kahdeksan kertomusta. Eräs nainen lähetti minulle saatekirjeen kanssa lainaksi oman päiväkirjansa, johon hän oli yli kahden vuoden ajan kirjoittanut kokemuksiaan väkivaltaisessa parisuhhteessa elämisestä. Päiväkirjan kirjoittaminen oli hänelle ”monen vuoden selviytymiskonsti”, joka auttoi häntä purkamaan pahaa oloaan. Tein myös yhden vapaamuotoisen teemahaastattelun, joka kesti vajaan tunnin.

Valitsin vastauksista aineistooni 22 kirjoitettua kertomusta. Kuusi kertomusta jätin aineiston ulkopuolelle, koska ne eivät vastanneet selkeästi kirjoituspyyntööni eli ne eivät käsitelleet pelon tunnetta, eivät noudattaneet kertomusrakennetta tai olivat hyvin lyhyitä. Jätin pois myös päiväkirjan ja haastattelun, koska halusin, että aineisto koostuu tarkasti yhteen tai muutamaan tilanteeseen keskittyvistä kirjoitetuista kertomuksista.

Aineiston kirjoittajat ovat 21–73-vuotiaita tavallisia suomalaisia naisia⁴ (ks. liite 2). Aineistoa analysoidessani viittaan siis heihin ja heidän kertomuksiinsa itse keksimilläni peitenimillä. Aineiston naiset kuuluvat työväenluokkaan tai keskiluokkaan ja asuvat eri kokoisilla paikkakunnilla ympäri Suomea. Perhetilanteiltaan kirjoittajia on naimattomista eronneisiin ja leskiin sekä yksin asuvista perheellisiin. Puolet kirjoittajista mainitsi olevansa yhden tai useamman lapsen äiti. Kirjoittajien lasten iät vaihtelevat vauvoista keski-ikäisiin. Kirjoittajat ovat siis varsin heterogeeninen joukko, joten siksi aineiston kertomuksissakin on monipuolinen kirjo erilaisia kokemuksia väkivallan pelosta.

Kaikki aineiston naiset yhtä lukuunottamatta kirjoittavat pelänneensä miehen tekemää väkivaltaa. Sara kirjoittaa, kuinka väkivallan pelon kokemuksen aiheutti puistoympäristö, joten myös hänen kertomuksensa voi tulkita sukupuolittuneen väkivallan peloksi, koska puistot ovat naisten kannalta tyypillisiä pelon paikkoja (ks. Kopomaa 1996, 46). Iida kirjoittaa väkivallan pelostaan elämänkaaren eri vaiheissa, joten kutsun hänen tekstiään ”pelko-omaelämäkerraksi”. Hänen kertomuksensa linkittyvät siis sukupuolittuneen väkivallan jatku-

---

⁴ Yksi kirjoittajista, Jasmin, on syntynyt Yhdysvalloissa ja asunut siellä 21 vuotta, mutta kirjoittamishetkellä hän oli asunut Suomessa kahden vuoden ajan. Hänen äidinkieltensä on englantia, joten hän kirjoitti kertomuksensa mieluummin englanniksi kuin suomeksi.

En tiedä kaikkien kirjoittajien taustatietoja. Kirjoituspyyntöni kehoitus kertoa lyhyesti omasta elämäntilanteesta sekä tapahtuma- että kirjoitushetkellä taisi olla liian epämääräinen. Yritin mahduttaa siihen liikaa asiaa, joten kehoituksen tarkoitus saattoi jäädä epäselväksi. On myös mahdollista, että kirjoittajat olivat halukkaita kertomaan pelon kokemuksistaan, mutta he eivät niinkään halunneet kertoa itsestään. Lähes poikkeuksetta naiset kuitenkin liittivät kertomukseensa oman nimensä ja yhteystietonsa, joten muutamilta heistä kysyin taustatietoja jälkepäin.

moksi (ks. esim. Kelly 1987). Iida kirjoittaa pelänneensä isäänsä, tuntemattomia nuoria poikia ja miehiä, naapurinpoikaa sekä aviomiestänsä. Hänen lisäksi kymmenen naista⁵ kertoo parisuhdeväkivallan pelosta ja kuusi naista⁶ kirjoittaa tuntemattoman miehen tai miesten tekemän väkivallan pelkäämisestä julkisessa tilassa. Edelleen Iidan lisäksi neljä kirjoittajaa⁷ käsittelee kertomuksessaan tuttavain tai jonkun lähisukulaisen tekemän väkivallan pelkäämistä. Pirjo kertoo naapurissaan asuvasta miehestä, Suvi veljestään, Matleena miespuolisesta tuttavastaan, johon hän oli tutustunut internetissä, ja Tiina miehestä, jonka kanssa hän vietti iltaa sekä kotibileissä että ravintolassa, ja jonka hän pyysi luokseen ravintolaillan jälkeen.

Pettymykseksi kukaan ei kirjoittanut työpaikalla kokemastaan väkivallan pelosta. Anneli Puhakka (1994, 4) kirjoittaa, että naisvaltaiset hoito- ja sosiaaliala, vähittäiskauppa- ja ravintola-ala sekä erilaiset viranomais tehtävät kuten ulosotto ovat nousseet uusiksi väkivallan riskialoiksi. Toivoisinkin näkeväni tulevaisuudessa tutkimuksia, joissa keskitytään edellä mainituilla aloilla työskentelevien naisten, vaikkapa naispuolisten sosiaalityöntekijöiden, työssään kokemaan väkivallan pelkoon sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia analyysimenetelmiä käyttämällä.

Aineiston kertomusten pituudet vaihtelevat puolesta sivusta neljään sivuun. Aineistoa on yhteensä nelisenkymmentä tällaista tietokoneella kirjoitettua sivua, joten kertomusten keskipituus on hieman alle kaksi sivua. Kaikista sähköpostilla saamistani kertomuksista välittyi tottumus ilmaista itseään kirjoittamalla, mutta niin välittyi suurimmasta osasta kirjeenä lähetetyistä kertomuksista. Täsmennettäköön niille lukijoille, jotka mahdollisesti huolestuivat naistutkimuslistojen käytöstä aineistonkeruussa, että ainoastaan kahdessa naistutkimuslistojen kautta saamassani kertomuksessa kirjoittajat viittaavat eksplisiittisesti feministiseen ajatteluun, ja toinenkin heistä melko kriittisesti vain yhdellä lauseella. Feminismiin sitoutumisella ei siis voi sanoa olevan vaikutusta kertomusten sisältöihin, eivätkä kaikki naistutkimuslistoja tilaavat tietenkään automaattisesti ole feministejä.

Kirjoittamaan tottumattomat naiset ovat valikoituneet pois aineistosta tämän keruumenetelmäni takia, koska heille kynnys vastata kirjoituspyyntööni on varmaankin ollut suurempi kuin niille, jotka ovat tottuneet ilmaisemaan itseään kirjoittamalla. Toisaalta suosin itsekin aineiston valinnassa niitä kirjoittajia, jotka pohtivat kokemustaan monipuolisesti ja osasivat

⁵ Senni, Mirja, Anna, Vieno, Elina, Tuula, Veera, Ritva, Aamu ja Lempi.

⁶ Riikka, Pauliina, Jasmin, Mari, Laura ja Henna.

⁷ Pirjo, Suvi, Matleena ja Tiina.

kirjoittaa sen kertomusmuotoon. Aineistoa lukiessani muutamat kertomukset koskettivat minua aivan erityisellä tavalla yhä uudelleen ja uudelleen. Kun mietin syitä siihen, huomasin, että minuun vetoavat kertomukset olivat verbaalisesti erittäin lahjakkaiden kirjoittajien tuotoksia. Kun aineiston hankinnassa sitoudutaan vahvasti kirjalliseen ilmaisuun, se sisältää vaaran retkahtaa ”ällöttävään keskiluokkaisuuteen”, Pirkko-Liisa Rauhala (1991, 60) huomauttaa. Mielestäni onnistuin ainakin jollakin tavalla välttämään tämän retkahtamisen, koska koulutetut keskiluokkaiset naiset eivät ole yliedustettuina aineistossani vaan kirjoittajissa on myös työväenluokkaisia ja vain vähän opiskelleita naisia. Täytyy kuitenkin muistaa, että Suomi kuuluu pohjoismaisiin kansansivistystä korostaviin kulttuureihin, joten on selvää, että useimmat suomalaiset pystyvät viestimään ja viestivät jopa mielellään kirjoittamalla (ks. Apo 1995, 177, 179). Kirjoitusmenetelmä sai minut silti näkemään myös haastattelemisen kiistattomat edut. Myös sellainen tutkimus, jossa vertailtaisiin puhuttuja ja kirjoitettuja pelkokertomuksia voisi olla menetelmällisesti kiinnostava.

Halukkuutta vastata kirjoituspyyntöni saattoivat osaltaan vähentää kiinnostuksen tai ajan puute, koetun tilanteen vähämerkityksisyys tai liika traumaattisuus sekä korkea itsekritiikki. Kirjoittaminen voi olla hankalaa myös iäkkyden, vamman tai sairauden takia, mutta tässäkin suhteessa aineistossa on edustus. Kirjoittajista kaksi on yli 70-vuotiaita ja he molemmat ovat hyvin sujuvakynäisiä. Yksi kirjoittaja, Lempi, on polio-invalidi. Tosin hänen vammansa ei vaikuta kirjoittamiskykyyn millään tavalla, mutta pyörätuolissa istuvana hän itse koki vastavansa minulle nimenomaan vammaisena naisena (ks. vammaisuuden määritelmästä Pelkonen & Villberg 1994, 89). Tietenkin myös ne naiset, jotka eivät olleet nähneet kirjoituspyyntöäni, rajautuivat mahdollisten vastaajien joukosta pois.

Omaelämäkerralliset pelkokertomukset aineistona

Pieni aineistoni on väistämättä rajallinen. Tämä ei kuitenkaan ole ongelma, koska en edes oleta, että aineistoni pitäisi olla väestöllisesti edustava, vaikka pidänkin kirjoittajien heterogeenisuutta hyvänä asiana. Klaus Mäkelä (1990, 49) puhuu aineiston *kulttuurisesta edustavuudesta*. Anni Vilkon (1997, 91–92) mukaan tämä voisi tarkoittaa sitä, että yhteiskunta sisältyy jo kertomuksiin, koska omaelämäkerralliset kertomukset ovat kulttuurisia konstruktioita, joissa painopiste on eletyn ja koetun kuvauksissa. Ajattelenkin aineiston kertomuksia

omaelämäkerrallisina kulttuurintuotteina, henkilökohtaisena pelon kerrontana, jota kulttuuriset konventiot säätelevät. Aineisto ei kuitenkaan ole minulle pelkkää tekstiä. Marja Kaskisaaren (9.3.1998) mukaan sosiologisessa elämäkertatutkimuksessa ajatellaan, että tekstin taustalla on ruumiillinen kirjoittava minä, ja että teksti sisältää viittaussuhteita materiaaliseen todellisuuteen. Kaskisaari (1998, 275) jatkaa, että elämäkertojen kirjoittajia voi ajatella modernina refleктоivina subjekteina, jotka kirjoittaessaan arvioivat ja pohtivat itseään tietoisesti. Oma näkökulmani aineistoni kertomuksiin on tällainen sosiologisen elämäkertatutkimuksen mukainen. Ajattelen, että aineiston naiset tavallaan tuovat kertomuksiinsa oman väkivaltaa pelänneen ruumiinsa, jonka kokemaa väkivallan pelon virtaa seuraan naisten kertomuksista. Tällainen ajattelu ei olisi mahdollista, jos suhtautuisin kertomuksiin ainoastaan paperille pudoteltuina kirjaimina, enkä ottaisi huomioon sitä, että kertomusten kirjoittajat ovat ruumiillisia, kokevia ja refleктоivia ihmisiä.

Aineistoni kirjoitukset eivät yhteen aiheeseen keskittyvinä tietenkään ole varsinaisia omaelämäkertoja, vaan ne ovat väkivallan pelosta kirjoitettuja teemakertomuksia. Pidän näitä naisten kirjoittamia pelkomuistoja kuitenkin omaelämäkerrallisina siinä suhteessa, että oletan kirjoittajien kertoneen kokemuksistaan *omaelämäkertasopimukseen* nojaten. Tuo Philippe Lejeunen (1995, 130) käsite tarkoittaa, että omaelämäkerran kirjoittaja sitoutuu kertomaan tekstissään omaelämäkerrallisen totuuden. Matti Hyvärinen (1998, 322) on kirjoittanut, että omaelämäkerralliset tekstit eivät ole yksiselitteisesti tosia tai valheellisia, mutta niiden oletetaan olevan käytännössä päteviä. Käsitänkin aineistoni omaelämäkerralliset kertomukset käytännössä päteviksi omaelämäkertasopimukseen nojaaviksi teksteiksi. Jos esimerkiksi nainen ei muista kertomaansa tilannetta täsmälleen niin kuin se on aikanaan tapahtunut, en pidä sitä tutkielmani luotettavuutta alentavana ”virheenä” (vrt. Niemi 1985, 32–124), vaan pidän aivan luonnollisena sitä, että muistot muuntuvat ajan myötä.

Pelkoa on kuvattu myös monissa kaunokirjallisissa teksteissä. Kimmo Jokisen (12.3.1998) mukaan tavallisten ihmisten tunteiden kerronta voi muistuttaa hyvin paljon romaanin kirjoittajan tunteiden kerrontaa. Aineistoa analysoidessani tulkitsen myös joitakin kaunokirjallisia pelon kuvauksia, jotka eivät siis ole omaelämäkerrallisia tekstejä, vaikka periaatteessa ne voisivat olla. Lisäksi olen poiminut *Väkivallasta vapaaksi* -kirjoituskilpailun julkaistuista teksteistä (ks. Kuivaniemi 1997) muutaman pelkoa kuvaavan lainauksen. Perustelen kaunokirjallisten pelon kuvausten käyttöä sillä, että niin kaunokirjalliset kuin omaelämäkerrallisetkin pelon kuvaukset ovat kulttuurintuotteita, vaikka niiden syntyehdot ja viittaussuhteet todelli-

suuteen ovatkin erilaiset. Itse keräämäni aineisto on silti ensisijaisen kiinnostukseni kohde, joten viitatessani näihin muihin pelon kuvauksiin en sisennä niitä, vaikka sisennänkin useimmat omasta aineistostani poimimani lainaukset.

Satu Apon (1990, 63) mukaan kertomuksessa on kyse toiminnan kuvaamisesta. Kuvaamisessa käytetään seuraavia kolmea kategoriaa: (1) tapahtumien puitteiden tai taustan määrittely, (2) tapahtuma tai tapahtumasarja ja sen tulos sekä (3) kertojan arviointi kerrotuista tapahtumista. Nämä kaikki kategoriat löytyvät aineistoni kirjoittajien pelkokertomuksista. Monilla aineiston naisilla tapahtumien arviointi kulkee juonen rinnalla alusta loppuun asti, koska uhkaavan tilanteen arviointi eli pelon tunteen kuvaaminen ja pohtiminen oli kirjoituspyyntöni ydin. Tämän lisäksi kirjoittajat tekevät vielä loppukappaleissa yhteenvetoja kokemuksistaan ja pohtivat, kuinka tilanne on vaikuttanut tai tulee vaikuttamaan heidän elämäänsä. Kertomuksen maailmaa tarkasteltaessa voidaan erottaa siis myös tapahtumarakenne eli juoni sekä sitä kehystävä ja määrittelevä aines. Lisäksi kertomuksesta voidaan erottaa aina narraatio eli kertojan toiminta. Tein kertomuksista juonitiivistelmät, vaikka niiden analyyttinen arvo onkin vähäinen. Pertti Alasuutarin (1994, 120) mukaan edes juonellisia kertomuksia ei voi pelkistää niiden sisältämään juonirakenteeseen. Äärimmillen yksinkertaistettuina aineistoni juonitiivistelmät osoittavat, että tyypillinen pelkokertomuksen juoni on sellainen, jossa uhkaava tai väkivaltainen tilanne katkaisee yhtäkkiä kirjoittajan normaalin arjen, ja että pelottava tilanne vaikuttaa naisen elämään ainakin jollakin tavalla joko hetkellisesti, jonkin aikaa tai jopa vuosikymmenestä toiseen.

Ann Game ja Andrew Metcalfe (1996, 69–70) kuvailevat kertomusmuotoa sanomalla, että se *kiertää itsensä ympäri*. Kertomuksen loppu on paluu alkuun, koska lopussa saavutetaan emotionaalinen tasapaino, joka kertomuksen keskivaiheilla on kadonnut. Pelkokertomuksiin pätee se, että lopussakaan ei välttämättä saavuteta emotionaalista tasapainoa, mutta sitä kuitenkin tavoitellaan arvioimalla tilannetta ja sen vaikutuksia. Kertomusten alut ja loput ovat kulttuurisia luomuksia. Jos kertomus epäonnistuu palaamaan lopusta takaisin alkuun, sitä pidetään epäonnistuneena kertomuksena. Se ei tyydytä, koska siinä ei ole ”pointtia”. Edellytin aineistoon valituksi tulleilta teksteiltä tätä itsensä ympäri kiertymistä, vaikka pelkokertomukset jäävätkin kadotetun emotionaalisen tasapainon takia aina vähän avoimiksi.

Mikko Lehtonen (1996, 117–119) kirjoittaa, että kertominen syntyy maailmaa koskevien kokemustemme ja niiden kielellistämisen kohtaamisessa. Kertomukset ovat tärkeitä yrittäessämme jäsentää maailmaa, mutta hänen mukaansa ne eivät kuitenkaan ole kopioita kokemuk-

sistamme, vaan kokemusten merkityksellistämistä tietyllä tavalla. Kertominen ja arvottaminen ovat siis läheisessä yhteydessä toisiinsa, koska kerronta voi rakentua vain valinnalle. Kerronnassa avaruudellinen ja ajallinen aines jäsennetään syyn ja seurauksen ketjuihin, joilla on alkukohta, keskikohta ja loppu. Ketjut sisältävät arvostelmia tapahtumien luonteesta ja tietoa siitä, kuinka kertoja tuntee kertomansa tapahtumat. Kertomukset ovat osittaisia; ne eivät koskaan voi kertoa ”kaikkea”. Pelon tunteesta kertominen perustuu aina kulttuurisiin jäsennyksiin ja kielellisiin valintoihin, koska Roland Barthesin (1993, 65–66) sanoin *pelkoa ei voi kirjoittaa*, vaikka siitä voikin kertoa.

Mervi Kantokorpi (1990, 105) sanoo, että luomme jatkuvasti kertomuksia toimiessamme maailmassa. Maailma on täynnä niin kerrottuja kuin kertomatta jätettyjäkin kertomuksia naisten kokemasta väkivallan pelosta. Näiden kaikkien kertomusten voi ajatella muodostavan yhdessä imaginaarisen väkivallan pelon *kertomuskokoelman* (ks. käsitteestä Saarenheimo 1997, 76), jonka esimerkkejä aineistoni kertomukset ovat. Periaatteessa kertomusaineisto ei koskaan saavuta sellaista saturaatiopistettä (ks. Roos J.P. 1987, 30–32), jossa uudet kertomukset eivät toisi enää mitään lisäarvoa suhteessa aiempiin kertomuksiin. Kertomuksia ei silti tarvitse hankkia loputtomiin, jotta aineistonkeruu olisi onnistunut, koska jokainen yksittäinen kertomus on heijastus tuosta imaginaarisesta kertomuskokoelmasta, ja siten itsessään täydellinen, kulttuurisesti edustava. Jo yhden kertomuksen analyysi voi tuottaa samansuuntaisia tuloksia kuin sadan kertomuksen tutkiminen. Analysoin kuitenkin yhden kertomuksen asemesta pientä kertomusjoukkoa, koska siten saan varmuutta tulkinnoilleni ja lukijan on helpompi arvioida tulosten luotettavuutta.

Tiivistetysti sanottuna oma aineistoni koostuu siis naisten kirjoittamista omaelämäkertasopimukseen nojaavista ja materiaaliseen todellisuuteen viittaavista pelkokertomuksista. Kertomukset ovat kulttuurisesti edustavia siinä mielessä, että niiden voi ajatella olevan esimerkkejä imaginaarisesta väkivallan pelon kertomuskokoelmasta, johon sisältyy kaikki naisten kokemasta väkivallan pelosta kerrotut ja myös kertomatta jätetyt kertomukset. Ymmärrän siis aineistoni pelkokertomukset sekä kulttuurisiin kerronnan konventioihin nojaavina pelon tunteen esityksinä että naisten ruumiillisesti kokemana pelon virtana.

EMPAATTINEN LÄHILUKU

Empatia ja tunteet tutkimuksenteossa

Jos empatiasta tulee mieleen lempeä hymy, nyökyttely ja yninä, on Riitta Granfeltin (1998, 28–29) mukaan kyse stereotyyppisestä ja vääristyneestä käsityksestä siitä, mitä empatia tarkoittaa. Empatia tarkoittaa rehellistä pyrkimystä jakaa toisen ihmisen kärsimys. Siinä liikutaan samastumisen ja erillisyyden raja-alueella; tullaan kosketetuksi siten, että tunteet ja ajattelu havahtuvat. Empatian kokeminen ei kuitenkaan edellytä tunnekuohuja, vaan se voi olla mahdollista vain ajattelemalla jotakin asiaa vähän perusteellisemmin. Empatia syntyy ja elää vuorovaikutuksessa toisen ihmisen tai vaikkapa tekstin kanssa, joten empatian avulla tuotettu tieto on aina vuorovaikutuksen tulosta. Marja Kaskisaari (1995, 17–18) kirjoittaa, että kertomusten empaattinen lähiluku edellyttää tietoista asennoitumista, mutta samalla se on myös kokemuksen suoma mahdollisuus. Empatia on siis samanaikaisesti sekä älyllinen näkökulma että ruumiillinen positio. Anni Vilkon (1997, 185–186) mukaan empaattinen lähilukija ottaa tekstin vastaan empaattisesti ja tulee kosketetuksi tunnetasolla. Tarkoitan tutkielmassani empaattisella lähiluvulla sitä, että asennoidun naisten kertomuksiin empaattisesti – tuntien ja tulkiten, samastuen ja irtautuen, kertomusten yhtäläisyyksiä ja eroja etsien, naisten kokeman väkivallan pelon hiljaista tietoa näkyväksi tehden. Juha Varto (1996, 87) sanoo, että fenomenologiseen analyysiin sisältyy muun muassa oivaltavaa havainnointia. Pysin juuri tällaiseen oivaltavaan havainnointiin omaa aineistoani lähilukiessani.

Parisuhteissaan naisia pahoinpidelleiden miesten väkivaltapuhetta tutkineen Jeff Hearnin (1998, 55–57) mukaan väkivallan tutkiminen on prosessi, joka *vaatii* tunteiden kokemista. Perinteinen käsitys tutkimuksenteosta tunteettomana ja rationaalisena toimintana kumoutuu täysin väkivalta-aiheita tutkittaessa. Hearn kävi tutkimusprosessinsa aikana jatkuvasti läpi sekä omia tunteitaan että haastattelemiensa miesten tunteita ja myös heidän näkyvien tunteiden ilmaisujensa puuttumista. Tutkijan tunteet vaihtelivat ajoittaisista epävarmuuden ja kireyden tunteista yllättäviin itkukohtauksiin hänen kuunnellessaan haastattelunauhoituksia.

Olen minäkin valuttanut kyöneleitä aineiston naisten kertomuksia lukiessani. Olen tuntenut myös tyrmistystä ja ahdistusta sen takia, mitä kirjoittajat ovat joutuneet kokemaan. Eräässä seminaarissa sain toiselta naisopiskelijalta kirjallista palautetta: ”Itsessäni herää oikein vihaa kun ajattelen miten naisen pitää pelätä kotona ja kodin ulkopuolella. Ja miten oikein lap-

sesta lähtien opetetaan, mitkä paikat ovat ei-sopivia naisihmiselle.” Samoja tuntemuksia tunnistan itsessäniikin aihetta miettiessäni. Mutta on myönnettävä, että olen myös hämmästellyt tapoja, joilla naiset joskus selittävät miesten väkivaltaista käytöstä, vaikka olenkin tietoinen parisuhdeväkivallan monimutkaisesta tunteiden verkosta (ks. Husso 1997, 95). Tämä johtune omista voimattomuuden tunteistani naisten kokemusten edessä. Olen tuntenut myös ylpeyttä ja tyytyväisyyttä siitä, kuinka naiset ovat pitäneet puoliaan uhkaavissa tilanteissa, ja Saran itseironiseen sävyyn kirjoitettu kertomus on saanut minut hymyilemään monta kertaa.

Voin sanoa tulleeni sekä emotionaalisesti että älyllisesti kosketetuksi naisten pelkokertomuksia lukiessani. Olen paikoitellen tunnistanut kertomuksista myös omia tunteitani ja kokemuksia. Pelottavin tilanne, johon itse olen joutunut, tapahtui Jyväskylässä ensimmäisen opiskeluvuoteni aikana tammikuussa 1995, vaikka muistini mukaan tilanne tapahtuikin ”varhaiskevällä”. Kirjoitin tapahtumasta välittömästi päiväkirjaani. Syksyllä 1998 kirjoitin tapahtuman muistini perusteella kertomusmuotoiseksi. Oman pelkäämisen tunnustaminen (sic) ei ole aivan helppoa. Kokemukseni tekeminen julkiseksi nolottaa minua vähän, koska tapaus on melko harmiton, mutta en haluaisi vähätellä omiakaan pelkojani. Feministit ovat sanoneet, että henkilökohtaiset kokemukset ovat poliittisia. Pyrin näkemään omatkin pelkokokemukseni osana yhteiskunnallisia prosesseja, kuten Annamari Asikaisen ja Hille Koskelan (1992a, 32 & 1992b, 10–11) mukaan väkivallan pelon tutkijoiden tulisikin tehdä. Mielestäni peloista kertominen on aina hyödyllistä, vaikka Ulla Kosonen (1998, 225) muistuttaakin, että kertominen saattaa uhata ihmisen omaa itsearvostusta, koska peloista kertoessaan ihminen joutuu palaamaan tilanteisiin, joissa hän on ollut epävarma ja turvaton.

Itselleni tapahtuneesta pelkotilanteesta kirjoittamani päiväkirjamerkintä on tyyliltään puhekielinen, (voima)sanavalinnoiltaan aggressiivinen ja keskellä tunnekuohua kirjoitettu. Muiston puolestaan kirjoitin preesensmuotoiseksi vastaukseksi kirjoituspyyntööni. Muistoa kirjoittaessani huomasin, että kirjoittaminen herättää tunteita, vaikka muistikuvat eivät enää olisikaan aivan tarkkoja. Kirjoittamisen jälkeen minulle tuli jopa fatalistinen halu koputtaa puuta ja toivoa, etteivät uhkakuvani koskaan toteutuisi!

Oman pelkomuiston kirjoittaminen sai minut ymmärtämään paremmin sekä kirjoituspyyntööni vastanneiden naisten kirjoitusprosessia että väkivallan pelon kokemusta. Esitän tämän oman muistoni kokonaisuus kertomuksena, vaikka en tulkitsekaan aineiston kertomuksia kokonaisina. En toimi näin sen takia, että oma kertomukseni olisi ikään kuin kaikkein tärkein, ja että juuri se ansaitsisi tulla esitettyksi kokonaan ja ensimmäisenä. Perustelen valintaani

sillä, että aineistossakin on joitakin samankaltaisia kertomuksia kuin omani, joten oma kertomukseni toimii siis tavallaan esimerkkinä aineistoni kertomuksista. En myöskään tulkitse muistoani millään tavalla, vaan jätän kertomukseni tulkinnan lukijalle.

Seuraa minua

Kävelen vauhdikkaasti pimeänhämyisessä varhaiskevään illassa. Luennolla jäykistyneet jäseneni virkistyvät liikkumisesta ja tuntikausia yhteiskunnallisten kysymysten kiemuroissa nuutunut mieleni tuulettuu viileässä happiaallokossa. Vaikka olenkin vasta ensimmäisen vuoden opiskelija, muutaman kilometrin mittainen reitti Mattilanniemen ja opiskelijakämppäni välillä on ehtinyt piirtyä muistiini yksityiskohtaisesti. Valtatiellä harvakseltaan sujahtelevien autojen valokeilat kirkastavat hetkittäin hämäryyttä. Asfaltti kiiluu jäsenenä pienen räntätihkun jäljiltä. Joitakin urheiluasuisiaan kahistelevia kunnonkohottajia viilettää rytmikkäästi askeltaen ohitseni kevyenliikenteenväylällä. He valpastavat aistejani, mutta muuten on hiljaista ja rauhallista. Kaikki on niin kuin aina ennenkin. Vielä jonkin matkaa reippailua, ja pian voisi heilauttaa repun narikkaan seuraavaa päivää odottamaan.

Takaani kuuluu juoksuaskelia. Herkistyn automaattisesti kuulostelevaan milloin joku parjattuun kansallisasuumme pukeutunut kirmaa taas ohi. Mutta kukaan ei ohitakaan minua, vaan henkilö tuntuu sovittavan askeleensa vauhtiini ja jää kävelemään taakseni. ”Pitäähän sitä kai välillä kävellä, että jaksaa hetken päästä juosta tehokkaammin”, ajattelen. Olen nyt kuitenkin paljon herkempi ulkoisille ärsykkeille kuin alkumatkasta, kiihdytän vauhtiani. Takanani kävelevä henkilö tekee samoin!

Hermostun. Olen varma, että hän seuraa minua tarkoituksella. Taakseni en voi vilkuilla, koska hermostumistaan ei saa missään tapauksessa näyttää. Siinähän voi joutua naurunalaiseksi, jos ei olekaan mitään aihetta huolestua turvallisuudestaan. Toisaalta, eihän katsominen vielä osoita, että pelkään. Onhan minulla oikeus katsoa minne haluan! Kotiin on enää puolisen kilometriä, mutta kiertoteitä ei ole, ja loppumatkasta on lyhyt valaisematon osuus. En voi poiketa minnekään, en kehtaa katsoa taakseni, en kehtaa juosta, muita kulkijoita ei näy. Olen kiihtynyt ja alan kuvitella sekavia. Pelkään että tuo omituinen seuraaja hyökkää kimppuuni ja tekee minulle jotakin paha. Tunnen itseni lähes voimattomaksi. Pystyisinkö edes huutamaan peloltani? Pystyisinkö lainkaan taistelevaan vastaan? Sydämeni hakkaa ja oloni alkaa olla epätoivoinen. Henkilö, oletan hänet mieheksi katsomattakin, kävelee yhä kannoillani.

Matka jatkuu, aika tuntuu jähmettyneen. Keltaoranssit risteysvalot läikehtivät iltamaisessa. Risteyksissä on luonnollista, jopa suotavaa, katsella ympärilleen. Pysähdyn. Seuraaja kävelee kuin muina miehinä viereeni ja katsoo tuleeko autoja. Niin katson minäkin, ja katson samalla myös häntä. Hän on hoikka ja minua pitempi nuori mies, pukeutunut tavallisiin nuorisovaatteisiin. Päätelen, että hän on hieman itseäni nuorempi. Pojassa on jotakin epärehellisen tuntuista, jotakin veltoa ja kieroä, eikä epävarmuuteni ainakaan vähene tämän havaintoni perusteella. Yritän ennakoida mahdollisuuksiani, jos hän kävisi käsiksi minuun. Entä jos hän seuraakin kotiovelle asti? Ylitämme suojatien, ja hän alkaa taas kulkea perässäni. Hetken kuluttua hän tulee vierelleni kävelemään ja alkaa kuin ohimennen kysellä intiimejä asioita minun vartalostani. Vastaan hänen yllättävään seksuaalissävyytteiseen lähentelyynsä sähähtämällä jotakin hänen älynlahjojensa vähydestä. Pojalla ei onneksi ole kiinnostusta pidempikestoiseen keskusteluun. Hän pinkaisee pakoon poikkikadulle ja katoaa illan pimeyteen.

Kiihtyneessä mielentilassa kävelen lyhyen loppumatkan kotiin välillä taakseni vilkuillen. Helpotukseksi kukaan ei enää seuraa minua. Perille tultuani juttelen heti kämppekaverideni kanssa tapahtumasta. Kirjoitan kokemuksesta päiväkirjaani ja olen varma, että seuraavana yönä en saa painajaisilta rauhaa. Alan suunnitella koulumatkan kulkemista joko polkupyörällä tai linja-autolla ja mietin puolitosissani jonkinlaisen ”hiipparinkarkotussuihkeen” ostamista.

Seuraavina päivinä olen vähän varuillani ulkona liikkuessani, mutta sitten tapahtuma hiipuu mielestäni. Unohdan myös tuon turvasuihkeen hankkimisen, koska se alkaa tuntua liioittelulta. Matkat kuljen kävellen kuten aiemminkin. Seuraaminen palaa mieleeni, kun olen taas kerran tulossa samaa reittiä luennolta kotiin, nyt päiväsaikaan. Aivan seuraajan oloinen hahmo istuu kaiteella saman poikkikadun kohdalla, jonne minua seurannut mies silloin aiemmin juoksi pakoon. Hän kiinnittää huomioni, koska normaalisti ihmiset eivät istuskele iltapäivällä valtatievarrella olevalla kaiteella kasvot takin huppuun piilotettuina ja tupakkaa poltellen. Kävelen nopeasti hänen ohitse. Tyyppi jää kaiteelle istumaan eikä onneksi lähde perääni.

Myöhemmin keväällä muutan samalla suunnalla sijaitsevalle opiskelijoiden asuntoalueelle. Oletan näkeväni tuon saman henkilön vielä muutamia kertoja seisoskelemassa yksinään omituisissa paikoissa; esimerkiksi erään metsän läpi kulkevan oikopolun lähetyillä. Kuulen myös kertomuksia, että muitakin opiskelijatyttöjä on seurailtu, ja että asuntoalueellamme on

tehty havaintoja oudosti käyttäytyvästä henkilöstä, johon minua seuranneen miehen tuntomerkit sopivat. – I.K.

Pelkokertomusten ruumiinfenomenologinen luenta

Shlomith Rimmon-Kenanin (1991, 149) mukaan tekstin ja lukijan välinen suhde on vuorovai-
kutussuhde, joten lukijakin osallistuu tekstin merkityksen tuottamiseen. Pertti Töttö (1997,
126, 128) huomauttaa, että tutkimusaineisto ei koskaan ole ”pala” kohdetta, joka antaa tutki-
jalle välittömän kosketuksen ”itse todellisuuteen”, vaan aineisto on aina tutkijan ja kohteen
välissä. Tiedon saamisen toivossa aineistolle on tehtävä kysymyksiä, jotka laadullisessa tut-
kimuksessa ovat aina asioiden merkitystä koskevia. Luen naisten kertomuksia siten, että pyrin
tuottamaan niille väkivallan pelon ruumiinfenomenologisia merkityksiä sekä väkivallan pelon
tunnekokemuksen että väkivallan pelon tuottaman tilakokemuksen näkökulmasta. Minua siis
kiinnostaa, mitä naisten kokema väkivallan pelko on kirjoitettuna ruumiillisena tunteena. De-
borah Luptonin (1998, 32) mukaan tunteet tuotetaan diskursiivisesti siinä mielessä, että tun-
teita nimetään ja kuvataan kielen avulla. Tunteiden diskursiivisen luonteen ymmärtäminen on
tärkeää, mutta samalla on otettava huomioon tunteiden ruumiilliset ilmaisut, koska ne ovat
tunteiden olennainen osa. Luen siis naisten ruumiillisesti kokeman pelon virran diskursiivisia
ilmaisuja empaattisesti ja oivaltavasti havainnoiden.

Ruumiinfenomenologiassa tutkija keskittyy enemmän ruumiillisuuteen (ks. esim. Merle-
au-Ponty 1962, 67–199) kuin perinteisessä fenomenologisessa tutkimuksessa. Koska näiden
molempien fenomenologioiden tavoitteena kuitenkin on inhimillisten ilmiöiden kuvaaminen
ja ymmärtäminen, en jatkossa tee eroa niiden välillä. Valerie Malhotra Bentz ja Jeremy J.
Shapiro (1998, 96–99) kirjoittavat, että fenomenologian tarkoitus on ymmärtää ilmiöitä niiden
omilla ehdoilla eli tuottaa kuvauksia inhimillisistä kokemuksista juuri sellaisina kuin ihmiset
ne itse kokevat. Esimerkiksi ihmisten pelkojen tutkimuksen pitäisi fenomenologien mukaan
perustua aina pelon kokemuksen fenomenologiseen ymmärtämiseen eli siihen, millaisia pe-
rustavaa laatua olevia rakenteita pelon kokemukseen sisältyy. Pohjimmiltaan fenomenologi-
nen tutkimustieto on aina tutkijan henkilökohtainen ymmärrys siitä, millainen ilmiö tutkimus-
kohde on. Fenomenologista tutkimusta tehtäessä ensisijainen työväline onkin tutkijan oma
tietoisuus, koska kokemuksen rakenteita tutkitaan yleensä luovasti mielikuvitusta ja empatiaa

käyttämällä. Esimerkiksi pelon olemuksen kuvailun tutkija voi aloittaa omien pelkomuistojensa kuvailemisesta, vertailemisesta ja fenomenologisen kielenkäytön harjoittelemisesta.

”Puhdasta” kokemusta ei edes fenomenologi pysty tavoittamaan, vaan hänkin tarkastelee kokemusta kielen kautta. Kielellinen ilmaisu ei kuitenkaan yksin edusta kulttuuria. Tuija Nykyrin (23.4.1998) mukaan sosiaalisessa konstruktionismissa ajatellaan, että jo ruumiillisessa kokemuksessa itsessään on kulttuuri mukana. Inkeri Korhonen ja Katja Oksanen (1997, 59) kirjoittavat, että kertomuksissa kuvataan asioita yleensä subjektin narratiivisen kulun näkökulmasta. Eräät psykologit ovat kuitenkin esittäneet, että narratiivin, kertomuksen, periaate säätelisi koko inhimillisen ajattelun, havaitsemisen ja mielikuvituksen kenttää. Näin ajatellen narratiivisuus strukturoisi jo havaintojamme, kokemuksiamme ja toimintaamme eikä olisi ainoastaan jälkikäteen merkityksiä antava, tulkitseva ja organisoiva periaate. (Ks. Saarenheimo 1991, 266–267.)

Osoitan tuonnempana empiirisen aineiston avulla, että narratiivisuus strukturoi jo väkivallan pelon kokemusta. Pelko on siis itsessään narratiivinen tunne; samanaikaisesti sekä älyllisesti että ruumiillisesti koettu. Ymmärränkin tässä tutkielmassani väkivallan pelon kaksinkertaisena narratiivina: (1) narratiivisena pelon tunteena ja (2) narratiivisesta pelon tunteesta kirjoitettuna narratiivina. En kuitenkaan tarkoita pelon narratiivisuudella sitä, että pelko olisi selvärajainen tunne. Myös silloin kun väkivallan pelko ei näytä liittyvän mihinkään yksittäiseen tilanteeseen vaan ruumis kertoo pelosta esimerkiksi psykosomaattisina oireina, on kyse narratiivisesta pelon tunteesta. Tällöin väkivallan pelko on laajentunut siten, että se on joissakin yksittäisissä tilanteissa koetun pelon takia alkanut virrata naisen ruumiissa ja muodostaa jatkumoa.

Michel Foucault’n (1998, 69) mukaan valta tuotetaan voimasuhteissa. Lähtökohtani on, että myös pelko tuotetaan voimasuhteissa. Foucault’lainen valta voidaan käsittää halun organisaation muodoksi (ks. Braidotti 1993, 125). Yhtä lailla valtaa voi ajatella *pelon organisaation muotona*, koska René Descartes’n (1994, 196) ajatteluun viitaten pelko ja halu eivät ole toistensa vastakohdat, vaan hyvään pyrkimisen ja pahan karttamisen halut johtuvat yhdestä ja samasta halusta. Michel Foucault’n käsitys ruumiillisuudesta muistuttaa Maurice Merleau-Pontyn fenomenologian ruumiillisuusteemaa siten, että Foucault’n subjektivoivat valtamekanismit tuottavat kokevaa ja kokemuksellista eli *elettyä* ruumiillisuutta, joka taas on keskeinen käsite Merleau-Pontyn ajattelussa, Ilpo Helén (1995, 293) kirjoittaa. Johanna Oksala (1997, 169) lisää, että Foucault’lle eletty ruumis ja sen myötä sukupuoli eivät ole biologisia objekteja

vaan ne ovat kulttuurisesti muodostuneita. Valtamekanismit tuottavat siis esimerkiksi elettyä ja pelkäävää naisruumiillisuutta, joten naisten kokema väkivallan pelko ei ole biologisesti luonnollinen vaan kulttuurisesti tuotettu ilmiö.

Rosi Braidotti (1993, 171) puolestaan kutsuu ruumista pinnaksi, ”johon moninaiset vallan ja tiedon koodit piirtyvät”. Tutkielmassani naisten kokemat ja kirjoittamat väkivallan pelon narratiivit ovat ikään kuin se pinta, josta voimasuhteisiin punoutunut väkivallan pelko on luettavissa. Dorothy E. Smithin (1991, 158) mukaan tekstit voivat organisoida ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita. Hän kirjoittaa myös, että subjektit ovat aina ruumiillisia, paikallisia ja suhteissa toisiin ruumiillisiin subjekteihin. Yksittäisiin pelkotilanteisiin keskittyvien aineistoni kertomusten voi ajatella sisältävän subjektien ruumiilliset, kontekstisidonnaiset ja voimasuhteissa tuotetut pelon kokemukset.

Luen siis aineistoni naisten kirjoittamia pelkokertomuksia empaattisesti ja oivaltavasti havainnoiden ruumiinfenomenologisen teorian näkökulmasta. Keskityn väkivallan pelon tunnekokemuksiin ja väkivallan pelon tuottamiin tilakokemuksiin. Käsitän naisten pelon kokemukset sekä diskursiivisesti tuotettuina että ruumiillisesti elettyinä. Lähtökohtani on, että naisten pelon kokemukset on tuotettu valtasuhteissa. Ajattelen naisten kokemukset ja kirjoitukset narratiiveina; kerronnallistettuina pelkoina ja pelkojen kertomuksina.

3

PELKO TUNTEENA

The Force That Holds, Molds, and Controls

© Ola W. Barnett & Alyce D. LaViolette: It Could Happen to Anyone

TUNTEISTA RAKENTUVA SOSIAALINEN TODELLISUUS

Tunteet muotoutuvat, koetaan ja tulkitaan sosiaalisten ja kulttuuristen prosessien kautta, Deborah Lupton (1998, 2) kirjoittaa. Ajattelen, että sekä aineiston naisten pelon tunnekokemukset että heidän kertomuksensa ovat syntyneet tällaisissa kulttuurisissa prosesseissa. Alison Jaggar (1992, 165) esittää, että tunteet ovat monimutkaisesta inhimillisen toiminnan prosessista luotu käsitteellinen abstraktio, joka sisältää toimintaa, tuntemista ja arviointia. Tunteet siis koskettavat ihmistä hyvin kokonaisvaltaisesti. Väkivallan pelon näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että väkivallan pelkoon sisältyy uhkaavan tilanteen tietoista arviointia, erilaisia toimintatapoja sekä pelkoon liittyviä ruumiintuntemuksia.

Alison Jaggar (1992, 157) kirjoittaa, että naisia pidetään miehiä tunteellisempina sukupuolena. Tämän kulttuurisen stereotypian hän sanoo johtuvan siitä, että naiset vaikuttavat tunteellisemmilta, koska heidän sallitaan ilmaisevan tunteitaan avoimemmin kuin miesten, ja tunteiden näyttämistä jopa vaaditaan naisilta. Koska tunteet on liitetty näinkin kiinteästi nai-

seuteen, on mielestäni tärkeää, että naisten elettyjä tunnekokemuksia ja heidän tapojaan ilmaista tunteita tutkitaan eikä vain jättäydytä stereotyyppien varaan. Tunteet sinällään ovat jo usein sukupuolittuneita. Esimerkiksi pelon tunnetta pidetään tyypillisenä naisille, kun taas vihan ja raivon tunteet liitetään miehiin (Crawford ym. 1992, 190; Lupton 1998, 106). Juuri tämä pelon sukupuolittuneisuus kiinnostaa minua. Tarkastelenkin sitä, miten naiset elävät tätä feminiiniseksi miellettyä pelon virtaa, ja kuinka pelon virta vaikuttaa heidän elämäänsä.

Ruumiintuntemukset – sydämen jyskyttäminen, suun kuivuminen ja jäsenten vapina pelon hetkellä – ovat tunteiden olennainen osa (Crawford ym. 1992, 33; Lupton 1998, 32). Myös psykosomaattinen oireilu liittyy tunteisiin. Psykosomaattista oireilua voi Tuija Nykyrin (1998, 37) mukaan ajatella *ruumiin kielenä*, jonka avulla ihminen ilmaisee tunteitaan eri elämäntilanteissa samaan aikaan tai vuorotellen psyykkisemmän sanallisen kielen kanssa. Olen erityisen kiinnostunut aineiston naisten kertomuksista juuri näiden ruumiintuntemusten ja ruumiillisten oireiden kannalta.

Lähtökohtani siis on, että tunteet ovat sekä kulttuurisia että ruumiillisia; kulttuuriin prosesseihin kietoutuneita, mutta elämyksinä yksityisiä. Ajattelen, että tunteet rakentavat sosiaalista todellisuutta. Tämän vuoksi ruumiinfenomenologian ja tunteiden sosiologian yhdistely on mielestäni hedelmällinen tapa tutkia tunteita. Seuraavaksi kirjoitan tunteiden tutkimuksen taustasta sekä ruumiinfenomenologian ja tunteiden sosiologian tavasta käsitteellistää tunteita.

”Tunteet ovat ruumiillisia ajatuksia”

Nykyinen tapamme ymmärtää tunteet on historiallisen kehityksen tulos. Norman K. Denzinin (1984, 15) mukaan käsityksiimme tunteista ovat vaikuttaneet niin tunteita käsittelevät klassiset kuin aikalaisteoriatkin, joita on kehitelty muun muassa filosofian, psykologian, psykiatrian, sosiologian ja antropologian tieteenalojen piirissä. Itse pyrin tutkielmassani yhdistelemään uudella tavalla sekä fenomenologista, sosiologista että feminististä tunteiden tutkimusta ja tietenkin myös pelon maantiedettä.

Tuija Nykyri (1998, 48–49) kirjoittaa, että 1800-luvun puolivälistä lähtien on käytetty paljon luonnontieteellisen diskurssin läpäisemiä biologis-fysiologisia tunneteorioita, joissa tunteet pelkistetään havaittavissa, mitattavissa ja kontrolloitavissa oleviksi fysiologisiksi reaktiotavoiksi, materiaalisiksi ”esineiksi”. Näissä materialistisissa teorioissa tunteiden olete-

taan olevan ”luonnollisia, perustavalla tavalla fysiologisia, biologisia ja esikulttuurisia, muuttumattomia ja epähistoriallisia, sisäisiä ja passiivisia tuntemuksia”. Nykyrin (23.4.1998) mukaan materialistit ovat ajatelleet, että tunteita voi mitata verestä tai muualta ihmisen elimistöstä. Väkivallan pelon näkökulmasta tällainen mittaamisen idea on erityisen triviaali, koska väkivallan pelko on tunne, joka kiinnittyy selkeästi sosiaaliseen todellisuuteen. Veren kemiallisten muutosten mittaaminen ei tuottaisi kovinkaan kiinnostavaa tietoa aiheesta.

Nykyri (1998, 48–50 & 23.4.1998) jatkaa, että materialististen tunneteorioiden vastakohdina ovat tunteiden episteemistä ja rationaalista luonnetta korostavat idealistiset tunneteoriat, joissa pääpaino on tunteiden kognitiivisilla ja tahdonomaisilla aspekteilla. Idealistisissa teorioissa on hänen mukaansa ongelmallista se, että kognitiivisuutta korostaessaan ne sulkevat tunteisiin liittyvät ruumiintuntemukset tarkastelun ulkopuolelle ja antavat mielelle ruumiista irrallaan olevan aseman. Materialismissa mieli palautetaan ruumiiseen ja idealismissa ruumis redusoidaan mieleen, joten molemmat teoriaperinteet siis ylläpitävät muun muassa naistutkimuksessa paljon kritisoitua mielen ja ruumiin, järjen ja tunteen, dualismia, joka on yksi keskeinen länsimaista kulttuuria määrittävä tekijä. Nykyri korostaa, että naiset on liitetty ruumiillisuuteen ja kaaokseen, miehet rationaalisuuteen. Toisaalta kaikkien ihmisten on nähty jakautuvan itsessään luontoon ja kulttuuriin, joista luontoon liitetty aistimellisuus on arvotettu kulttuuria alemmaksi ja hallintaa vaativaksi, hän tarkentaa. Minua kiinnostaa pelon tunteessa nämä molemmat puolet; niin ruumiillisuus kuin kulttuurisuuskin.

Sara Heinämaan ja Martina Reuterin (1994, 7) mukaan tunteilla ajatellaan yleensä olevan kaksi ominaispiirrettä. Yhtäältä niiden odotetaan tuntuvan joltakin eli niihin uskotaan liittyvän ainakin jonkinlaisia ruumiillisia muutoksia. Suomen kielessä puhummekin kirjaimellisesti *tunteista*. Tämä on tunteiden elämyksellinen puoli. Toisaalta tunteet muistuttavat muita mentaalisia ilmiöitä siinä, että ne suuntautuvat kohti maailmaa. Tätä kutsutaan tunteiden intentionaaliseksi puoleksi. Heinämaa ja Reuter (ma. 7–8) pitävät filosofisten tunneteorioiden perusongelmana sitä, miten nämä kaksi puolta saadaan limittymään yhteen. Eräs ratkaisu perustuu heidän mukaansa ajatukseen, että tunteiden ja uskomusten välillä vallitsee olennainen yhteys. Tunteet näyttävät siis usein edellyttävän tiedollisia tekijöitä. Esimerkiksi pelko näyttää edellyttävän uskomusta, että jotakin pahaa on tapahtumassa. Jos uskomuksissa tapahtuu muutos, näyttää tästä seuraavan muutoksia myös tunteissa. Tällainen kognitivistinen tunneteoria kuitenkin erottelee jyrkästi tunteet ruumiintuntemuksista, järjen ruumiista. Mielestäni on tärkeää

ottaa tutkimuksessa huomioon sekä tunteiden elämyksellisyys että intentionaalisuus, koska kuten aiemmin kirjoitin, tunteet koskettavat ihmistä kokonaisvaltaisesti.

Heinämaan ja Reuterin (1994, 10–12) mukaan Maurice Merleau-Pontyn (ks. esim. 1962) ruumiinfenomenologisen teorian avulla voidaan välttää tunteiden ja ruumiintuntemusten välinen vastakkainasettelu. Fenomenologit ovat keskittäneet huomionsa arkikokemuksiin, havaintoihin, tunteisiin ja tuntemuksiin eli juuri samoihin asioihin, joita omakin tutkielmani käsittelee. Niiden kohteita ei kuitenkaan voida aina kuvata selkein termein. Merleau-Ponty käyttää käsitettä *intentionaalinen ruumis*. Intentionaalisuudella hän tarkoittaa subjektin tapaa olla maailmassa suuntautuen kohti sitä ”niin kuin käsi kurottuu kohti esineitä”. Tuntemukset ovat hänen teoriansa mukaan yhtä intentionaalisia kuin tunteet, koska ne kaikki ovat asenteita maailmaan, asentoja maailmassa. Esimerkiksi osa tunteista suuntautuu määrättyyn kohteeseen, mutta toisinaan tunteen kohde on epämääräinen kuten itse maailmakin. Fenomenologisesti ajatellen tuntemukset, mielialat ja tunteet eivät jakaudu kahteen luokkaan vaan ne ovat samalla jatkumolla. Ajattelen, että pelon tunteen näkökulmasta tätä jatkumoa voi kutsua juuri pelon virraksi, koska siinä sekä pelon ruumiintuntemukset, pelon tunne että pelon herättämät mielialat sulautuvat yhdeksi kokonaisuudeksi kuten elämässäkin. Ymmärrän väkivallan pelon tunteen jo itsessään intentionaaliseksi, tai pikemminkin murtumaksi ihmisen intentionaalisuudessa kuten myöhemmin tulen esittämään.

Norman K. Denzinin (1984, vii) mukaan fenomenologiassa tunteet ymmärretään *elettyinä ruumiillisina kokemuksina*. Ymmärrän itsekin naisten väkivallan pelon tunteet juuri samalla tavalla. Korostan kuitenkin sitä, että väkivallan pelko on tuotettu sekä sosiaalisissa että valtasuhteissa, joten se ei ole vain yksittäisten naisten yksittäinen kokemus, vaan naisia yleisemminkin koskettava virtaava tila, vallan ja hallinnan paikka. Tuija Nykyri (1998, 50–51) kirjoittaa, että fenomenologiassa tunteita tutkitaan koko olemiseen liittyvinä prosesseina. Pelon näkökulmasta tätä prosessia voi siis kutsua pelon virraksi, koko olemista koskettavaksi tunteeksi.

Nykyri (23.4.1998) jatkaa, että fenomenologiassa tunteita ei pyritä selittämään tyhjentävästi, vaan siinä hyväksytään tietty tunteisiin liittyvä hämäryys ja moniselitteisyys. Tunteista ei siis voi saada otetta eikä niitä voi hallita, mutta fenomenologisen analyysin avulla niitä voi pyrkiä ymmärtämään. Tunteet eivät kuitenkaan ole universaaleja tai kontekstista irrallaan, vaan ne ovat tilannesidonnaisia, roolikohtaamisia itsen ja toisten kanssa, Nykyri (23.4.1998) muistuttaa.

Tunteet ovat ruumiillisia ajatuksia: samalla tavalla kuin ihmisenä oleminen on olemista yhtä aikaa mielenä ja ruumiina, myös tunteet ovat samanaikaisesti älyllisiä ja ruumiillisia. Ne tuntuvat ruumiillisesti joltakin vatsassa ja iholla, sydämen ja sisäelinten liikkeinä ja kiihtyneenä pulssina, ja niiden kokemusta sävyttää tunne mukana olemisesta. Tuntemukset eivät kuitenkaan ole verestä tai muualta elimistöstä löydettävissä olevia aineita, vaan kulttuurisia ja sosiaalisia käytäntöjä, joiden muotoutumisessa ruumis ja ”minä” ovat mukana. (Nykyri 1998, 51.)

Norman K. Denzinin (1984, 1–2, 51, 133) mukaan ruumiinfenomenologisen tunteiden tutkimuksen lähtökohtana on ajatus, että ihmiset ovat yhtä kuin heidän tunteensa, joten ihmistä ei voi ymmärtää, jos ei ymmärretä hänen tunteitaan. Toisaalta taas tunteita ei voi ymmärtää, jos ei ymmärretä ihmistä. Tunteet ovat samanaikaisesti sekä ihmisessä itsessään että siinä tilanteessa, jossa ihminen kulloinkin on. Keskeistä on se, että tunteet käsitetään prosessina. Tunteet eivät ole staattisia esineitä, vaan ne syntyvät silloin kun yksilö on vuorovaikutuksessa sekä itsensä että muiden kanssa. Tunteet ovat tärkeitä ihmisten keskinäisessä kanssakäymisessä, joten sosiaalisuus on aina myös emotionaalisuutta.

Tunteiden sosiologia

Michael Lewis ja Jeannette M. Haviland (1993, ix) kirjoittavat, että dualistinen ajattelu on vaikuttanut sekä arkisiin käsityksiimme tunteista että akateemiseen tutkimukseen. Tunteista ollaan kyllä aina oltu kiinnostuneita ja niistä on keskusteltu, mutta niitä ei ole arvostettu tutkimuksen kohteena samalla tavalla kuin järkeä. Tunteiden vähäisestä arvostuksesta kertoo se, että edes ihmisen käyttäytymistä tutkittaessa tunteet eivät ole olleet tutkijoiden ensisijaisen kiinnostuksen kohteena, vaan niitä on pidetty ihmisen käyttäytymisen seurannaisilmiönä. Haluankin omalla tutkielmallani kritisoida tällaista näkemystä, koska mielestäni tunteet ovat olennainen osa ihmisen elämää, ja siksi niiden tutkiminen on tärkeää. Poikkeuksia tästä tunteita vähättelevästä valtavirrasta ovat olleet esimerkiksi romantikot, jotka ovat palvoneet tunteita ja sellaista ihmiskuvaa, jota tunteet ohjaavat, mutta yleisempi pyrkimys Platonista alkaen on ollut tunteiden haltuunotto ja kuolettaminen (ks. Jaggar 1992, 145; Kotkavirta 2.4.1998).

Lewis ja Haviland (1993, ix–x) huomauttavat, että uusien tieteellisten paradigmojen ilmaantumisen myötä kiinnostus tunteiden tutkimista kohtaan on kuitenkin lisääntynyt, ja erityisesti viimeisimmät vuosikymmenet ovat olleet kansainvälisesti vilkasta tunteiden tutkimi-

sen aikaa. Kun syntyy uusia paradigmoja ja uusia tapoja tarkastella ihmisten käyttäytymistä, mieli–ruumis-jako ja siihen nojaavat teoriat saavat antaa tilaa monimutkaisemmille teorioille. Tunteiden tutkimus on aina tieteidenvälistä, koska tunteita tutkittaessa ylitetään monia perinteisiä tutkimuslinjoja. Oma tutkielmani paikantuu tähän uusien paradigmojen myötä syntyneeseen monitieteiseen tunteiden tutkimukseen. Tunteiden tieteellinen tutkimus kyseenalaistaa ja monipuolistaa vakiintuneita näkemyksiä todellisuudesta. Olemme esimerkiksi tottuneet ajattelemaan 1700-lukua järjen aikakautena, vaikka Colin Campbellin (1990, 138) tutkimus osoittaa, että se on ollut yhtä lailla myös tunteen aikakausi.

Elina Haavio-Mannila ja J.P. Roos (1998, 241) kirjoittavat, että tällä hetkellä tunteiden sosiologia on voimakkaasti kasvava tutkimusalue Suomessa. Oma kiinnostukseni tutkia pelon tunnetta heräsi, kun kuuntelin Jyväskylän yliopistossa muutama vuosi sitten erästä Tuija Nykyrin sosiologian approbaturin opiskelijoille pitämää luentoa, jossa hän kertoi tutkivansa naisen vihaa muun muassa ruumiinfenomenologisesta näkökulmasta. Hänen tutkimusasetelmänsä oli minusta mielenkiintoinen. Koska olin juuri miettimässä graduaiheittani, aloin kypsytellä ajatusta, että tekisin väkivallan pelon ruumiinfenomenologista tutkimusta pelon maantieteellisen tutkimuksen rinnalle.

Suomalaisten tutkijoiden viime vuosikymmenellä virinneestä suuresta kiinnostuksesta tutkia tunteita kertoo Sari Näreen (1999a & 1999b) toimittamassa teoksessa *Tunteiden sosiologiaa I–II* julkaistujen artikkelien laaja kirjo. Sari Näre (1999c, 9–11) kirjoittaa, että tunteet ovat olleet vähän esillä yhteiskunta- ja kulttuuritutkimuksessa myös sen takia, että niiden on ajateltu kuuluvan privaattiin ja yksityiseen, joka taas on pikemminkin psykologian alaa. Kuitenkin tunneprosessit vaikuttavat sosiaalisten ilmiöiden taustalla yhtä lailla julkisessa elämässä kuin yksityisissä suhteissakin. Koko yhteiskuntaelämä rakentuu ihmisten välisissä suhteissa vaikuttavista tunteista. Kun sosiaaliset toimijat käsitetään relationaalisina, voimme kiinnittää huomion toimijoiden välisiin suhteisiin, niin emotionaalsiin kuin valtasuhteisiin. Vaikka tunteilla on sekä biologinen että psykologinen perusta, niissä on aina myös jotain sosiaalisesti ja kulttuurisesti määräytynyttä. Tämä on myös oma lähtökohtani. Väkivallan pelon ymmärtämisessä on olennaista se, että otetaan huomioon valtasuhteet, koska pelkkä väkivallan pelon ruumiinfenomenologinen tutkimus kadottaisi aiheen poliittisuuden.

Ann Gamen ja Andrew Metcalfen (1996, 2–5) mukaan tunteiden sosiologiassa on tärkeää tuntea (to feel) se mitä tutkitaan eli tuntea tutkittavana olevat kokemukset eikä muotoilla

niistä idealistisia abstraktioita, koska tunteet ovat villejä. Tunteiden kautta olemme tekemisissä koko olemisemme rajojen ja ruumiillisuutemme kanssa. Tunteiden sosiologian ja ruumiin fenomenologian tutkimusotteissa on siis yhtäläisyyksiä, koska niissä molemmissa voidaan kiinnittää huomiota tunteiden ruumiillisuuteen ja kokonaisvaltaisuuteen.

PELON MÄÄRITELMIÄ

On sanottu, että kuoleman pelko ja tieto kuoleman varmuudesta ovat kaikkien ihmisten kokemien pelkojen taustalla (ks. Gordon & Riger 1991, 8). Seuraavaksi teen katsauksen siihen, miten pelkoa on määritelty niin filosofisissa, fysiologisissa kuin psykologisissakin teorioissa. Pysähdyn aluksi Descartes'n (1994) mielenliikutuksia koskeviin pohdintoihin, koska ne tarjoavat mielenkiintoisen näkökulman pelon ja halun dynamiikkaan. Kirjoitan lyhyesti pelon kokemuksen narratiivisesta luonteesta. Pelkoa on pidetty yhtenä perustunteista sekä tyypillisenä tunteena, tunteen perusmuotona. Peilaan näitä näkemyksiä Crawfordin ja kumppaneiden (1992, 93) muistelutyömenetelmän avulla saamiin tuloksiin, jotka osoittavat, että pelko ei ole universaali tunne, vaan pelon kokemukset ovat sosiaalisesti konstruoituneita ja sukupuolittuneita. Koska pelko on ambivalentti tunne ja pelkääminen voi olla jopa nautittava kokemus vaikkapa kauhuelokuvaa katsottaessa, tarkastelen lopuksi pelon kokemusta tästä näkökulmasta. Osoitan, että arkielämän todellisissa pelkotilanteissa ei ole mitään miellyttävää, vaikka elokuvaa katsottaessa pelko aiheuttaisikin mielihyvän väristyksiä.

Pelon ja halun dynamiikka Descartes'n Mielenliikutuksissa

René Descartes (1994) pohti 1600-luvulla mielenliikutusten syntyä ja olemusta. Hän pyrki määrittelemään kaikki sellaiset tunteet, jotka uhkaavat suistaa sielun raiteiltaan ruumiin kautta (ks. Braidotti 1993, 39). Descartes'n keskeinen teema on, että mielenliikutukset ovat sinänsä kaikki hyviä, hyödyllisiä ja jopa iloa tuottavia, jos vain tiedetään, mikä niiden tarkoitus on, ja miten niitä voidaan hallita (ks. Alanen 1997, 27). Descartes (1994, 173) määrittelee mielenliikutusten johtuvan "aivojen lokeroissa olevista elonhengistä". Elonhenget ovat "erittäin hienoja veren osasia", jotka "liikkuvat hyvin nopeasti, niin kuin soihdusta kirpoavat liekin osa-

set”. Mielenliikutukset näyttävät syntyvän näiden elonhenkien eli nykykielellä sanottuna verisolujen liikkeiden tuloksena. (Ma. 159, 173.) Ihmisten mielenliikutusten tärkein vaikutus on Descartes’n (ma. 174) mukaan se, että ”ne kiihottavat ja järjestävät sielua tahtomaan sitä, mihin ne ruumista valmistavat. Esimerkiksi pelon tunne virittää pakenemisen tahdon, rohkeuden tunne taistelemisen tahdon ja niin edelleen.”

Descartes ennakoi tunnettua James–Lange-tunneteoriaa esittämällä kuinka mielenliikutukset viriävät sielussa. Esimerkiksi pelon mielenliikutus ei herää siksi, että sielu ensin älyllisesti havaitsisi uhkaavan vaaran, vaan siksi, että ruumis valmistetaan ensin pakoon. Pelästyminen ei johdu aiemmin muodostetusta uskomuksesta, jonka mukaan lähestyvä peto on vaarallinen, vaan pelko herää suoraan fysiologisista muutoksista, jotka näköhavainto lähestyvistä pedosta saa automaattisesti aikaan aivoissa. Pelon tunne kiinnittää huomion oletettuun vaaraan, joten pelko ei olekaan oletetun vaaran seuraus kuten tavallisesti ajatellaan. (Ks. Alanen 1997, 36.)

Descartes (1994, 187) ei pidä pelkoa perustunteena, vaan hänen mukaansa alkuperäisiin mielenliikutuksiin kuuluvat ihmettely, rakkaus, viha, halu, ilo ja suru. Muut mielenliikutukset ovat koostuneet joistakin näistä kuudesta mielenliikutuksesta tai ovat niiden lajeja. Halu on keskeisin mielenliikutus pelkoa tarkasteltaessa. Oman tutkielmani kannalta halussa on olennaista se, että se on tulevaisuuteen suuntautunut mielenliikutus. Silloin kun ihminen haluaa jotain hyvää, jota hänellä ei vielä ole, tai silloin kun ihminen haluaa karttaa jotain pahaa, jonka hän luulee voivan tapahtua, on kyse halusta. Hyvään pyrkimisen ja pahan karttamisen halut eivät ole toisilleen vastakkaiset, vaan näiden molempien halujen pyrkimykset johtuvat samasta mielenliikutuksesta. Ei ole mitään hyvää, jonka puuttuminen ei olisi pahaa, eikä mitään pahaa, jonka puuttuminen ei olisi hyvää. Halu voi siis samanaikaisesti tavoitella jotakin hyvää ja karttaa sille vastakkaista pahaa. (Ma. 184, 196.) Halun voi ymmärtää myös *ontologiseksi vietiksi* (ks. Braidotti 1993, 125), ihmisen olemassaoloon liittyväksi tunteeksi.

Descartes’n (1994, 240) on ”hyvin vaikea arvata mitä hyötyä voisi olla raukkamaisuudesta ja pelkuruudesta”. Pelkurimaisuus voi olla hänen mielestään jossakin määrin hyödyllistä silloin, kun se vapauttaa ihmisen tekemästä jotakin sellaista, josta hänellä ei olisikaan ollut mahdollisuuksia selviytyä. Tällaisessa tilanteessa hän ajattelee pelosta oleva hyötyä sekä sielulle että ruumille. Pelko varjelee sielua huolilta, jotka olisivat seuranneet epäonnistuneista yrityksistä ja hidastuttaa elonhenkien liikettä, mikä estää ihmistä tuhlaamasta voimiaan. Koska veren liike on elintärkeää liikettä, on eräs toinen klassinen ajattelija todennut, että pelko tekee ihmisen *vähemmän eläväksi* (ks. Airaksinen & Vuorio 1997, 181). Aineistossani tämä näkyy

esimerkiksi siten, että naiset kirjoittavat erilaisista jähmettymisen kokemuksistaan, jolloin he siis ovat vähemmän eläviä kuin jos he eivät olisi pelänneet väkivaltaa. Tavallisesti pelko johdetaan Descartes'n (1994, 240) mukaan ainoastaan toivon tai halun riittämättömyydestä ja sen tärkein syy on yllätys. Pelosta vapautumisessa auttaa hänen mukaansa toivon ja halun vahvistaminen sekä uhkaavien tapahtumien ennaltaharkitseminen ja niihin valmistautuminen. Väkivallan pelkoon tämä hänen ajatuksensa ei kuitenkaan päde, koska aineistoni naiset kirjoittavat yhtäkkisistä väkivallan ja väkivallan pelon kokemuksista, joihin on mahdotonta vaurautua.

Pelon narratiivinen luonne

Kimmo Jokinen (12.3.1998) esittää, että tunnetta voi ajatella kertomuksena. Tunnekokemukset eivät välttämättä tarjoa suoraan kertomusta, koska ne ovat usein irrallisia ja impressionistisia. Ihmiset joutuvat keksimään itse sanat ja kerronnan sellaisille tunteille, jotka eivät ole luonteeltaan narratiivisia eli kertomusmuotoisia. Tunteiden juonellistaminen on kuitenkin vaikeaa, joten ihmiset turvautuvat usein vakiintuneisiin tapoihin kertoa tunteista. Vaikka pelko on hyvin konkreettisesti läsnä esimerkiksi väkivaltaisessa parisuhteessa, Suvi Keskinen (1996, 32) on huomannut, että pelon kuvaaminen ja nimeäminen on kuitenkin vaikeaa.

Aristoteleen mukaan pelko voidaan määritellä ”pahan ennakoimiseksi” ja ”tulevan pahan kuvittelemiseksi” (ks. Salmi 1996, 192). Lähtökohtani on, että pelon käsitteessä on olennaista sen narratiivinen luonne. Jaakko Suominen (1997a & 1997b, 22) kirjoittaa, että pelätessään ihminen rakentaa mielessään kertomuksen, jolla on onneton loppu. Pelon kohteena ei ole ainoastaan pelon aiheuttaja vaan pikemminkin seuraus, pelottavan toiminnan lopputulos. Kertomus, jonka ihminen mielessään rakentaa, on kausaalinen. Jos vaaratilanne tulee kohdalle odottamatta, pelko on refleksinomaista kauhua. Tällöin pelon kausaliteetti on lyhimmillään.

Väkivallasta vapaaksi -kirjoituskilpailuun nimimerkillä ”Sanna” osallistunut nuori tutkijainen kirjoittaa seuraavasti pelon tunteestaan, jota hän koki, kun tuntematon mies raiskasi hänet eteläsaksalaisessa maalaiskylässä kesken iltalenkin: ”Sen kauhun määrää on vaikea kuvata, kun nainen tajuaa olevansa yksin fyysisesti täysin ylivoimaisen ja väkivaltaisen raiskaajan armoilla. Kauhu on paitsi henkensä edestä pelkäämistä myös tulevan elämän pelkäämistä,

kun on joutunut kokemaan yhden karmeimmista painajaisista, joka naista voi kohdata.” (Ks. Kuivaniemi 1997, 102.)

Sekä Descartes'n (1994, 187) että Aristoteleen (ks. Salmi 1996, 192) mainitsema pelon tulevaisuuteen suuntautuneisuus, pelon narratiivinen luonne, tulee hyvin ilmaistuksi edellä siteeraamassani nimimerkki ”Sannan” tekstissä, samoin kuin seuraavissa tutkielmani aineistosta poimimissani katkelmissakin:

Se oli pelottavaa, kun en tiennyt, kuinka paljon hän voisi lyödä. Enkä uskonut, että rakastamani mies voisi niin paljon lyödä. En ollut eläessäni nähnyt, saati kokenut väkivaltaa, joten olihan se uusi kokemus. Hän haki myös kättä pidempää, joka lisäsi pelkoani, en voinut tietää miten pitkälle hän voi mennä. (Mirja)

Tällä kertaa säästyin varsinaiselta väkivallalta. En ole silti koskaan pelännyt yhtä paljon. (Suvi)

Kännykkä sammuksissa, ei ihmisiä mailla halmeilla... mieli on orpo ja turvaton, ja mielessä risteilevät kuvaukset kimppuun hyökkäävistä miehistä öisillä kaduilla. (...) En pääse kotiin kulkematta tuon tyyppin ohitse, enkä uskalla sitä tehdä, koska pelkään hänen käyvän kimppuuni. (Mari)

Toinen heistä huutaa povitaskuaan kaivaen: ”Seis tai ammun”. Minua alkaa pelottaa tosissaan. (Laura)

Hän siis tosissaan puristi niin että henki ei kulkenut ja ”suuteli” jalkaani ja kätteni puremalla. Siinä vaiheessa aloin todella miettiä millaisen miehen seurassa olinkaan ja pelko hiipi mieleeni. (Tiina)

Kimmo Jokinen (12.3.1998) sanoo, että myös ruumis voi muistaa tunteita ja kerronnallistaa niitä ilman ihmisen tietoista kielellistä toimintaa. Monilla on varmasti kokemuksia siitä, kuinka vaikkapa jonkun tietyn musiikkikappaleen kuuntelu voi palauttaa elävästi mieleen tunnelman, joka on vallinnut aiemmin tuota musiikkia kuunneltaessa. Ehdotan, että samalla periaatteella ruumis voi muistaa myös pelottavia tilanteita, kuten seuraavista aineistokatkelmista käy ilmi:

Nykyisin pelkään aina, kun mieheni on kotona tai tulossa kotiin (hän on hyvin paljon poissa kotoa) että millä ”tuulella” hän mahtaa olla. (Elina)

[P]elkäsin, kun avain kiertyi lukossa, että nyt se taas alkaa. (Tuula)

Olen aina jonkin verran peloissani, kun hän on jostain vihainen. (Veera)

Pelon kerronnallistaminen on siis kokonaisvaltainen prosessi, koska pelko kerronnallistuu sekä ajattelun että ruumiintuntemusten kautta. Pelon virtaavuus sisältää myös idean pelosta kertomuksena, koska virta tavallaan kuljettaa ihmistä ajassa eteenpäin ja saa ihmisen ajattelemaan tulevaa. Kirjoitan enemmän ruumiista pelon kerronnallistajana kappaleessa *Pelko ruumiin kielenä ja abjektin kokemuksena*.

Pelko – perustunne ja tunteen perusmuoto?

Norman K. Denzin (1984, 3) kirjoittaa, että aikojen saatossa tutkijat ovat tehneet monenlaisia yrityksiä ihmisten tunteiden kirjon luokitteluksi. Erityisesti esimodernina aikana tunne maailmaa hahmotettiin luokittelujen avulla. Esimerkiksi antiikin humoraalioppi, jossa ihmisten mielenlaadut luokiteltiin ruumiinnesteiden – musta sappi, keltainen sappi, veri ja lima – tasapainon perusteella sangviiniseen, koleeriseen, melankoliseen ja flegmaattiseen mielenlaatuun, oli tapa kategorisoida ihmisten tunteita. Tällainen ajattelu vaikutti Euroopassa uudelle ajalle asti. (Lupton 1998, 73–74; Salmi 1996, 14.) Mitään ainuttakaan oikeaa tapaa luokitella tunteita ei kuitenkaan ole, eivätkä tällaiset luokitukset mielestäni auta ymmärtämään tunteita elettyinä ruumiillisina kokemuksina. Virtaavat tunteet eivät taivu kategorioihin.

Pelkoa on usein pidetty yhtenä ihmisen perustunteista muun muassa ilon, halun, rakkauten, surun, inhon, ylpeyden, vihan ja häpeän ohella. Tunteiden luokitukset vaihtelevat tutkijasta riippuen. Tutkijoiden suurimman huomion ovat saaneet negatiiviset tunteet: pelko, ahdistus, viha ja syyllisyys. Nämä tunteet ovat osaksi situationaalisia eli tilanteeseen liittyviä ja osaksi relationaalisia, suhteellisia. (Denzin 1984, 3–4.) Esimerkiksi tunteiden historian tutkimuksessa ollaan Hannu Salmen (1996, 11–12) mukaan oltu kiinnostuneita lähinnä negatiivisista tunteista. Tämä saattaa osittain johtua lähteisiin liittyvistä ongelmista, koska tutkimukset ovat paljolti nojautuneet kirjallisiin lähteisiin, joissa taas negatiiviset tunteet ovat eksplikoituneet selvemmin kuin positiiviset tunteet. Lisäksi ihmismielen ”pimeästä puolesta” johtuvat epäsovinnaiset tai rikolliset teot ovat tulleet kirjatuuksi muistiin, koska ne ovat ylittäneet yhteisön arvo- ja normijärjestelmän.

Antero Toskala (1997, 44) kirjoittaa, että ihmisen pelkoihin liittyy joko fyysisen tai psyykkisen tuhoutumisen uhka. Fyysisen tuhoutumisen uhka on olennaista elämää todella

uhkaavissa peloissa, mutta se voi aktivoitua, vaikka välitöntä vaaraa ei olisikaan. Psykkisen tuhoutumisen uhkassa voi olla kyse esimerkiksi kontrollin menettämisen pelosta tai äärimmäisestä turvattomuudesta. Minua kiinnostaa pelko, jota naiset kokevat fyysisen tuhoutumisen uhkan takia. Jean-Paul Sartre ajattelee, että pelon kohde on aina ihmisen ulkopuolella, ja että pelon tunteminen edellyttää jo omaksuttuja arvoja eli sitä, että ihminen on määritellyt tietyt asiat haluttaviksi ja toiset vastenmielisiksi (ks. Saarinen 1983, 182–183). Yleensä ihmiset arvostavat turvallisuutta, ja sitä pidetäänkin yhtenä ihmisen perustarpeista (ks. Campbell 1990, 45). Näin ollen se, että nainen saa elää väkivaltaa pelkäämättä, näyttäytyy hänen perustarpeenaan.

Ilkka Niiniluoto (1997, 113–114) kirjoittaa, että suomen kielen sanojen ‘tunne’ ja ‘tuntea’ läheinen yhteys viittaa siihen, että tunteet voivat toimia tiedon lähteinä. Esimerkiksi pelon voi ajatella olevan merkki jostakin uhkasta ympäristössämme. Pelkoreaktioista on sanottu, että ne perustuvat evoluution muovaamaan hälytysjärjestelmään, jonka tarkoituksena on suojata elollisia olentoja heitä uhkaavilta vaaroilta. Pelkoreaktioiden ajatellaan aiheuttavan pelon kokijassa joko halun taistella tai paeta. Näissä niin kutsutuissa ”fight or flight” -teorioissa pelko nähdään vaistonvaraisena fysiologisenä reaktiona vaarallisessa tilanteessa. (Crawford ym. 1992, 18; Lupton 1998, 11–12; Öhman 1993, 529.) Pelko onkin usein hyödyllinen vaarasta varoittava signaali. Pelolla on myös tärkeä yhteisöllinen funktio, koska täysin peloton ihminen on sosiaalinen katastrofi. Ajattelepa tällaista ihmistä esimerkiksi auton ratissa! Aiheettomat pelot saattavat kuitenkin joskus haitata kohtuuttomasti arkielämän sujumista. (Soeder 1997, 124, 126, 134, 141.) Itse en kuitenkaan ole kiinnostunut pelosta reaktiona tai signaalina, vaan pelon virtana, kuten olen jo aiemmin maininnut. Ymmärrän pelon laajempina kokemuksena ja olemisen tapana kuin vain reaktiona johonkin ärsykkeeseen. Sitä paitsi pelätä voi ilman mitään ärsykeitäkin, jos on esimerkiksi ollut kauan parisuhdeväkivallan kohteena. Silloin pelosta on tavallaan tullut osa naisen minuutta, ja pelon virta on alkanut määritellä hänen koko olemistaan.

Peloista puhuttaessa on tavallista jaotella pelot aiheellisiin ja aiheettomiin. Esimerkiksi vuoden 1994 abiturientit saivat halutessaan pohtia ylioppilasaineessaan ihmisen pelkojen realistisuutta (ks. Ylioppilasaineita 1994). Alison Jaggar (1992, 153) esittää, että tunteet ja arviointi ovat kiinteästi sidoksissa toisiinsa. Jos ihminen pelkää ilman ilmeistä vaaraa, hänen pelon tunteensa näyttää vaativan jonkinlaisen selityksen, ja jos syytä ei löydetä, hänen pelkonsa leimataan irrationaaliseksi ja patologiseksi. Selitystä kaivataan myös silloin, kun ihminen on

yleisesti vaarallisena pidetyssä tilanteessa, mutta ei silti tunne pelkoa. Taija Nuppola (1997, 12–14) huomauttaa, että pelkoja on ongelmallista kategorisoida niiden järkevyyden perusteella, koska tällainen pelkokeskustelu saattaa hämärtää sen seikan, että tunne on kokijalleen aina totta riippumatta siitä, mitä muut ihmiset hänen tunteensa realistisuudesta ajattelevat. Aineistoa analysoidessani en kaipaa selityksiä naisten pelon tunteille, vaan ”otan ne annettui-na” eli suhtaudun niihin kokijalleen todellisina, muistiin jääneinä ja sen vuoksi merkittävinä.

Fobioita pidetään yleensä aiheettomina pelkoina. Raimo Raitasalo (1990, 14) mainitsee, että nykyisin on nimetty yli 250 fobiaa, joiden määrä on lisääntymässä teknisen ja yhteiskunnallisen muutoksen myötä. Arne Öhman (1993, 513) kertoo, että pelon oireita ovat somaattinen ylireagointi sekä kognitiivinen tai psyykinen ahdistus. ”Kun fobiaan liittyvä ahdistuneisuus voimistuu paniikiksi, voi kohtaukseen liittyä sydämentykytystä, hengenahdistusta, tukehtumisen tunnetta, huimausta, puutumista, hikoilua, kuoleman tai sekoamisen pelkoa ja vapinaa sekä tärinää”, Raimo Raitasalo (1990, 16) kirjoittaa. Ihminen saattaa siis reagoida hyvin kokonaisvaltaisesti pelottaviksi kokemiinsa tilanteisiin tai muihin uhkaavina pitämiinsä kohteisiin. Sosiaalisten fobioiden ohella muita fobioita ovat esimerkiksi julkisten paikkojen kammo eli agorafobia sekä lukuisat määräkohteiset fobiat, jotka liittyvät vain tiettyihin tilanteisiin tai kohteisiin. Määräkohteisille fobioille on annettu latinankieliset nimet, joista mainittakoon nyktofobia eli pimeyden ja yön pelko. Nyktofobia on tila, jossa ihmisen psyyke on tiedostamattaan antanut pimeydelle ja yölle itseä uhkaavan ja pelottavan merkityssisällön. (Ma. 15–16.) Nyktofobia ei siis ole sama asia kuin tietoinen pimeyden pelkääminen.

Liisa Veenkivi (1990, 31) kirjoittaa, että tietoisessa pimeyden pelkäämisessä on kyse tuntemattoman pelkäämisestä. Pimeässä tärkein aistimme, näköaisti, ei anna meille informaatiota ympäristöstämme, joten mielikuvituksemme alkaa pimeässä nostaa esiin erilaisia pelon kohteita. Jos meillä olisi vähemmän mielikuvitusta, tuntisimme Yi-Fu Tuanin (1979, 6) mukaan olomme nykyistä turvallisemmaksi. Pimeyden pelkäämisessä on kyse myös sukupuolittuneesta pelosta, kuten myöhemmin tulen osoittamaan.

Raimo Raitasalo (1990, 14) toteaa, että pelkoa aiheuttavat tilanteet ja asiat laukaisevat ihmisissä niitä välttelevää käyttäytymistä. Fobioiden seuraukset ilmenevät sitä haittaavampina, mitä enemmän ihmisellä on pelkoa aiheuttavia ympäristön ärsykejä. Myös väkivallan pelko voi aiheuttaa välttelevää käyttäytymistä. Kaupunkipelkojen osalta tämä ilmenee esimerkiksi pelottavilta tuntuvien paikkojen kiertämisenä ja sisätiloissa pysyttelemisenä turvatomiksi koettuina vuorokaudenaikoina (Karisto 1993, 31).

Pelkoa on pidetty yhtenä perustunteista, mutta sitä on pidetty myös tunteen perusmuotona, tyyppillisenä tunteena. On oletettu, että pelko on universaalisti ymmärretty tunne. Itsestään selvänä esimerkkinä pelon tunteesta käytetään usein tilannetta, jossa ihminen kohtaa karhun, kokee pelkoa ja haluaa siis joko taistella tai paeta. Muistelutyömenetelmän (ks. Crawford ym. 1992, 92–93, 104) avulla pelosta ja vaarasta kirjoitettuja kertomuksia tutkittaessa on havaittu, että vain harvoin pelko on samantyyppinen impulsiivinen tunne kuin karhu-esimerkissä. Pelko on paljon monimutkaisempi tunne kuin perinteisesti psykologiassa on ajateltu. Silloin kun pelko käsitetään sosiaalisesti konstruoituneeksi tunteeksi, otetaan huomioon myös muun muassa valtasuhteiden ja sukupuolen merkitys pelon rakentumisessa. ”Taistele tai pakene” -teoria ei myöskään auta ymmärtämään parisuhdeväkivallan kohteeksi joutuneen naisen pelkokokemusta, koska hänen ei yleensä ole mahdollista paeta pahoinpitelyn aikana (ks. Barnett & La-Violette 1993, 54).

Raimo Raitasalon (1990, 14) mukaan suurin osa ihmisten peloista on opittuja ja vain häviävän pieni osa on synnynnäisiä. Barbara Hirschmüller (1997, 29–32) kirjoittaa, että lapsi oppii vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa mitä pelko on. Jos lapselta kysytään, pelkääkö hän, silloin kun lapsen käyttäytymisestä voidaan päätellä hänen pelkäävän, lapsi oppii aikaa myöten milloin hänellä on sellaisia ruumiillisia tuntemuksia, joita kutsutaan peloksi. Lapsi oppii myös missä tilanteissa hänen täytyy pelätä. Yleensä tytöt kuvaillaan poikia pelokkaammiksi. Tytöt näyttävät pelkonsa peittelemättä, mutta pojat sitä vastoin eivät missään tapauksessa halua olla ”jänishousuja”, vaikka vaaralle alttiina ollessaan pojat pelkäävät tietysti siinä missä tytötkin.

Pelko on yksi niistä tunteista, joiden ilmaisemista pidetään tyyppillisempänä ja sopivampana naisille kuin miehille, Deborah Lupton (1998, 106) sanoo. Heikki Sarmaja (1996, 49) vahvistaa tämän ajatuksen toteamalla, että mies kuulee mieluummin olevansa ”saatanan kusipää” kuin ”saatanan raukka”. ”Raukka” ja ”pelkuri” ovat sellaisia voimakkaasti tunnelatautuneita moraalisia laatusanoja, joita mies ei halua liitettävän itseensä. Koska pojilta odotetaan usein esimerkiksi valmiutta vastata väkivaltaan, voi pojan olla vaikeampaa ohittaa tappeluhaaste kuin tytön, jos poika ei halua leimautua pelkuriksi, Päivi Honkatukia (1998, 216) kirjoittaa.

Lisa Tuttle (1993, 14) ilmaisee kauniisti pelkojen sukupuolittuneen luonteen. Hänen mukaansa ”me kaikki ymmärrämme pelon kieltä, mutta miehet ja naiset opetetaan puhumaan sen kielen eri murteita”. Muistelutyöryhmäläisten (ks. Crawford ym. 1992) analyysin mukaan tunteet, ehkäpä erityisesti juuri pelko, ovat sukupuolittuneita. Heidän keräämissään pelko- ja

vaaramuistoissa oli kiinnostavia eroja sukupuolten välillä. Tytöt ja naiset pelkäsivät joutuvansa toisten ihmisten, yleensä miespuolisten, fyysisesti ja psyykkisesti alistamiksi kun taas pojat pelkäsivät vahingoittuvansa fyysisesti ei-inhimillisten tekijöiden takia. Tytöt pelkäsivät kontrollin, identiteetin tai autonomian menetystä. Pojat pelkäsivät enimmäkseen kasvojen menetystä, joka johtui heidän omasta kyvyttömyydestään hallita maailmaa. Tytöt kokivat, että heidän piti kohdata uhka yksin eikä toisista ihmisistä olisi heille apua, joten he olivat passiivisia uhkan edessä ja yrittivät käsitellä vaaraa itsekseen. Pojat sen sijaan hakivat ja saivat apua muilta ihmisiltä. (Mt. 93–102.)

Sukupuolten välinen ero näkyy myös siinä, että sekä tytöt että pojat saattavat joutua poiki-en pelottelemiksi ja alistamiksi, mutta on vaikeaa kuvitella tilannetta toisinpäin. Miespuoliset tietävät, että tytöt ja naiset pelkäävät esimerkiksi yksin pimeällä kadulla kävellessään, joten pojat ja miehet saattavat säikytellä heitä aivan hyvin vuoksi vaikkapa huutamalla yllättäen ”böö” niin että nämä pelästävät. Tyttöjen ja naisten pelkoreaktiot ovat säikyttelijöiden mielestä usein hyvä vitsi, ja myös pelottelun kohteet saattavat määritellä tällaiset tilanteet vitseiksi, vaikka he olisivatkin pelänneet. Vaikka tällaista häirintää ei yleensä nähdä väkivaltana, se on omiaan lisäämään tyttöjen ja naisten tietoisuutta vaarallisista alueista ja henkilöistä. (Ks. Crawford ym. 1992, 98, 103; Honkatukia 1998, 214–215.) Sen sijaan naisten hyökkäävä ja väkivaltainen käyttäytyminen ei yleensä pelota miehiä, Ola W. Barnett ja Alyce D. LaViolette (1993, 68) kirjoittavat.

Ekskursio elokuvaan, pelon kuviin

Pelko on siis tunne, jota yleensä pyrimme välttämään – mutta emme aina. Tässä kappaleessa kirjoitan, miten muun muassa filosofit ovat selittäneet sitä, kuinka pelosta on mahdollista nauttia, ja miten elokuvissa pelkääminen eroaa arkielämässä pelkäämisestä. Lisa Tuttlen (1993, 9) mukaan kauhufiktio viehättää ihmisiä, koska se tarjoaa pelon väristyksiä ilman fyysistä vaaraa. Hän jatkaa, että hyvä kauhufiktio on myös keino tutkia sellaisia kokemuksen osaluoteita, jotka yleensä kohtaamme vain unissamme emmekä aina niissäkään. Arto Haapalasta (1990, 44–45) näyttää siltä, että elokuvat voivat aiheuttaa ihmisessä yhtä monimuotoisen tunneskaalan kuin todellisen elämän tapahtumat. Toki myös muut fiktiiviset teokset voivat olla tunteiden lähteitä, mutta elokuvan keinoilla päästään suureen realistisuuteen, mikä edesauttaa

tunteiden syntymistä. Veijo Hietala (1993, 13, 23) kirjoittaa, että elävä kuva vangitsee huomimme ainutlaatuisella tavalla ja tuottaa voimakkaita älyllisiä ja tunteellisia elämyksiä. Hänen mukaansa elokuvat kauhistuttavat, kiihottavat, naurattavat tai liikuttavat kyyneliin aivan toisin kuin muut fiktiiviset teokset. Tosin kauhukulttuuria on ollut jo kauan ennen elokuvien aikakautta (ks. Hänninen & Latvanen 1996, 9–10). Väkivaltaviihdekään ei ole modernin ajan ilmiö. Magnus Wistrand (1998, 219–220) muistuttaa, että roomalaisten amfiteattereiden areenoilla esitettiin verisiä näytöksiä, joissa ihmisiä ja eläimiä teurastettiin innokkaan yleisön viihdykkeeksi. Hän sanoo, että moderni väkivaltaviihde on raaimmissa muodoissaan välillistä; kärsimykset eivät ole aivan fyysisesti katsojien silmien edessä vaan ne tapahtuvat valkokankaalla tai TV-ruudulla. Harto Hänninen ja Marko Latvanen (1996, 9) ovat sitä mieltä, että kauhistuttavien kuvien katselu on auttanut ihmisiä kohtaamaan pelkojaan ja tekemään niitä vaarattomiksi.

Arto Haapala (1990, 44–45) kirjoittaa, että elokuvien herättämät tunteet ovat kokemuksellisesti ainakin ensituntumalta täysin samanlaisia kuin tunteemme kanssaihmissämme kohtaan. Esimerkiksi todellinen pelon tunne ei näytä laadullisesti eroavan elokuvan fiktiivisen tapahtuman tai olion herättämästä pelon tunteesta. Mutta voivatko fiktiivisten tapahtumien tai olioiden herättämät tunteet olla samoja kuin todellisessa elämässä koetut tunteet, hän kysyy. Filosofit ovat usein ajatelleet, että aidon tunteen välttämätön edellytys on se, että tunteen kokija uskoo tai tietää tunteensa kohdistuvan nimenomaan johonkin todelliseen. Suuri osa elokuvista näyttää kuitenkin rikkovan tämän väitteen, koska tunnemme elokuvaa katsoessamme esimerkiksi pelkoa siitä huolimatta, että tiedämme näkemiemme tapahtumien olevan epätodellisia.

Aristoteles (1998, 41) on kirjoittanut tragediaa käsittelevässä *Runousopissaan*, että ”runoilijan tehtävä on tuottaa nautintoa, joka johtuu jäljittelyn avulla herätetystä säälistä ja pelosta”. Haapala (1990, 45) pohtii, millä perusteella Aristoteles voi esittää paradoksaalisen ajatuksen, että ihmiset tuntisivat mielihyvää säälistä tai pelosta, kun pikemminkin vaikkapa pelkoa pyritään karttamaan ja pelosta nauttimista pidetään epänormaalina, perverssinä. Haapalan (ma. 49) mukaan selitykseksi ei käy se, että olisi olemassa erikseen fiktiivinen pelko ja todellinen pelko, vaan molemmat kuuluvat hänen mielestään samaan tunnetyyppiin. Tunteen sekundaarisen kokemisen idea auttaa ymmärtämään, kuinka voimme kokea säälin ja pelon nautittavina elokuvaa katsoessamme. Tunteen sekundaarinen kokeminen tarkoittaa sitä, että voimme kokea jonkin tunteen olematta kuitenkaan tuon tunteen vallassa. Toisin sanoen valkokankaan uhkaavat tapahtumat pystyvät herättämään katsojassa aidon pelon tunteen, mutta

katsoja ei silti *ole peloissaan*. Elokuviissa pelon tunteen voi kokea pelkäämättä emotionaalisen distanssin ansiosta. Sääli ja pelko voidaan siis kokea nautittavina sen takia, että niitä ei koeta primaarisesti vaan niihin otetaan etäisempi suhde kuin todellisessa elämässä. Emotionaalinen distanssi mahdollistaa sen, että elokuvaa katsoessamme koemme kyllä tunteita, mutta emme niin, että mielentilamme ja kokemamme tunne olisivat identtiset kuten todellisen elämän tilanteissa. Tästä näkökulmasta Aristoteleen paradoksaalinen ajatus pelon nautittavuudesta vaikuttaa ymmärrettävältä. Tunteita ei myöskään koeta elokuvissa yksinään, vaan taideteoksen kokonaisuuden osana, joten esimerkiksi pelko ei koskaan muodosta koko kokemusta edes kauhuelokuvaa katsottaessa. (Haapala 1990, 49–50, 53–54.)

Sirpa Tani (1995, 153) kirjoittaa, että elokuvissa pelko liitetään usein narratiivisiin aineksiin: ihmisiin, tapahtumiin ja joskus myös tiettyihin paikkoihin. Sekä elokuvan roolihenkilöiden tuntema pelko että katsojan kokema pelonsekainen jännitys ovat oleellisia kauhu- ja jännityselokuvissa. Sami Pihlströmin (1998, 30) mukaan kauhutarinat tuottavat kauhu- ja pelkotiloja tiedollisen epävarmuuden avulla. Tämä osoittaa, että tieto ja tunne eivät ole toisistaan irrallisia asioita, koska kauhuelokuvaa katsoessamme ajatuksemme voivat aiheuttaa meille aitoja kauhun tunteita, jotka kulkevat rinnakkain teoksen maailmassa vaikuttavien henkilöiden kokemien tunteiden kanssa. Peter Lamarque (1981, 300) ehdottaa, että fiktiivisten teosten herättämät tunteet ovat todellisia sen takia, että itse asiassa ne kohdistuvat todellisiin, vaikkakin psykologisiin, kohteisiin. Hänen mukaansa elokuvien herättämien tunteiden todelliset kohteet ovat meidän ajatuksiamme. Voimme esimerkiksi kokea pelkoa jonkun ajatuksemme takia riippumatta siitä uskommeko olevamme vaarassa tai uskommeko ajatuksemme olevan tosi tai mahdollinen. Kauhuelokuvan katsoja saattaa elokuvan aikana sulkea silmänsä, sytyttää savukkeen tai yrittää ajatella muita asioita. Tällaiset teot osoittavat, että katsoja tuntee todellista pelkoa elokuvan herättämiä todellisia ajatuksia kohtaan. (Ma. 293–296.)

Psykologiset kokeet ovat jo kauan sitten osoittaneet, että katsojat (myös lapset) suhtautuvat eri tavoin faktaan ja fiktion. Esimerkiksi elokuvan fiktiiviseksi kehystetty väkivalta koetaan toisin kuin uutisten dokumentaarinen väkivalta. (Ks. Hietala 1993, 134.) Faktan ja fiktion rajaa pyrkivät hämärtämään niin kutsutut snuff-elokuvat, jotka ovat väkivaltafilmejä, joissa väitetään tapahtuvan oikeita murhia ja kidutuksia (ks. Hänninen & Latvanen 1996, 428). Esimerkiksi yhdysvaltalaisista *The Blair Witch Projectia* (1998) markkinoitiin aitona kolmen opiskelijan kuolemaan johtaneena dokumentin kuvausmatkana, josta jäi jälkeen ”metsästä löytynyt” filmimateriaali elokuvayleisön kauhisteltavaksi. Edellä mainittuokuva ei kuitenkaan

ole aito iljettävä snuff-filmi, vaan suurelle yleisölle suunnattu kaupallinen ja fiktiivinen kauhuelokuva, vaikka siinä onkin pyritty mahdollisimman suureen realismiin. Antti Karisto ja Martti Tuominen (1993, 60) kirjoittavat, että snuff-elokuvissa lavastettu väkivaltainen pseudotodellisuus näyttää sekoittuvan todelliseen todellisuuteen, ja näin myytti niiden todenperäisyydestä elää ja vaikuttaa, vaikka siitä ei mitään näyttöä olekaan. Toden tuntuisenkaan elävän kuvan katsominen ja sen herättämä pelko ei kuitenkaan ole verrattavissa arkikokemukseen, koska emotionaalisen distanssin takia suhteemme tunteisiin on erilainen näissä tilanteissa (ks. Haapala 1990, 50). Arkielämässä pelko väistää nautintoa ja mielihyvää, kuten seuraavissa kappaleissa osoitan seurattessani naisten kertomuksista väkivallan pelon virtaa ja sen vaikutuksia naisten arkielämään.

4

ELETTY PELKO

*Pienenä lintuna lennän vapauteen
taivaan sineen
vapaana kahleista
vapaana iskuista
vapaana lyönneistä
vapaana sinusta
pienenä lintuna lennän taivaan sineen.*

Anna

VÄKIVALLAN PELKO KIRJOITETTUNA TUNTEENA

Seuraavaksi lähiluen kirjoituspyyntööni vastanneiden naisten kirjoittamia kertomuksia väkivallan pelon tunnekokemuksen näkökulmasta. Minua motivoi sosiologisen tunnetutkimuksen tieto, että tunneprosessit vaikuttavat kaikkien sosiaalisten ilmiöiden – esimerkiksi sukupuolten välisen eriarvoisuuden ja siitä johtuvan naisiin kohdistuvan väkivallan – taustalla. Tunteita on siis tärkeää tutkia myös yhteiskuntatieteissä. (Ks. Näre 1999c, 9.)

Keskityn analyysissäni siihen, kuinka naiset kirjoittaessaan jäsentävät väkivallan pelkoa elettyinä ruumiillisena tunteena. Tarkoitukseni on tuottaa tietoa siitä, millainen tunne väkivallan pelko on, miten naiset ovat omaelämäkerrallisissa kirjoituksissaan kerronnallistaneet pelon

kokemuksiaan, erityisesti ruumiintuntemuksiaan, ja kuinka pelkäävän naisen ruumis on osallistunut pelon narratiivin tuottamiseen pelkotilanteessa.

Minua kiinnostaa, kuinka naiset kirjoittamalla refleктоivat sukupuolittuneen väkivallan pelon kokemusta, ja miten pelko vaikuttaa ajattelevan, tuntevan ja kokevan ruumiillisen subjektin maailmasuhteeseen. Lähestyn pelon tunnetta ajan kokemisen *yhtäkkisyyden*, ruumiillisen *jähmeyden* sekä *ruumiin kielen ja objektin kokemisen* kautta. Lähtökohtani on, että pelko murentaa ihmisen intentionaalista maailmaan suuntautumista. Pelkäävä ihminen tuntee itsensä ”vähemmän eläväksi”, objektiksi, samanaikaisesti omaksi ja vieraaksi.

Pelon yhtäkkisyys, arjen pysähdys

Riitta Tähkä (1989, 56–57) kirjoittaa, että aika ja tila ovat keskeiset dimensiot, joilla hahmotamme todellisuutta. Todellisuuden lähtökohta on subjektiivinen, kokemuksellinen. Aika perustuu muutoksen havaitsemiseen meissä itsessämme. Ajatus virtaavuudesta liitetään tunteiden ohella usein myös ajan kulumiseen (ks. Braidotti 1993, 145).

Aika tuntuu olevan jotakin joka alituisesti virtaa, liikkuu eteenpäin. Aika on siten *lakkaamatonta muutosta*. Ajan virta on yleensä pysähtymätön, sen nopeus vaihtelee eri elämänvaiheissa, se vaihtelee ihmisestä toiseen ja kullakin ihmisellä hänen erilaisissa elämäntilanteissaan. (Tähkä 1989, 58.)

Marita Husson (1997, 94) mukaan väkivallan hetkinä menneisyys, tulevaisuus ja nykyisyys kietoutuvat yhteen. Silloin usein eletään uudelleen myös aiemmat väkivaltilanteet ja niihin liittyvät tuntemukset. Väkivallan kokemuksissa aika ei olekaan virtaava substanssi, vaan *liikkuva kehys*, jossa ”nykyisyys vuotaa niin menneisyyteen kuin tulevaankin”. (Ks. myös Heinämaa 1996b, 177.) Sekä menneisyys että tulevaisuus määrittelevät nykyhetkeä, eikä aikaa ole olemassa ilman muistia ja menneisyyttä, Riitta Tähkä (1989, 67–68) kirjoittaa.

Väkivalta- ja vaaratilanteissa aika koetaan eri tavalla kuin yleensä. Aika voi venyä ja silmänräpäys tuntua loputtoman pitkältä. Silloin ajan liike pysähtyy hetkeksi ja tilanne tuntuu jatkuvan päättymättömänä. Tällainen kokemus voi syntyä suojana vaaratilannetta vastaan. Toistuvassa väkivallassa väkivaltilanteiden välinen aika saattaa madella, pysähtyä tai kiittää hetkessä ohi. (Tähkä 1989, 65; Husso 1997, 92.) Marita Husson (1997, 95) mukaan väkival-

taan liittyvät kauhun, kammon ja hajoamisen kokemukset kyseenalaistavat ajan lineaarisuuden, jatkuvuuden ja elämän hallittavuuden.

Inkeri Korhonen ja Katja Oksanen (1997, 62) kirjoittavat, että kertomuksen aika ja kerronnan aika eivät koskaan limity täydellisesti, koska kertoja saattaa kuvailla tarkasti jonkin pienen episodin ja toisaalta taas tiivistää pitkän tapahtumasarjan pariin lauseeseen. Omassa aineistossanikin on esimerkkejä näistä molemmista kerronnan tavoista. En kuitenkaan analysoi aineiston kirjoittajien ajan kokemista kerronnan ajan näkökulmasta, vaan analysoin kertomuksia pääasiassa naisten eksplisiittisesti kirjoittamien ajan kokemista ilmaisevien kuvailujen kautta.

Aineiston naisten kirjoittamissa kertomuksissa yhtäkkisyys on yleinen aikaulottuvuutta kuvaava ilmaisu väkivallan uhkan yhteydessä. Naiset kirjoittavat, kuinka väkivallan uhka katkaisee arjen ja ajan soljumisen usein ennalta arvaamatta. Roddy Doyle (1998, 189) kirjoittamassa romaanissa *Nainen joka törmäili oviin* päähenkilö Paula Spencer kertoo miltä hänestä tuntui sen jälkeen, kun hänen miehensä oli lyönyt häntä: ”Sitten olin lattialla, ja siihen loppui elämäni. Tulevaisuus lakkasi pyörimästä silmiäni editse. Kaikki pysähtyi.” Pelon tunteen tulevaisuuteen suuntautuneisuus näkyy päähenkilön kokemuksessa tulevaisuuden loppumisena, kaiken pysähtymisenä. Hän ei enää pystynyt havaitsemaan ajan virtaamista muutoksena itsessään, koska mies oli lyönnillään pysäyttänyt hänen arkensa ja elämänsä. Descartes’n (1994, 240) kehoitus valmistautua uhkaaviin tilanteisiin etukäteen osoittautuu ongelmalliseksi, koska valmistautuminenkaan ei voi ehkäistä pelon tunteen syntymistä välittömässä vaaratilanteessa. Pelko pyrkii suojelemaan elämää, kuten näemme seuraavista aineiston naisten pelkokertomusten katkelmista.

Kuten sanottua, viittaa aineiston kertomuksiin kirjoittajille antamillani peitenimillä. Tarkastelen yhtäkkisyyttä ensimmäiseksi Pirjon kertomuksen kautta. Pirjo kertoo, mitä tapahtui muutama päivä ennen kirjoittamishetkeä hänen istuessaan iltaa erään miespuolisen naapurinsa kanssa kulmaravintolan baarissa Helsingissä.

Yhtäkkiä hän sanoi minulle: ”Mä voin laittaa sut piipittämään!”. En ymmärtänyt vaan jatkoin keskustelua. Hän hoki tuota vielä pari kertaa mutta en vieläkään tajunnut mistä oli kysymys. Sitten se tuli. Hän veti yhtäkkiä taitettavan partaveitsen taskustaan, pani sen kurkulleni ja sanoi: ”Älä liiku! Mä voin tappaa sut alta aikayksikön”. Minä sanoi muistaakseni ”Jaa, jaa. Kuuntele nyt tämä lause loppuun äläkä sönkötä!” Tai jotain millä nollasin koko jutun. Kaveri hämmentyi, pani veitsen takaisin taskuun ja sanoi ”Sä et piipittäny!”. (...) Kyllä minä ehdin siinä tiedostaa, että nyt on paras olla kuin ei mitään olisi tapahtunut. (Pirjo)

Miehen aggressiivissävyinen vihjaus tuntui olevan aivan irrallaan koko tilanteesta. Se katkaisi hetkeksi tuntikausia jatkuneen järkevän keskustelun. Pirjo jatkoi keskustelua, mies keskeytti toistuvasti. *Sitten se tuli*: mies uhkasi *yhtäkkiä* tappaa Pirjon *alta aikayksikön*. Pirjon liioiteltu rauhallisuus vastakohtana miehen äkkinäisen väkivaltaiselle käytökselle kuitenkin *nollasi* tilanteen, sai miehen hämmentymään ja vetäytymään. Väkivallan pelon kausaliteetti oli tilanteessa hyvin lyhyt, koska miehen vihjauksista huolimatta tilanne muuttui hengenvaaralliseksi yhtäkkiä. Pirjo kuitenkin *ehti tiedostaa*, miten kannattaisi käyttäytyä eli hän narrativisoi tilanteen nopeasti ja mukautti käytöksensä sellaiseksi, minkä ajatteli estävän hänen pelkäämässään lopputuloksen, pahimmassa tapauksessa kuoleman, todeksi muuttumisen. Vaikka tilanne päättyi turvallisesti, väkivallan uhka katkaisi Pirjon arjen soljumisen siten, että hän jälkeensä kerronnallisesti tapahtunutta yhä uudelleen ja uudelleen, ”yritti selvittää mistä oikein oli kysymys”. Myös kirjoituspyyntöni vastaaminen oli mahdollisuus reflektoida tapahtunutta ja kertoa kokemuksesta muillekin.

Senni tutustui yli kaksikymmentä vuotta sitten työtoveriinsa ja meni hänen kanssaan naimisiin. Pian Senni joutui uskonnollisen väkivallan kohteeksi. Mies leimasi hänet ”joksikin paholaisen kätyriksi” ja alisti häntä henkisesti. Eräänä äitiyslomansa päivänä Senni oli istumassa nojatuolissa hänen miehensä tullessa kotiin.

Hän ei sanonut mitään, vaan käveli luokseni ja tarttui minua tukasta. Sitten hän veteli minua tukasta pitkin olohuonettamme. Olin aivan kauhuissani, ja pelkäsin, että hän suorastaan tappaa minut. (Senni)

Sennin rauhallinen hetki muuttui kauhuntäyteiseksi, kun aviomies pahoinpiteli hänet yllättäen, *mitään sanomatta*. Sennin väkivallan pelko oli kuoleman pelkoa; pelon narratiivi näytti päättyvän hänen kuolemiseensa. Senni kirjoittaa myös, että hän ”vihdoin” koki fyysistä väkivaltaa. Hän oli saattanut aavistella, että miehen väkivaltainen käyttäytyminen ei jäisi uskonnolliseen ja henkiseen väkivaltaan, mutta varmuuttahan hänellä ei siitä voinut olla eikä väkivaltatilanteen ennakoiminen olisi ollut mitenkään mahdollista. Uskonnollisuus voi toimia miehen keinona kontrolloida naista, koska kirkko siunaa avioliitot ikuisiksi, ja varsinkin vanhemmat naiset pitävät velvollisuutenaan kestää aviomiehen tekemää väkivaltaa, Helena Koski (1999, 48) huomauttaa.

Myös Anna kirjoittaa samankaltaisesta täysin yllättävästä ja vakavasta väkivaltatilanteesta sekä sen aiheuttamasta pelosta. Anna oli viettänyt hauskan päivän lastensa serkun ylioppilas-

juhlissa keskustellen pitkästä ajasta erään naispuolisen sydänystävänsä kanssa. Kun Anna ja hänen miehensä kotiutuivat juhlista, mies pyysi Annaa kanssaan saunomaan ja peseytymään.

Yhtäkkiä hän alkoi tivaamaan minulta minulle tärkeintä ihmistä. Kävin mielesäni paniikinomaisesti kaikki juhlissa olleet mieshenkilöt, mutta kaikki olivat sukulaisia enkä ollut puhellut juuri kenenkään kanssa. Mieheni raivostui totaalisesti ja alkoi hakata nyrkeillä minua vatsaan ja repiä hiuksiani suurina tukkoina. Hän kaatoi minut suihkuhuoneen lattialle kyljelleni ja takoi nyrkillä toiseen ohimoon niin, että toinen ohimo hakkasi lattiaan. (Anna)

Intiimi kylpemistilanne pysähtyi *yhtäkkiä* miehen tivaamisen sekä *totaalisen* raivon ja väkivallan takia. Annan pelko oli *paniikinomaista*. Hän oli psyykkisesti voimakkaasti ylivirittynyt. Väkivallan satuttavuutta lisäsi se, että mies pahoinpiteli Annan alastonta vartaloa. Väkivallan uhriksi joutuneen minuus tulee torjutuksi väkivaltaisen kohtelun takia. Väkivallan uhri häpeää itseään, koska hänestä tuntuu kuin koko hänen minuutensa olisi perusteitaan myöten väärä väkivaltaisen torjumisen seurauksena (ks. Rechard & Ikonen 1994, 279). Agnes Helleirin (1985, 6) mukaan häpeä on sisäsyntyinen moraalitunne. Häpeän kokemisessa ei ole kyse väärältä tuntuvasta teosta, vaan siitä että koko minuus on väärä. Väkivallan uhrista tuntuu, ettei hän ole kenenkään rakkauden arvoinen. (Ronkainen 1999, 135–136.) Ann Gamen ja Andrew Metcalfen (1996, 149) mukaan kaikilla ihmisillä on halu olla haluttu. Kun alaston ihminen tulee pahoinpidellyksi, minuuden torjunta kärjistyy, koska alastomuutta voi ajatella todellisen minuuden merkinä (ks. Game & Metcalfe 1996, 56).

Annan kertomuksessa ulkoisen ajan lineaarinen kulku katkesi, mutta kokemuksellinen aika kului kuin pikakelauksella sekä taakse- että eteenpäin. Anna narrativisoi tilannetta etsimällä syytä miehen väkivallalle omasta käyttäytymisestään juhlissa. Hän ei kuitenkaan ollut tehnyt siellä mitään väärää eikä miehen väkivalta olisi ollut oikeutettua, vaikka juhlissa olisi-kin tapahtunut jotakin, josta Anna olisi syyllistännyt itsensä.

Kun mies jatkoi pahoinpitelemistä, Annan kipu yltyi liian kovaksi kestää ja hänen mieleensä tuli yhtäkkiä itsekeksitty runo, joka on luettavissa tämän neljännen kappaleen alussa. Runossa Anna narrativisoi väkivaltatilannetta eteenpäin. Anna kirjoittaa, että runonpätkä on ollut hänelle pakotie kivusta. Runo kertoo kuoleman läheisyydestä; vapauteen ja taivaaseen lentämisestä. Runossa kuoleman pelon narratiivi kääntyy ympäri, koska runossa ei enää edes pelätä kuolemaa, vaan pikemminkin kaivataan sitä. Halu elää ja halu välttää kuolemaa kääntyy haluksi välttää kivuliasta elämää ja haluksi paeta, kenties jopa kuolla. Kuolemasta on tul-

lut vapauden symboli. Pelon ja halun narratiivit sekoittuvat runossa tavalla, joka on merkki äärimmäisen toivottomasta olotilasta ja julman väkivallan kohteeksi joutumisesta.

Yhtäkkisen väkivallan kohteeksi joutumisesta kirjoittavat myös Elina ja Lempi. Elina kutsuu pelkoaan *sanomattomaksi järkytykseksi* ja *shokiksi*, Lempi *kauhuksi*. Nämä sanavalinnat viittaavat sekä pelon voimakkuuteen että kokonaisvaltaisuuteen ja väkivallan yllättävyyteen. Kun tilanteeseen ei ole pystynyt mitenkään varautumaan, sitä ei myöskään ehdi kerronnallistaa mielessään vaan pelko muistuttaa refleksinomaista ruumiillista reaktiota (ks. Suominen 1997b, 22). Elina kertoo väkivaltatilanteesta, joka tapahtui viime vuosikymmenen alussa hänen tutustuttuaan nykyiseen mieheensä, lapsensa isään.

Alussa, kun tutustuimme hän ei ollut lainkaan väkivaltainen, mutta kun olimme tunteneet 2 kuukautta hän kävi kimppuuni teltassa (olimme kahdestaan juhannusta viettämässä saarella keskellä metsää) ensimmäisen kerran. Repi hiuksia, potki ja töni: Olin sanomattoman järkyttynyt, jopa shokissa. En ollut osannut odottaa tällaista purkausta. (Elina)

Tästä tilanteesta lähtien Elina alkoi olla varuillaan. Hän kirjoittaa tienneensä, että väkivalta voisi toistua, mutta hän toivoi sen kuitenkin olevan vain ”hetken puuska”. Väkivallan kierre ei kertomuksen kirjoittamishetkeen mennessä ollut katkennut itsestään eikä myöskään pariterapian avulla. Helena Kosken (1999, 54) mukaan väkivaltatapauksissa pariterapiaa ei edes suositella. Nainen ei välttämättä uskalla puhua terapiassa vapaasti, koska hän pelkää joutuvansa kotona väkivallan kohteeksi puheidensa takia. Yhtäkkisten väkivaltatilanteiden ketjuuntuminen eli väkivallan kierre on merkki siitä, että väkivallan tekijä hallitsee uhrejaan, niin naista kuin lapsiakin, pelolla. (Ks. pelolla hallitsemisesta myös Ylikangas 1984, 12.)

Myös Lempi kirjoittaa kymmenen vuoden takaisesta tapahtumasta. Hän katseli televisiota silloisen miesystävänsä kanssa ja korjaili samalla miehelle jotakin vaatetta sängyn reunalla istuen.

Yhtäkkiä hän, hyppää sänkyyn, ottaa saksen, kaataa minut selälleen ja saksen osoittavat silmien väliä: Hän sanoo tappavansa minut. (On mustasukkainen luonne) Olen kauhuissani. (Lempi)

Myöhemmin mies kertoi, että hänellä on sellainen ”outo tapa, että jos hän näkee saksen sängyssä, hän hermostuu ja saa raivarin”. Tämänkaltaisia toisen ihmisen pakkoajatuksia on mahdotonta ennakoita. Mies oli pahoinpidellyt Lempiä kerran aikaisemminkin ja tilanne oli myös

tuolloin yllättänyt Lempin. Väkivallalla uhatuksi tuleminen tuntuu uhrista toistuvuudestaan huolimatta yhtäkkiseltä.

Veerakin kirjoittaa kymmenisen vuotta sitten tapahtuneesta tilanteesta. Hän oli elänyt jonkin aikaa avoliitossa nykyisen miehensä ja pienen poikansa isän kanssa, kun mies kerran tuli kotiin aggressiivisena ja humalassa.

[H]än uhkaili minua puukolla ja iski sillä ulko-oveen, keittiön pöytään ja oveen jne. En tiedä, olisiko hän tosissaan halunnut lyödä sillä minua vai oliko se enemmän pelottelua, mutta koskaan sen jälkeen maailma ei ole ollut minulle sama. (...) Joskus tuntuu, että ei se puukko ikinä välistämme täydellisesti katoa. (Veera)

Veera kutsuu uhkatilannetta vedenjakajaksi, joka muutti hänen elämänsä uudestaan. Väki-
valtatilanteen seurauksena Veera narrativisoi koko tulevaisuutensa siten, että yhtäkkisen väki-
vallan uhka alkoi varjostaa sitä. Väkivallan uhka siis jäseni hänen elämänsä uudestaan ajaksi
ennen väkivaltaa ja ajaksi väkivallan jälkeen (ks. myös Stanko 1990, 70). Kim Lane Schep-
pele ja Pauline B. Bart (1983, 79) kirjoittavat, että väkivaltaisen hyökkäyksen kohteeksi jou-
tuminen saa naiset arvioimaan uudelleen hyvin laajasti aikaisempia käsityksiään omasta tur-
vallisuudestaan. Veeran kohdalla väkivallan jälkeinen aika merkityksellistyi uudestaan siten,
että väkivallan uhriksi ja jopa hengenvaaraan joutuminen alkoivat tuntua hänestä paljon to-
dellisemmilta kuin aiemmin, aivan kuten Elinankin mielestä.

Pauliina kirjoittaa viettäneensä kesälomaa muutamia vuosia sitten Playa del Inglesissä
siellä asuvan bulgarialaisen miesystävänsä kanssa. Eräänä iltana puolen yön aikaan he kulki-
vat hiljaista katua pitkin takaisin miehen asunnolle käytyään ulkona syömässä, kun heidän
takaansa alkoi kuulua nopeita juoksuaskelia.

Ennätin ajatella, että kellähän on meille asiaa, ja aloin kääntyä katsomaan juok-
sijaa, kun olallani ollut laukku riuhtaistiin minulta. (...) Koko tapaus kesti vain
pari sekuntia. Kamalimmalta tuntui kun tajusi, että nyt tuo samperin rosvo vie
minun laukkuni enkä voi asialle mitään, ei tule ihmeellistä viime hetken pelas-
tusta, kukaan ei pysty auttamaan. (Pauliina)

Pari sekuntia kestänyt laukkuvarkaus tapahtui niin nopeasti, että juuri kun Pauliina *ennätti*
ajatella kuka halusi tavoittaa heidät, laukku ja sen mukana hänen omaisuutensa passia myöten
oli jo varastettu. Pauliina ja hänen miesystävänsä juoksivat varkaan perässä, mutta Pauliina
pelkäsi, että varas olisi saattaisi puukottaa tai lyödä, jos he olisivat saaneet varkaan kiinni.

Laukkuvarkaus teki Pauliinalle näkyväksi hänen oman haavoittuvuutensa; kaikki ei ollutkaan omassa hallinnassa. Omaisuuteen kajoaminen oli samalla myös omaan itseen kajoamista.

Iidan ”pelko-omaelämäkerta” jakautuu lapsuuteen, nuoruuteen ja aikuisikään. Iida kirjoittaa mitä tapahtui, kun hän neljävuotiaana kiukutteli aamiaispöydässä.

[I]sä hyppäsi salamana pöydän takaa ja sieppasi minut käsipuolesta ja lennätti porstuaan piiskausnurkkaan. (...) Toki minä pelkäsin ja riistäytyin isän otteesta ja juoksin ulos. Oli talvi, paljon lunta ja minä olin paljain jaloin kun en ehtinyt vielä pukeutua. (Iida)

Iida ei ehtinyt laittaa edes kenkiä jalkaansa, kun hän yritti paeta isäänsä, joka juoksi koivuvitsaksen kanssa hänen jäljessään. Isän äkillinen väkivaltaisuus pelotti tyttöä niin paljon, että hän alkoi nähdä jatkuvia painajaisunia, joihin palaan vielä myöhemmin.

Iidan nuoruudesta kertova osio on nimeltään ”Raiskausyrityksiä ja raiskauskin”. Hän kirjoittaa ensin kahdesta raiskausyrityksestä. Ensimmäisen kerran viisi poikaa seurasi häntä pienen maalaispaikkakunnan kirkonkylältä kotiin päin. Yksi heistä, jalkavammainen lukkarin poika, yritti raiskata hänet metsätaipaleen kohdalla muiden nauraessa yllytyshuutojen kera kauempana. Toisella kerralla nuori komea sotilas pyrki saatolle elokuvaillan päätteeksi ja yritti raiskata Iidan metsän piilossa. Raskaita maataloustöitä ikänsä tehneenä Iida taisteli itsensä vapaaksi molemmilla kerroilla.

Kolmas tapahtuma oli, jossa raikkaaja oli naapurin poika. En edes osannut etukäteen arvata, että hänellä on sellaisia ajatuksia. (Iida)

Tekstissä kiinnittää huomiota vaarallisen tilanteen yllättävyyden lisäksi myös se tapa, miten Iida kertoo raiskauksesta. Hän kertoo *tapahtumasta* lyhyesti yhdellä virkkeellä aivan kuin hän tarkkailisi sitä jostakin ulkopuolelta. Tunteistaan Iida ei kirjoita mitään. Äkillisessä vaaratilanteessa tunteita ei välttämättä edes ole. Siitä kertoo Roddy Doyle (1998, 196) parisuhdeväkivaltaa käsittelevän romaanin *Nainen joka törmäili oviin* päähenkilö Paula Spencer: ”En tuntenut mitään, vain järkytystä. Päässäni pyöri. (...) En nähnyt mitään, olin tyhjä.”

Tunteiden puuttumiseen tai tunteiden kuvauksen puuttumiseen on tärkeää kiinnittää huomiota. Marja Saarenheimo (1997, 202) havaitsi iäkkäiden naisten muistelupuhetta tutkiessaan, että naiset käsitelivät raikkausta yleensä jonkun toisen henkilön kautta, jolloin kerrontatapa samalla sekä toi asian lähelle että piti sen riittävän kaukana. Iidan raikkauksesta on jo aikaa,

joten ehkä onkin armollisempaa, ettei hän enää kutsu nuoruudessa läpikäymiään tunteita esiin kirjoittamalla, vaan käyttää toteavaa kirjoitustapaa. Yksi raiskaustraumasyndrooman oireista on aina pelko (ks. Rasku & Joutsenlahti 1998, 20). *Raiskaaja*-sanaan sisältyy jo implisiittisesti pelon kokemus. Raiskauksen uhrin ei siis tarvitse enää erikseen puhua pelkäämisestä tullakseen ymmärretyksi.

Sara kertoo, kuinka pelon tunne pysäyttää ihan konkreettisestikin. Sara käveli Tampereella töistä kotiin yhdessä äitinsä kanssa eräänä kesäkuuisena iltana ennen puolta yötä.

Tuomiokirkkopuiston (joka on hyvin pieni) kohdalla minun olisi pitänyt kääntyä. Yhtäkkiä olimme täysin kollektiivisen pelon vallassa. (Sara)

Saran kotimatkasuunnitelma muuttui hänen ja hänen äitinsä *yhtäkkisen* ja samanaikaisesti laukeavan narratiivisen pelkoprosessin takia. Tilanne puistossa ei tuntunut heidän mielestään enää hallittavalta, vaikka pelolle ei mitään yksittäistä kohdetta ollutkaan. Pelon tunne oli niin voimakas, että se sai sekä Saran että hänen äitinsä juoksemaan yhdessä niin lujaa kuin he pystyivät vastakkaiseen suuntaan kuin Saran koti ja hyppäämään taksiin. Edellä naiset kirjoittivat yhtäkkisistä väkivallan pelon kokemuksistaan yhtäkkisissä väkivaltatilanteissa. Saran kertomus osoittaa, että väkivallan pelko voi herätä yhtäkkiä ilman että kukaan tietty henkilö aiheuttaisi pelottavan tilanteen. Saran ja hänen äitinsä pelko syntyi ainoastaan siitä mahdollisuudesta, että joku olisi saattanut tehdä jotakin uhkaavaa.

Monet naiset kokevat väkivallan ja raiskauksen pelon jatkuvasti jäytävänä tietoisuutena siitä, että jotakin kauheaa voi tapahtua milloin tahansa, Margaret T. Gordon ja Stephanie Riger (1991, 2) huomauttavat. Gill Valentin (1989, 386) mukaan tämä ilmenee erityisesti yöaikaan pienimpienkin oksien risahdusten ja lähestyvien askelten kuulostelemisena sekä liikkumalla mahdollisimman vähän huomiota herättäen. Tietoisuus mahdollisesta vaarasta merkitsee siis ainakin varautumista uhkatilanteeseen, vaikka se ei välttämättä merkitsekään jatkuvaa peloissaan olemista (ks. Honkatukia 1998, 217). Tällaista varovaisuutta kutsutaan myös ”katuviisaudeksi”, kadun merkkien viisaaksi lukemiseksi (ks. Gordon & Riger 1991, 114). Kirjoituspyyntöni tilanneskeisyys ohjaa kirjoittamaan kertomusmuotoisesti eli siten, että tekstissä on juoni. Yhtäkkisyydestä puhuminen on sellainen kerronnan keino, jonka avulla tekstiin rakennetaan tärkeä juonenkäännös, joka puolestaan tekee tekstistä kertovan tekstin.

Olen kova pelkäämään ja aristamaan kaikenlaista, mutta yleensä pystyn ylittämään pelkoni. (Sara)

Kaikenlaisen aristaminen ei välttämättä tule tarpeeksi selvästi esiin aineistossani kirjoituspyyntöni takia. Voi olla, että jatkuvasta väkivaltaan varautumisesta vaietaan muutenkin herkemmin kuin yksittäisistä uhkaaviksi koetuista tilanteista. Koska jos ”mitään ei ole tapahtunut”, ei oikeastaan ole mitään kerrottavaakaan, Elizabeth Stanko (1990, 79) sanoo.¹

Jähmettyneissä asennoissa, pelon kahleissa

Aineiston naiset kirjoittavat ”fight or flight” -teorioiden rinnalle ”freeze”-teoriaa (ks. Izard 1993, 636), teoriaa pelon jähmettävästä vaikutuksesta. Kertomuksissa pelon virta asettaa naiset jähmeisiin, jäätyneisiin, kylmän rauhallisiin, konemaisiin, jäykkiin, liikkumattomiin, vapi-seviin ja kahlehdittuihin asentoihin. ”Vielä tänäänkin olen aivan jähmeä”, aloittaa Pirjo kokemuksestaan kertomisen. Kuin horkassa täriseminen ja vaikeus hengittää, jähmettyminen ja sydämen hakkaaminen, kurkun kuristaminen sekä sisimmän kalvaminen ovat myös kuvauksia naisten kokeman väkivallan pelon ruumiintuntemuksista (ks. Kuivaniemi 1997). Anja Riitta Lahikainen kumppaneineen (1995, 54) kirjoittaa, että voimakas pelko on jopa fysiologisesti vaarallinen reaktio. Kun ihminen jäykistyy kauhusta, hänen tarkkaavaisuutensa kenttä supistuu eikä hän pysty keskittymään tai toimimaan. Pelkoon voi jopa kuolla. Hille Koskela (1995a, 66) lisää, että voimakas pelko ei kuitenkaan ole ainoa pelon muoto. Esimerkiksi kaupunkipeloille on usein ominaista se, että ne ovat melko lieviä ja mahdollisesti tiedostamattomia siinä mielessä, että ihminen ei välttämättä edes kutsu tunnettaan peloksi.

Tarkoitukseni ei ole osoittaa, että tunteet ovat kaoottisia ja irrationaalisia luonnonvoimia, joiden valtaan me vain joudumme, semminkin, että yhtäkkiset tilanteet voivat herättää yhtäkkisiä tunteita. ”Pelosta halvaantumisen” pohtiminen ei ole kiinnostavaa siksi, että pelko ikään kuin tapahtuisi meille jostakin ulkopuolelta, vaan siksi, että se kertoo meidän maailmasuhteestamme.

---

¹ Naisiin kohdistuva väkivalta on kuitenkin viime vuosien tutkimus-, tiedotus-, ehkäisy- ja hoitoprojektien ansiosta tullut Suomessa legitimiiksi julkisen keskustelun aiheeksi. Tämä madaltanee naisten kynnystä kertoa muille omista väkivallan pelon kokemuksistaan. Katso lisätietoja esimerkiksi Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin vuosina 1998–2002 toteutettavasta Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojektista seuraavalta www-sivulta: <URL: <http://www.stakes.fi/sexviolence/>>.

Maurice Merleau-Pontyn (1962, 137) mukaan liikkuvuus on ihmisen perusintentionio; liike on erityinen tapa muodostaa suhde maailmaan. Tuija Nykyri (1998, 23) kirjoittaa, että sekä kognitiiviset asenteet että konkreettiset ruumiin asennot kertovat tavoistamme suuntautua maailmaan. Kun pelko jähmettää ruumiin liikkeen, se samalla rikkoo ihmisen intentionaalisuutta. Pelosta jähmettynyt ihminen ei kurota ulospäin vaan kääntyy itseensä, menneisyyteen ja tulevaisuuteensa. Vaaratilanteessa hän on kasvoitusten pelon horisonttinsa kanssa. Väki-valtaa pelkäävä ihminen ei ole yhtä vapaa kuin sellainen ihminen, joka ei pelkää väkivaltaa. Pelko kahlitsee ja rajoittaa ajoittain tai jatkuvasti.

En ole jatkuvasti onneton enkä tunne olevani alistettu tai surkea eläjä. (Elina)

Hänen mahdolliset ajatuksensa ja suhtautumistapansa kahlehtivat minut pelkoon jatkuvasti. (Anna)

Palaan vielä Annan runoon. Elokuvasssa *Forrest Gump* (1994) päähenkilön ystävä Jenny kertoo rukoilleensa lapsena, että Jumala muuttaisi hänet linnuksi, jotta hän voisi lentää pois, koska hän pelkäsi väkivaltaisesti käyttäytyvää isäänsä. Lintu-metafora viittaa luonnollisesti vapauteen ja itsenäisyyteen; haluan tulla kuulluksi ja nähdyksi omilla ehdoillaan. Sekä Annan että Jennyn vapauden kaipuu johtuu ehkäpä juuri siitä, että pelko pakottaa ihmisen joko paikoilleen tai pakenemaan, mutta kummassakaan tapauksessa se ei anna olla vapaa.

Se pelko on minun sisässäni, enkä minä pysty sitä voittamaan lähtemällä. (Anna)

En muista illan ja yön tuntemuksiani, mutta aamulla minulle tuli valtava tarve paeta. Halusin päästä pois tapahtumapaikalta (kotoa) haavojeni nuolemaan. (Mirja)

Pelko pakottaa mukautumaan ja tottelemaan, sovittelemaan, ennakoimaan ja arvioimaan. Jatkuva tilanteiden arviointi niin kotona, kaduilla kuin missä tahansa muuallakin vie naisten voimia, koska tilanteita pitää arvioida yhä uudelleen ja uudelleen, jotta arviosta olisi hyötyä uhkatilanteessa toimintavaihtoehtoja harkittaessa (ks. Kangas 1994, 113). Sinikka Aapolan ja Ilka Kankaan (1994, 85) mukaan oma intuitio tilanteen turvallisuudesta tai vaarallisuudesta on usein hyvä toiminnan perusta. Mutta onko fyysinen passiivisuus, jopa jähmettyneisyys, toi-

mintaa? Tuija Nykyrin (1998, 126) mukaan väkivallan uhka jähmettää monet naiset kapeisiin asentoihin.

Onneksi olen äidiltäni perinyt jäätymisreflektin tuollaisissa tilanteissa: en yksinkertaisesti reagoi. (Pirjo)

Olen kauhuissani. Heittäydyn kuolleeksi. Olen aivan liikkumatta ja hiljaa.. Sakset osoittavat yläpuolellani. (Pelkään) vaikka en näytä sitä hänelle. (Lempi)

Jähmettyneiden asentojen ymmärtäminen ei mielestäni ole naisten uhrin roolin vahvistamista (vrt. Drake 1989, 7) vaan naisten intuitiivisen toiminnan kunnioittamista. Marita Husson (1997, 101) mukaan käytöksen passiiviseksi tulkitseminen on myös määrittely- ja arvostuskysymys. Kun passiivisuus ja aktiivisuus asetetaan vastakkain, passiivisuus arvotetaan aktiivisuutta huonommaksi olemisen tavaksi. Itsensä puolustaminen on aina tilannesidonnaista. Tämä edellyttää monenlaisten toimintatapojen hyväksymistä, koska joskus fyysinen jähmettyminen esimerkiksi yhdessä puhumisen kanssa voi olla kaikkeinärkevin keino selviytyä tilanteesta. Pirjo selvisi tilanteesta rauhoittamalla miehen puhumalla, ja Lempi huusi yhtäkkiä vaistomaisesti niin kovaa kuin jaksoi ”Jeesus auta”, mikä sai hänen miesystävänsä ”heräämään” ja lopettamaan uhkailun.

Vaikka pelko ei pysäyttäisikään ruumiin liikettä, se murtaa pelkäävän ihmisen suhdetta maailmaan ja itseensä. Riikka kirjoittaa, kuinka hän oli palaamassa töistä kotiin Helsingissä muutama kuukausi ennen kirjoitushetkeä. Hän alkoi nousta kotipihalleen johtavia pitkiä ja valaisemattomia portaita.

Silloin ei ollut lunta maassa ja reitti oli todella pimeä. Tunsin = kuulin, että joku muukin alkoi nousta portaita, eipä siinä mitään, eivät ole minun portaani. Huomasin henkilön lähestyvän, sillä vanhan tupakan haju tuntui koko ajan voimakkaampana. (Riikka)

Riikan teksti on hyvin aistimellinen. Hän kuvaa, kuinka tilanne tiivistyi aistien välittämän tiedon avulla. Pimeässä näkeminen, tunteminen, kuuleminen, huomaaminen ja haistaminen kuljettavat kertomusta kohti vaaratilannetta; sitä kuinka tuo jäljessä kulkenut mies harppasi Riikan kiinni portaiden yläpäässä, repäisi häntä hartioista taaksepäin ja survoi toisen kätensä väkivaltaisesti Riikan takin alle ja jalkojen väliin niin että Riikkaan sattui. Deborah Lupton (1998, 34–35) kirjoittaa, että aistit ovat tärkeitä tunteiden tuottamisessa. Pimeys, tuntematto-

man ihmisen lähestyminen ja vanhan tupakan haju olivat omiaan herättämään pelkoa, mutta Riikka ei kirjoittanut tunteneensa pelkoa vielä tuolloin eikä vielä väkivaltatilanteeseen joututtuaankaan. Riikan kotipihalle kääntyneen auton valokeilaan joutuminen sai miehen irrottamaan otteensa, kääntymään pois nauraen ja juoksemaan portaat alas.

Käännyn takaisin menosuuntaani, kävelin muutaman metrin kotiovelleni kylmän rauhallisena ja sisään. Silloin iski vasta pelko, reaktio tapahtuneeseen ja siihen, miten läheltä piti. Alun shokkireaktion siivittämänä en ollut tuntenut mitään, reagoin kuin kone, mutta hieman epäloogisesti kuitenkin. (Riikka)

Riikka ei kirjoita jähmettyneensä, mutta hänen kerronnastaan katoaa aistimellisuus. Hän *reagoi kuin kone* ja tilanteen päätyttyä hän käveli sisään *kylmän rauhallisena*. Tästä voi tulkita, että Riikka koki jollakin tavalla kadottaneensa oman persoonallisuutensa. Aivan kuin yhteys omaan itseen olisi katkennut *shokkireaktion* takia. Tärkeintä oli selviytyä vahingoittumattomana, joten persoonallisuuden ja inhimillisyyden ilmaisuille tuli tilaa vasta kotona turvassa, jossa ei enää tarvinnut reagoida kuin kylmä kone. Akuutissa vaaratilanteessa hänellä ei ollut varaa antautua pelolle, vaan konemaisuus suojeli hänen minuuttaan. Shokin takia Riikka ei oikeastaan edes ollut tilanteessa täysivaltainen kokeva subjekti, vaan jotakin vähemmän kuin subjekti, tunteistaan irtautunut.

Ruotsalaisesta Christina Nord Wahldénin (1999, 57–58) nuortenromaanista *Liian lyhyt hame?* löytyy esimerkki pelon kahlitsevasta vaikutuksesta ja uhrin ulkopuolisuuden tunteesta raiskaustilanteessa: ”Myran kylmenee kauttaaltaan, pelko kiristää hänen keuhkojaan, sydäntään ja päätään. Aistit ja lihakset toimivat vetelästi, paljon hitaammin kuin tavallisesti. Taas hänestä tuntuu, että hänen pitäisi painua tiehensä ja äkkiä, mutta jalat eivät tottele. Mikään ei enää tottele häntä. Hän on menettänyt hallinnan. (...) Tästä lähtien Bergström on jonkun muun kimpussa. Ei hänen.” Osa päähenkilö Myranin tuntemuksista saattoi johtua myös alkoholin ja amfetamiinin käytöstä eikä ainoastaan pelosta, mutta ainakin *kylmeneminen, kiristäminen* ja *hallinnan menettämisen tunne* kuvaavat pelon kokemusta. Pelko ajoi Myranin näkemään ja kokemaan väkivaltatilanteen itsensä ulkopuolelta. Jos ihminen ei voi vaaratilanteessa taistella eikä paeta, hän jähmettyy ja yrittää kieltää kokemuksensa suojellakseen itseään.

Kun kipu yltyi liian kovaksi kestää, aloin mielessäni huutaa äitiä avuksi. Kun sekään ei auttanut, pakenin jonnekin kauas. Mieheni sairas puhe ja iskut kuuluivat jostakin kaukaa pimeydestä. (Anna)

Pelon liikkeitä ovat hallitsematon pärinä ja vapina. Ne eivät suuntaudu mihinkään tiettyyn kohteeseen, ne vain ovat. ”Tova Randers istuu emmatuolissaan ja pelkää niin että pärisee ja vapisee, pelkää että joku pääsisi selville hänen häpeästään”, kirjoittaa Märta Tikkanen (1982, 21) romaanissaan *Miestä ei voi raiskata*. Kun ruumis jähmettyy ja pärisee, ajatuskaan ei luista.

When I looked back at the guy who looked really scary with long black hair and a trenchcoat, with his hands in his pockets, I panicked, started shaking and couldn't think. (Jasmin)

Suvi kirjoittaa kauhujen viikonlopuksi nimeämästään tapahtumasarjasta, jolloin hän pelkäsi miehensä ja pienten tyttöjensä kanssa muutama kuukausi aikaisemmin vankilasta vapautunutta asunnotonta ja skitsofreniaa sairastavaa narkomaaniveljeään, joka halusi tulla heille kylään joko erittäin psykoottisena tai huumeiden vaikutuksen alaisena, mutta he eivät jaksaneet vastaanottaa häntä sillä kertaa. Aamuyöstä veli aloitti heidän ovellaan sellaisen ryskeen, että Suvi soitti poliisille *voimakkaasti päristen*. Edellisenä iltana Suvi oli soittanut väliaikatieotouksia veljensä entiselle tyttöystävälle ja tämän äidille. Poliisille soittamisen jälkeen Suvi informoi heitäkin tapahtuneesta.

Nyt soitin uudelleen aivan kauhusta jäykkänä. Siis konkreettisesti jäykkänä, ihan kuin olisin ollut kivipatsas. Ja pärisin. Koko sunnuntaipäivän itkin ja pelkäsin ja halusin pois kotoa uskaltamatta kuitenkaan lähteä. Illalla rohkaisin mieleni ja menin sählyyn, vaikka matkat parkkipaikalle ja takaisin pelottivat todella paljon ja olo oli kankea. (Suvi)

Suvin kertomuksessa tiivistyy pelosta johtuva psyykinen, ruumiillinen ja tilallinen ahdistuneisuus. Pelko rajoitti hänen olemistaan ja toimintaansa näillä kaikilla tasoilla. Pelko virtasi hänen mieleensä ja ruumiissaan, ja läpäisi kodin seinät. Suvin pelon kangistama ruumis ei tuntunut hänen omaltaan, ja jatkuva uhatuksi tulemisen tunne kahlehti häntä siitä huolimatta, että hän rohkaisi mielensä ja toimi pelkoaan vastaan lähtemällä kodistaan ulos sählyä pelaamaan.

Kyyneleet kertovat ruumiin sisä- ja ulkotilan rajan liukenemisestä, kontrollin menetyksestä ja psyykkisestä romahduksesta. Itkeminen on vuotamista, rajojen rikkoutumista. (Lupton 1998, 87.) Terhi Utraisen (1994, 204) mukaan itkeminen on myös kodittomuutta ja matkalla oloa, liikettä kohti kotia. Itkulla ei ole vastalauseen voimaa (ks. Ronkainen 1999, 146). Suvi kertoo, kuinka jäykistävä, pärisyttävä, ahdistava ja kangistava väkivallan pelko kiteytyi voi-

mattomiksi kyyneliksi. Kyyneleet kurottivat kohti eheää minuutta, jota väkivallan pelko ei kahlitse.

Pelko ruumiin kielenä ja objektin kokemuksena

Julia Kristeva (1982, 4) kirjoittaa objektin käsitteestä teoksessaan *Powers of Horror*. Hänen mukaansa objekti häiritsee identiteettiä, systeemiä ja järjestystä. Objekti ei kunnioita rajoja, asemia eikä sääntöjä. Objekti ei ole subjekti eikä objekti, vaan se on niiden välissä. Objekti on moniselitteinen sekoitus, hämärä yhdistelmä. Marita Husso (1994) on selittänyt väkivaltaisissa parisuhteissa eläneiden naisten kauhun kokemuksia sekä kammo- ja pelkotiiloja Kristevan objektin käsitteen avulla. Husson (ma. 11–12) mukaan parisuhdeväkivalta kuuluu rationaalisia selityksiä pakenevalle alueelle, vierauteen ja toiseuteen, jossa konkreettiset subjektit ja objektit katoavat aihepiirin mykkyyteen. Pahoinpidellyille naisille oma ruumis on samanaikaisesti sekä vieras että äärettömän oma ja intiimi. Se on objekti, joka rikkoo järjestystä, uhkaa elämää ja ruumiin eheyttä. Siltä ei voi suojella itseään, koska se ei ole ulkopuolinen objekti, vaan objekti, josta ei voi saada otetta. Pahoinpidellyt naiset kertovat elämän keskelle hiipivästä kuolemasta ja kuoleman pelosta, jotka löytyvät ruhjotusta ruumiista, hylätyksi tulemisesta sekä (koetusta) kauneuden ja eroottisen viehätysvoiman katoamisesta tai puuttumisesta. Pelko on objektin kokemisen fundamentaalinen muoto (ma. 19).

Pohdin seuraavaksi naisten pelkokertomuksia objektin kokemisen näkökulmasta. Koska objektin kokeminen pakenee määrittelyjä, oletan, että väkivaltaa pelkäävät naiset ilmaisevat objektin kokemustaan ruumiin kielen avulla. Objektin kokemuksen voi yrittää paikantaa sieltä, missä naiset kirjoittavat ruumiintuntemuksistaan ja psykosomaattisista oireistaan. Ruumis siis toimii pelon kerronnallistajana. Objektin kokemisen ehtona ei tarvitse olla väkivallan uhriksi joutuminen; pelko uhatuksi tulemisesta ja tieto oman ruumiin haavoittuvuudesta riittää.

Vieno kirjoittaa viettäneensä elämänsä parasta aikaa muutettuaan 1980-luvun alussa avoliittoon, ”kunnes tuli tämä monia kiduttanut lama”. Vienon avomiehen yritys meni laman aikana konkurssiin ja mies alkoi käyttää alkoholia ja pillereitä. Hänen persoonansa muuttui konnaan; mielentilat vaihtelivat nopeasti tappouhkauksista rakkauden tunnustuksiin. Vieno muutti eri kerrokseen nukkumaan, mutta mies tuli monta kertaa yössä tappamaan häntä, koska hän kuvitteli, että Vieno on jonkun toisen miehen kanssa sängyssä. Vieno ei uskaltanut nuk-

kua kuin kevyttä unta. Lopulta hän nukkui työnantajalta lainaksi saatu kaasupistooli tyynynsä alla. Tilanne jatkui kahden vuoden ajan.

Olin hyvin väsynyt ja masentunut, välillä menin ystävättäreni luokse yöksi, että sain nukuttua, naurun olin unohtanut kokonaan, ystäväni kertoivat minun kävelvän ilmeettömänä pää alaspäin ruokatunnilla. (Vieno)

Vieno otti välillä yhteyttä poliisiin, mutta poliisilla ei vielä viime vuosikymmenen alussa ollut keinoja puuttua tällaiseen uhkailutilanteeseen. Vieno puhui ystävilleen, jotka olivat hänelle hyvä apu, mutta lapsiltaan hän halusi salata tilanteen. Sanallisen kielen rinnalla hänen ruumiinsa kieli kertoi väkivallan pelon kokemuksesta väsymyksenä, masennuksena, unettomuutena, ilottomuutena, ilmeettömyytenä ja alistuneena asentona. Kristevalaisittain (1998, 15) sanottuna *mustan auringon* näkymättömät ja raskaat säteet jähmettivät ja kahlehtivat Vienon paikalleen, pakottivat mykkyyteen ja luopumiseen. Hänen pelkäävä ruumiinsa oli muuttunut abjektiksi, joka ei ollut oma eikä vieras, ja kuitenkin samalla se oli molempia. Hänen parisuhteensa muuttui elämän parhaasta ajasta miehen uhkailujen takia jatkuvan pelon piinaamaksi, toiseksi ja oudoksi, joksikin aivan muuksi kuin ennen lamaa, konkurssia ja miehen uhkailuja. Intiimi suhde ja rakkaus olivat kuolleet, vaikkakaan suhde ei ollut vielä loppunut. Suhde oli kuollut väkivallan uhkan ja pelon takia, mutta samat syyt olivat esteenä suhteen päättymiselle.

Vieno laittoi miehelle hädön, mutta ”pelko oli suurempi”. Hän perui hädön ja muutti itse omasta talostaan vuokralle. Vienon väkivallan pelko ei loppunut, mutta tilanne kuitenkin parantui, koska hän ei ollut enää jatkuvasti uhattuna. Omassa asunnossaan hänellä oli tilaa pyrkiä palauttamaan järjestys, jonka pelko ja abjektin kokemus olivat hajottaneet. Hän sai mahdollisuuden rakentaa abjektin kokemuksen rikkomaa identiteettiään; saada taas kiinni elämästä ja itsestään. Kolmen viikon kuluttua muutosta Vieno löysi avomiehensä talonsa yläkerrasta kuolleena. Vielä miehen kuoleman jälkeenkin Vieno pelästyi rapussa kuuluvia ääniä, ja luuli, että mies tulee tappamaan häntä. Pelon järjestämä todellisuus ei palaudu hetkessä normaaliksi vaan vasta ajan myötä. Kirjoitushetkellä tapahtumista oli kulunut neljä vuotta ja suurimmaksi osaksi Vienon pelot olivat ohi.

Kun väkivallan pelko pitkittyy ja siitä tulee kiinteä osa omaa elämää, se muuntuu hämärärajaiseksi ahdistukseksi, jolle ei ole selkeää kohdetta, vaan se on läsnä jatkuvasti. Pelko siis laajenee siten, että ulkopuolelle kohdistuvan väkivallan pelon lisäksi ihminen tuntee ahdis-

tusta suhteessa omaan itseensä, omaan epävarmuuteensa (ks. Saarinen 1983, 182). Pelon ja ahdistuksen takia ihminen ei voi olla sellainen kuin hän haluaisi olla, vaan hän on pakotettu olemaan jotakin muuta, itselleenkin vierasta. Hän ei koe olevansa subjekti vaan olemista hallitsee abjektin kokemus. Hän kokee olevansa läsnäolon ja poissaolon välissä.

Monta vuotta olen elänyt jatkuvassa ahdistuksessa, kun en saa elää rauhassa ja omana itsenäni sellaista elämää kuin haluan. Olen nyt muutamia vuosia joutunut syömään masennuslääkkeitä kestäkseni hänen julmuuttaan, joka ei ole osoittanut mitään lievenemisen merkkejä. (Senni)

[Entisestä aviomiehestä] on aiheutunut minulle traumoja paljonkin, ehkä ne eivät ole täysin vieläkään parantuneet ne haavat joita hän sai aikaan. (Tuula)

Kritisoin aiemmin ajatusta pelon mittaamisesta. Kuten sanottua, naisten kokema väkivallan pelko kutoutuu sukupuolten välisiin valtasuhteisiin, joten se ei ole universaali tunne, vaan kulttuurinen ja kontekstisidonnainen. Mutta siinä missä ruumiin pelon ilmaiset vaativat masennuslääkkeitä, ne saattavat jopa näkyä mittareissa tai olla aivan käsinkosketeltavia. Oma ruumis voi siis fyysisesti alkaa muuttua toisenlaiseksi pelon takia, ilman lyöntejä tai muuta fyysistä väkivaltaa.

[Neuvolassa] oltiin huolestuneita koholla olevasta verenpaineestani. Syitä pohdittaessa terveydenhoitaja ehdotti epätavallisen rankkaa kokemusta, ja pelostahan se tietysti johtui. Joidenkin kuukausien päästä alkoivat hiukset lähteä, johon kampaaja ehdotti kolmen kuukauden takaista syömättömyyttä tai sairautta tai vastaavaa. Jälleen laskeskelin syyn olevan kauhujen viikonlopussa. (Suvi)

Suvin ruumis kerronnallisti hänen pelon kokemustaan kohonneena verenpaineena ja hiustenlähtönä. Ammattihenkilöiden tietojen avulla Suvi paikansi epämääräiset oireensa pelosta johtuviksi. Suvi käsitteli pelkoa samanaikaisesti sekä ruumiillisesti että tietoisesti. Kuukausien pelkääminen päättyi vasta sitten, kun Suvin veli joutui vankilaan ja alkoi tervehtyä asianmukaisen kuntoutuksen ansiosta. ”[P]elon rinnalla eli koko ajan syvä huoli veljeni kohtalosta ja syyllisyys siitä, etten voinut avata ovea omalle veljelleni”, päättää Suvi kertomuksensa.

Senni, Iida ja Aamu kirjoittavat väkivallan pelosta johtuvista painajaisunistaan. Mielikuvituksemme tuottaa yöaikaan unia, jotka tyydyttävät elintärkeää inhimillistä tarvetta ja ovat siten välttämättömiä mielenterveydellemme (Niiniluoto 1993, 18). Unilla tarkoitetaan nukutuksessa koettavia juonellisia, voittopuolisesti kuvallisia kertomuksia (Lauerma 1990, 4). Ann

Gamen ja Andrew Metcalfen (1996, 75) mukaan unikertomukset eivät kuitenkaan ole luonnostaan juonellisia, koska ihmisen pitää unessakin itse jäsentää kokemuksensa muistin avulla kertomusmuotoisiksi. Unta voidaan pitää laajan elämysten ja mielikuvien kirjon erikoistapauksena. Uni ja valve ovat kuitenkin vuorovaikutussuhteessa toisiinsa, koska esimerkiksi valveen aikaisten elämysten tiedetään vaikuttavan unien sisältöön. (Lauerma 1990, 4–5.)

Usein näen painajaisunia, joissa hän on aivan sekapäinen ja uhkailee minua.
(Senni)

Senni erosi miehestään 1980-luvun puolivälissä kahdeksan avioliittovuoden jälkeen, mutta ”uskonnollinen sadismi” ja muu henkinen alistaminen jatkui samanlaisena kuin ennen eroamista, vaikka Senni jopa vaihtoi kerran paikkakuntaa. Senni elää edelleen jatkuvasti jonkinlaisessa pelossa, jota hän käsittelee myös unissaan. Unessa kielellinen ja kuvallinen kerronta kietoutuvat toisiinsa. Väkivaltaa pelkävillä painajaisunet ovat sekä ruumiin ilmaisemaa pelkoa että keino käydä unimaailmassa läpi aiemmin tietoisesti kerronnallistettuja väkivaltatilanteita. Uni on turvallinen ympäristö purkaa väkivallan pelosta johtuvaa abjektin kokemusta – sillä edellytyksellä kuitenkin, että uskaltaa vajota uneen. Nukahtaminen on ihmisen biologinen perustarve (Arola 1998, 19). Väkivallan pelko ja pelosta johtuvat univaikeudet ovat kokonaisvaltainen uhka ihmisen terveydelle.

Aamu pelkäsi miestään, kahden sodan veteraania, joka kodin ulkopuolella erimielisyyksiin jouduttuaan uhkaili tappaa Aamun. Aamu pelkäsi väkivaltaa vuosien ajan, ja hän kirjoittaa sen olleen ”tuskan aikaa”.

Lopulta en uskaltanut nukkua, painajaisunet vaivasivat. Unessa olin tilanteessa, että istuin, avuttomana. Mieheni lähestyi kuristusaikeissa. Olin rauhaton ja huutoni herätti mieheni. Kun hän rauhoitteli, mikä sinulla on niin todennäköisesti pyörryin kauhusta. (Aamu)

Aamun omaiset puuttuivat tilanteeseen, ja Aamu meni viikoksi serkkunsa luokse, jossa hän pääsi takaisin uniryhtiinsä. Aamu vapautui väkivallan pelostaan, kun hänen miehensä kerran sai Aamun vakuuttuneeksi siitä, ettei hän voisi tehdä tälle mitään pahaa. Kun pelko lakkasi kahlehtimasta, Aamun nukahtamisvaikeudet ja painajaisunet loppuivat.

Unessa elämme maailmoissa, jotka eivät ole fyysisesti läsnä, mutta voivat tuntua täsmälleen yhtä todelta kuin ”oikea” todellisuuskin. Tiedämme tämän jo oman kokemuksemme pe-

rusteella. (Arola 1998, 18; vrt. Niiniluoto 1993, 18.) Fenomenologisena kokemusmaailmana uni voi siis olla yhtä todellinen kuin aistein havaittavissa oleva fyysinen maailma.

[N]äin jatkuvasti painajaisunia että iso musta mies ajaa minua takaa ja kun on saavuttamaisillaan niin silloin herään. Toisinaan minua ajaa vihainen hevonen, kun kotonani oli vihainen hevonen, joka ”onneksi” joutui sotaan ja kaatui siellä.
(Iida)

Unen kuvakerronta on usein mahdollisesta todellisuuspohjastaan huolimatta symbolista. Iidan kokemus koivuvitsaksen kanssa hänen jäljessään juoksevan isän pakenemisestä muuntui unessa ison mustan miehen ja vihaisen hevosen pakenemiseksi. Unet painuivat Iidan ruumiin muistiin ja seurasivat häntä läpi elämän, kunnes eläkkeellä ollessaan hän kävi psykiatrin kanssa keskusteluja, jotka purkivat hänen isäsuhdettaan ja saivat painajaiset loppumaan. Iida kirjoittaa, että hänen miehensä löi häntä muutaman kerran heidän avioliittonsa alkuaikoina, mutta väkivalta muuttui henkiseksi, kun Iida ilmoitti lähtevänsä tyttärensä kanssa pois kotoa seuraavan lyönnin jälkeen. Siitä lähtien mies käytti henkistä väkivaltaa, muun muassa nimiteli Iidaa vuosikymmenten ajan hänen ylipainonsa takia jopa silloin kun heillä oli vieraita kylässä. Iida kirjoittaa, että lopulta hänen tunnepuolensa lukkiutui kokonaan.

Aloin nähdä unia kauniista pojista kai jotenkin kompensoin yksinäisyyttäni uniin. (Iida)

Pelkojemme lisäksi unista nousevat hyvin paljaina esille myös toiveemme, jotka muuten eivät ole niin näkyvillä (Arola 1998, 18). Miellyttävät unet voivat tuoda hetkeksi järjestystä kaaokseen ja eheyttä objektin kokemuksen pirstaloimaan minuuteen. Mutta jos väkivallan pelko taas heräämisen jälkeen on arkitodellisuutta, toiveunien ja arjen jatkuva ristiriita pikemminkin alleviivaa kuin helpottaa objektin kokemusta.

5

PELKO TILOISSA

*Alussa oli tila ja tilan luominen.
Näin sanotaan kaikissa jumalien syntyä koskevissa opeissa.
Jumalat tai Jumala luovat ensimmäiseksi tilan.
Ja aika on siinä, tavallaan tilan palveluksessa.*

☞ Luce Irigaray: Sukupuolieron etiikka

IHMINEN ASUU TILASSA JA AJASSA

Kirsi Saarikangas (1996, 308, 312–315) kirjoittaa, että ruumiillisuus on aina tilallista ja ajallista, tilassa ja ajassa olevaa. Tilaa ja aikaa ei myöskään voi käsittää ilman ruumiillista subjektia. Ihminen *asuu* tilassa ja ajassa. Tila ei vain ympäröi meitä, vaan me olemme tilassa sen kokevana osana. Tilassa muodostuvat merkitykset ovat aikaan ja paikkaan sidottuja; ne muodostuvat ennen kaikkea tekemisessä ja tilassa liikkumisessa. Tilan merkitysten muodostuminen ei ole vain tietoista, vaan merkitykset muodostuvat myös tiedostamattomasti ja huomaamatta liikkeiden, aistimusten, kosketusten, tuoksujen ja äänien kautta. Sara Heinämaan (1996a, 73–74) mukaan eletty ja havaittu tila on pikemminkin *tilanne* kuin matemaattinen avaruus. Eletyn tilan ominaisuuksia kuvaa epämääräisyys ja hämäryys. Maurice Merleau-Pontyn (1962, 100–101) mukaan ihmisen tilallisuus on juuri tilanteen tilallisuutta. Ihmisen

tilassa ja ajassa asuminen voidaan ymmärtää myös niin, että ihminen on osa tilaa ja aikaa, tai että ihminen on tila ja aika. Luce Irigaray (1996, 95–96) kirjoittaa *Sukupuolieron etiikassa*, että halun tunne toimii ”tilan ja ajan vektorina, ensimmäisenä ja vielä luokittelemattomana liikahduksena *kohti*”. Viitataan taas Descartes’n (1994, 196) ajatukseen, että hyvään pyrkimisen ja pahan karttamisen halut eivät ole toisilleen vastakkaiset, vaan niillä on sama intentio. Väkivallan pelon voi siis ajatella toimivan liikahduksena pois vaaralliseksi tulkitusta tilanteesta kohti turvallisenä pidettyä tilannetta. Esimerkiksi kaupunkipelkojen vaikutukset ilmenevät kaikkein konkreettisimmin ihmisen tilallisessa käyttäytymisessä, liikkumisessa, Antti Karisto (1993, 31) kirjoittaa. Pelko supistaa ihmisen käytettävissä olevaa tilaa, koska pelko saa hänet kiertämään kaukaa pelottavat paikat ja pysymään visusti sisällä turvatomiksi koettuina vuorokaudenaikoina. Ja jos nainen joutuu väkivallan kohteeksi vaaralliseksi tiedetyssä paikassa, hänen katsotaan helposti olevan väkivallan aiheuttaja eikä uhri. Naisten uskallukselle ei siis jää juuri tilaa, Hille Koskela (1997a, 78) sanoo.

Tilanteet, paikat, ajankohdat ja ihmiset merkityksellistyvät siis vaarallisiksi tai turvallisiksi väkivallan pelon takia. Turvattomuuden ja turvallisuuden tuntemukset eivät kuitenkaan ole staattisia vaan ne virtaavat ja muodostavat jatkumoit. Julkiset tilat, jotka päivällä vaikuttavat turvallisilta, voivat yöaikaan muuttua uhkaaviksi (ks. Koskela 1995a, 67; Stanko 1990, 47). Timo Laineen ja Petri Kuhmosen (1995, 133) mukaan eletty tila on jännitteinen ja ristiriitainen. Se määrittyy esimerkiksi vieraaksi tai kotoisaksi, turvalliseksi tai uhkaavaksi, vaativaksi tai estäväksi. Tila muodostuu ennen kaikkea sosiaalisissa suhteissa, kuten muun muassa Michel Foucault (1989, 49) ajattelee. Hille Koskela (1995b, 4) kirjoittaa, että kaupungeissa koettu väkivallan pelko liittyy aina sosiaalisiin suhteisiin, muihin ihmisiin, vaikka pelon kohteena olisikin joku tietty paikka. Marita Husson (1997, 97) mukaan henkinen ja fyysinen tuska ja kipu uudelleenorganisoivat kokemuksiamme tilasta ja ajasta sekä suhteitamme muihin ihmisiin ja itseemme. Ajattelen, että myös väkivallan pelko voi uudelleenorganisoida tilakokemuksiamme, ja että tämä kokemusten uudelleenorganisointi pätee kaupunkipelkojen ohella mihin tahansa tilanteeseen, jossa ihminen pelkää väkivaltaa.

Iris Marion Young (1989, 62) kirjoittaa artikkelissaan *Throwing Like a Girl* Merleau-Pontyyn viitaten, että ihmisten ruumiin liikkeet ja intentionaaliset suhteet, joita nämä liikkeet luovat, synnyttävät eletyn, kokemuksellisen, tilan. Naisten ruumiin liikkeet, ja niiden myötä naisten tilakokemukset, ovat hänen mukaansa erilaiset kuin miehillä, koska seksistisessä yhteiskunnassa naiset usein kokevat ruumiinsa samanaikaisesti sekä objektiksi että subjektiksi.

Koska naiset ovat potentiaalisia kohteita toisten subjektien intentioille, naisten ruumiit määrittyvät pikemminkin katsottavana olemisen kuin intentionaalisen toimijuuden kautta.¹ Naiset itsekin suhtautuvat usein omaan ruumiiseensa objektivoiden; peilistä katsellen, muokaten, koristellen ja miettien, mitä muut ihmiset hänestä ajattelevat. Naisia ei kuitenkaan objektivoi-da ainoastaan katseen avulla, vaan naisia uhkaa myös heidän ruumiin tilaansa tunkeutuminen esimerkiksi epätoivottujen kosketusten muodossa. Raiskaus on äärimmäisin naisen tilaan ja ruumiiseen tunkeutumisen muoto. Objektivoivilta katseilta ja ruumiin tilaan tunkeutumisen uhkalta välttyäkseen naiset usein yrittävät suljetuilla asennoilla ja liikkeillä suojella itseään; muodostaa muurin itsensä ja toisten välille, jotta heille jäisi edes pieni oma tila, jossa he voivat olla vapaita subjekteja. (Ma. 66, 67.) Naiset siis pyrkivät itse omalla tilallisella käyttäytymisellään ja asennoillaan määrittelemään ruumiinsa rajat objektivoivien katseiden sekä mahdollisten uhkaavien eleiden ja liikkeiden keskellä.

Jotkut tunteet, kuten esimerkiksi väkivallan pelko, tuotetaan valtasuhteissa, ja väkivallan pelon tunne puolestaan osallistuu tilan tuottamiseen, Hille Koskela (1999b, 3) kirjoittaa. Elisa Heinämäki (1995) kirjoittaa, että maailma hahmotetaan aina omasta ruumiillisuudesta käsin. Näin ollen sukupuolittuneessa ruumissa eläminen vaikuttaa ihmisten tilakokemuksiin. Koska naiset pelkäävät väkivaltaa enemmän kuin miehet, väkivallan pelko määrittää useammin naisten kuin miesten tilakokemuksia. Väkivallan pelon tuottamat tilakokemukset ovat siis sukupuolittuneita.

Elämän alueet, jotka miehelle ovat emotionaalisesti neutraaleja, saattavat naiselle olla pelon täyttämiä, ja päinvastoin. Esimerkkinä lyhyt kävelymatka bussipysäkiltä kotiin myöhäiseen aikaan. (Tuttle 1993, 14.)

VÄKIVALLAN PELON TUOTTAMAT TILAKOKEMUKSET

Marja-Liisa Honkasalon (1996, 32) mukaan yksilöllisen kokemuksen ymmärtämisessä on tärkeää, että kokemuksia ei ajatella yhteyksistään irrotettuina sisäisinä tiloina, vaan että ne

¹ Erästä ystävääni ja minua on puhuttanut viihdelehtien vakituinen käytäntö tehdä naispuolisista haastateltavista tekstimuotokuvia tyyliin ”herkkäpiirteinen ja upeakutrinen N.N. on juuri julkaissut tieteellisesti merkittävän ja kansainvälistäkin huomiota saaneen väitöskirjansa”. Hiljattain luin muuten asiallisesti kirjoitetun urallaan edenneen nuoren naisen haastattelun, joka kuitenkin päättyi toimittajan korniin huomautukseen, kuinka haastateltava oli niin *hoikkavartinen ja kaunis*, että hänelle olisi varmasti kysyntää mallimarkkinoillakin. Silloin kun naisen

ymmärretään elettyinä suhteina maailmaan. Lähtökohtani on siis se, että väkivallan pelko on eletty suhde maailmaan, joka uudelleenorganisoi tilaa ja aikaa sekä pelkäävän ihmisen suhdetta muihin ihmisiin ja itseensä. Kuten olen aiemmin kirjoittanut, väkivaltaa pelkävien naisten asennot ovat usein esimerkiksi jähmettyneitä, konemaisia tai vapisevia. Ehdotan, että väkivaltaa pelkäävä ihminen synnyttää ruumiin liikkeillään erilaisen eletyn tilan kuin ihminen, joka ei pelkää, koska pelkäävän ihmisen intentionaalinen suhde maailmaan on liikkuvuuden osalta erilainen kuin pelkäämättömän ihmisen suhde.

Tässä kappaleessa luen naisten kirjoittamia kertomuksia väkivallan pelon tuottamien tilakokemusten näkökulmasta. Koska olen jo käsitellyt väkivaltaa pelkävien naisten ajan kokemista kappaleessa *Pelon yhtäkkisyys, arjen pysähdys*, keskityn tässä pääasiassa naisten kirjoittamiin tilakokemuksiin. Luentatapani on edelleen ruumiinfenomenologinen. Minua kiinnostaa, miten väkivaltaa pelkäävä nainen asuu tilassa ja ajassa. Lähestyn naisten kertomuksia väkivallan pelon tuottamien *ahtauden, eristyneisyyden, haavoittavuuden, ulossulkevuuden ja hajottavuuden* tilakokemusten kautta.

Ahtaus

Tiina kirjoittaa illasta, jolloin hän tapasi kotibileissä muutamaa vuotta itseään vanhemman komean opiskelijamiehen. Tiinan ja miehen välillä oli ”alusta saakka vipinää”. He keskustelivat bileissä pitkän tovin ja viettivät yhdessä myös ravintolaillan keskustellen ihmissuhteista, suudellen ja juoden muutaman lasillisen. Tiina kertoo, kuinka mies käyttäytyi koko illan kuin ”Euroopan omistaja” ja se lähinnä huvitti Tiinaa. Jossain vaiheessa iltaa mies kertoi menneensä naimisiin edellisenä kesänä, ja että liitto oli alkanut rakoilla jo puolen vuoden kuluttua vihkimisestä. Tieto yllätti Tiinan, mutta ei harmittanut, koska Tiina oli jo alkuillasta päättänyt, että jos hän harrastaisi pitempiaikaisia suhteita, hän ei aloittaisi sellaista ainakaan tämän miehen kanssa.

Ravintolan sulkeuduttua he menivät Tiinan luokse; kuuntelivat musiikkia ja makoilivat sängyllä. Tiina myös kuunteli ja terapoi miehen avioliitto-ongelmia. Sitten ”tilanne jämähti jotenkin ihmeellisesti lukkoon”. Mies teki selväksi, että hän halusi rakastella Tiinan kanssa, mutta ”homma ei kuitenkaan sujunut koskapa hän lopetti heti alkuunsa avioalaansa vedo-

---

”sex appeal” täyttää länsimaiset kauneusnormit, pidetään sitä erillisen maininnan arvoisena asiana, joka ikään

ten”. Tiina aikoi käydä nukkumaan, mutta mies ei halunnut myöskään nukkua vaan puristi Tiinaa sylissään niin ettei tämän henki kulkenut. Mies myös puri Tiinan jalkaa ja kättä. Pelko hiipi Tiinan mieleen. Aina kun Tiina yritti irrottautua, mies puristi häntä entistä lujemmin ja vain nauroi, että ”minnekäs neiti luulee olevansa menossa”. Antti Kariston (1993, 32) artikkelisiin viitaten Tiinan iltaa voi kutsua jatkumoksi, jossa myönteinen tilanne muuttui hetkessä kielteiseksi.

Tätä kesti ja kesti tunnin verran. Mietin kuumeisesti keinoja päästä ahdistavasta tilanteesta pois, ja aloin teeskennellä että minua oksetti – ravintolaillan päätteeksi se sentään oli uskottavaa – ja hän päästi minut irti. Tämän jälkeen avasin pienen asuntoni suurimman ikkunan siltä varalta että voisin huutaa apua jos hän todella ryhtyisi väkivaltaiseksi, enkä hänen aneluistaan huolimatta suostunut enää menemään takaisin sänkyyn. (Tiina)

Tilanteen lukkoon jämähtäminen, tiukasti puristaminen, isoille mustelmille pureminen ja kuumeisesti miettiminen kertovat siitä, kuinka *ahdistavaksi* ja ahtaaksi Tiina tilan koki. Ahdistava tunne oli ahtaan tilakokemuksen ruumiillinen ilmaisu. Tämä kertoo siitä, kuinka tiiviisti ihminen ja tila ovat kietoutuneet yhteen. Tilassa ja ajassa asuminen oli siis rajoittunutta, koska Tiina ei voinut edes hengittää vapaasti. Tilanne *kesti ja kesti*. Neuvokkaasti irti päästyään Tiina avasi *pienen* asuntonsa *suurimman* ikkunan. Kirsi Saarikankaan (1996, 308) mukaan ikkuna voi antaa ihmiselle mahdollisuuden liikkua tilassa ja ajassa ahtaan tilanteen ulkopuolelle. Huutamalla ikkunasta Tiina olisi voinut laajentaa tilaansa, jos mies olisi yrittänyt taas väkivaltaisesti kutistaa sen häneltä. Ja jos muut ihmiset olisivat kuulleet avunhuudot ja autta- neet, olisi ääni luonut sillan vapaampaan olemiseen pois ahtaasta ja pelottavasta tilasta. Mies kuitenkin vihdoinkin poistui Tiinan asunnon *ulko-ovesta*, ja vasta kun mies oli poistunut myös ulko-oven takaa, alkoi Tiinan tilakokemus muuttua avarammaksi. Suljettua ovea voi Riitta Granfeltin (1998, 158) sanoin pitää turvallisuuden vertauskuvana.

Henna kirjoittaa, kuinka hän eräänä talvena käveli Oulussa rakastettunsa kanssa rautatie- asemalta paikallisliikenteen bussipysäkille erään puiston kautta. Heitä vastaan tuli kaksi humalassa olevaa miestä.

Tämä isompi mies sanoi minulle jotain tähän tapaan: ”anna tyttö persettä” ”anna pillua” tms. Minä suutuin ja huusin takaisin ”haista paska, läski äijä” tai ”painu

---

kuin täydellistä naisen, vaikka se ei hänen ammattitaitoonsa tai jutun aiheeseen millään tavalla liittyisikään.

helvettiin”, jotain epäkohteliasta ja kiro sanoja sisältävää, koska yksinkertaisesti näen punaista, jos joudun kuuntelemaan tuollaisia heittoja. (Henna)

Myös Hennan tilakokemus oli ahdas, vaikka se ei ollutkaan väkivallan pelon vaan häntä suuttavan seksuaalisen häirinnän tuottama. Vastaantulevista miehistä *isompi* tunkeutui Hennan tilaan objektivoimalla hänet sanoillaan oikeastaan pelkiksi sukupuolielimiksi. Henna kirjoittaa olevansa sitä mieltä, että jokaisella on sananvapaus: jos joku huutaa Hennalle jotakin loukkaavaa, hänellä on oikeus tehdä se, mutta myös Hennalla on oikeus huutaa takaisin jotakin samansävyistä. Hänen ei siis tarvitse suostua vastalauseita siihen, että hänen tilaansa tunkeudutaan häiritsevillä huudoilla. Tiinan kertomuksessa tilakokemuksen ahtausta kuvasi muun muassa *kuumeinen* miettiminen; Hennalla puolestaan *punaisen* näkeminen. Hennan ”vastahuudon” takia mies alkoi tulla Henna kohti selvästi uhkaavin elein, kädet nyrkissä ja sanoen, että hänelle ei tuolla tavalla puhuta. Tässä vaiheessa Hennan rakastettu veti Hennan mukaansa, koska bussi saapui.

Pitkän aikaa tärisin raivosta, mutta kun rakastettuni sanoi pelänneensä, että joudumme hakatuiksi, minuakin alkoi todella pelottaa. (Henna)

Henna kirjoittaa tulleen tapauksen jälkeen säikymmäksi, ja hänen ”aktiivinen sukupuolisen häirinnän vastustamisensa vähentyi”. Hän kuitenkin edelleen kokee loukkaavana sen, jos hän joutuu kaupungilla liikkuessaan miesten huuteluiden, objektivoinnin, kohteeksi. Siirtymä *tärisevästä raivosta pelottamiseen* oli siirtymä yhdestä ahtaasta tilakokemuksesta toiseen. Raivo johtui siitä, että hänen tilaansa tunkeuduttiin huudoilla. Pelko taas johtui väkivaltaisen tunkeutumisen uhkasta. Bussin saapuminen kuitenkin esti tilanteen kiristymisen väkivaltaiseksi. Bussi toimi *välitulana*, joka mahdollisti siirtymän tunteesta toiseen. Siellä Henna mietti tapahtunutta uudestaan, muodosti siitä mielessään väkivaltaan päättyvän kertomuksen – ja alkoi pelätä.

Ritva kirjoittaa pitkässä kirjeessään yli kolmekymmentä vuotta kestäneestä avioliitostaan väkivaltaisesti käyttäytyvän ja alkoholia käyttävän miehen kanssa. Mies rajoitti monin tavoin Ritvan elämää melkein avioliiton alusta asti. Esimerkiksi kun Ritva tilasi postimyynnistä itselleen puvun, mies raivostui hänelle ostoksen takia. Väki valta muuttui fyysiseksi kun heidän tyttärensä, joka Ritvan mukaan on parasta heidän elämässään, oli lähdössä pois kotoa opiskelemaan. Ritva huolehti tyttärelle taloustavaroita, ”kun mies ärjäisi, ettei se nyt kaikkia tarvitse”. Sulkujen sisällä Ritva huomauttaa, että mies ”kyllä rakastaa tyttärensä aidosti”.

Siitä alkoi riita ja suukopu joka johti siihen että myöhemmin illalla saunan jälkeen (ja runsaan alkoholin) hän oli ihan raivona ja olisi lyödä mojuuttanut kaimella voimallansa nyrkillä päin naamaa – näin tämän ja älysin väistää, minulla on silmälasit ja takaan että olisi tullut ”muusia” jos olisi osunut kohteeseensa. Peräännyin kun hän lähti tulemaan uudestaan kohti ja tempasin seinältä telineestä leikkuuveitsen ja sanoin että tiedän kyllä miten näissä itsepuolustusjutuisa käy, mutta tästä saat jos tulet kohti. (Ritva)

Jeff Hearnin (1998, 100) mukaan väkivaltatilanteissa kodin arkiset taloustavarat saattavat mennettää entisen merkityksensä ja merkityksellistyä uudestaan väkivallan takia. Ylimääräisen pullasudin antamisesta tyttärelle alkanut riita johti myöhemmin siihen, että Ritva käytti *leikkuuveistä* oman tilansa laajentamiseen, kun mies uhkasi lyödä häntä. Pullasudin antamisen voi lukea symboloivan tyttären aikuistumista ja oman kodin perustamista, liukumista äidin ja isän ruokapöydässä syötyjen pullien ääreltä omien leipomusten ääreen. En yritä ”keittiöpsykologisoida” sitä, miksi Ritvan mies juuri tuona iltana uhkasi häntä ensimmäisen kerran fyysisellä väkivallalla, mutta pullasuti ja leikkuuveitsi ovat kuitenkin Ritvan kertomuksessa ne avainkohdat, joiden ympärille väkivaltatilanne kiertyy. Leikkuuveitsen käyttäminen itsensä puolustamisessa on myös väkivallalla uhkailua. Samalla se kuitenkin kertoo, että Ritvan tilakokemus oli väkivallan uhkan takia niin ahdas, että hän tunsu tarvetta laajentaa sitä teräaseella. Kotiäitinä pitkään olleella Ritvalla ei juurikaan ole eläketurvaa, joten eroaminen ei tunnu hänestä taloudellisesti mahdolliselta. Ritva päättää kirjeensä seuraavasti:

Olen siis kirjaimellisesti hellan ja nyrkin välissä! (Ritva)

Hellan ja nyrkin välissä oleminen on kliseinen tapa kuvata parisuhdeväkivallan uhrin tilakokemusta. Sekin kertoo ahtaasta olemisen tavasta. Koskaan ei vitsailla miehistä, jotka ”sitovat” vaimonsa kotiin, vaikka miesten menoja rajoittavista puolisoista joskus vitsaillaankin, Helena Koski (1999, 38) kirjoittaa. Hellan ja nyrkin välissä olemisessa ei ole mitään vitsikästä, sillä Gillian Rosen (1993, 144) mukaan naisen ahdas ja rajoittunut tilakokemus viestii alistamisesta. Väkivaltaa pelkäävä ihminen käpertyy yhä pienempään tilaan suojautuakseen uhkilta. Koska koti on eletty ja koettu tila, voi väkivallan täyttämä asunto olla pelon ja vihan sekoituksesta muodostuva vankila, kaukana kodista, Riitta Granfelt (1998, 103, 153) kirjoittaa.

Seuraavaksi palaan Saran kertomukseen siitä, kuinka hän käveli töistä kotiin äitinsä kanssa tamperelaisen puiston läpi eräänä kauniina kesäiltana. Puistot ovat naisten kannalta turvattomia paikkoja. Timo Kopomaan (1996, 46–47) mukaan niihin liittyy kahdenlaisia pelkoja

tuottavia piirteitä. Yhtäältä naisia pelottaa laajat avoimet alueet, jotka jäävät yleensä autioiksi. Toisaalta naiset pelkäävät suljettuja tiloja, joista on rajoitetut poispääsyn mahdollisuudet. Jalan liikkuvan näkökulmasta näkyvyys sekä piiloutumisen, suojautumisen ja pakenemisen mahdollisuus ovat tärkeitä paikan piirteitä. Puistot ovat *luontoa kaupungissa*, ja Hille Koskela (1995c, 62) mukaan juuri sellaiset paikat koetaan usein pelottaviksi erityisesti öisin, vaikka historiallisesti ja myyttisesti metsä onkin edustanut meille suojan paikkaa, kuten Timo Kopomaa (1996, 46) muistuttaa.

Hille Koskela (1995a, 67) kirjoittaa, että vuorokaudenaika muovaa niin puistoja kuin muitakin tiloja. Yöllä tilan luonne muuttuu. Gill Valentin (1989, 388) mukaan se ei johdu ainoastaan huonommasta näkyvyydestä kuin päivällä, vaan naisia pelottaa se, että yötila on maskuliininen tila. Yötila on miesten hallitsema kahdella tavalla: retorisesti ja kokemuksellisesti. ”Yötä maskuliinistaa puhe, jolla usein tiedostamatta uusinnetaan käsitystä yökaupungista naisille vaarallisena ja vältettävänä paikkana”, Hille Koskela (1997a, 78) kirjoittaa. Myös naisten liikkumista rajoittava todellinen väkivallan pelko supistaa naisten öistä kaupunkitilaa, joten yötila on maskuliininen myös kokemuksellisesti. Nainen on yötilan suhteen vajavainen, ”tilapuoli”, kuten Hille Koskela (ma. 79) sanoo.

Tuomiokirkkopuiston (joka on hyvin pieni) kohdalla minun olisi pitänyt kääntyä. Yhtäkkiä olimme täysin kollektiivisen pelon vallassa. Emme olleet erityisesti puhuneet aiheesta, mutta siinä tuomiokirkon ja suuren klassillisen lukion välissä puristuneena ainakin minä aloin nähdä vain epäilyttäviä hirmuisia ruusupensaita, jotka saattoivat kätkeä mitä tahansa. Lyhytkin matka tuntui vastenmieliseltä. Kesäiltana periaatteessa näkee kaikkialle, muttei oikeasti näe mitään, vain hämyisyyttä. (Sara)

Alussa Saran ja hänen äitinsä tilakokemukset olivat nautittavat. Ilta oli kaunis ja periaatteessa kaikkialle oli lyhyt matka, miksi ihmeessä siis turvautua Saran työnantajan tarjoamaan taksiin ja katkaista välitön ruumiillinen suhde puistoympäristöön. Sitten tila yhtäkkiä kutistui ja muuttui ahtaaksi heille molemmille samaan aikaan. Tästä Sara käyttää nimitystä kollektiivinen pelko. Heille molemmille tuli samaan aikaan samantyyppinen pelon kokemus, joka muutti tilan toisenlaiseksi kuin alussa, vaikka esimerkiksi valon määrä tuskin ehti ratkaisevasti vähentyä heidän kävelynsä aikana.

Ahtaasta tilakokemuksesta kertovat Saran käyttämät kuvailut *pienestä* puistosta, *puristumisesta* kirkon ja *suuren* lukion välissä, *epäilyttävistä hirmuisista* ruusupensaista, joiden *kätköissä* saattoi olla mitä tahansa sekä *lyhyenkin* matkan *vastenmielisyydestä*. Puisto muuttui

pelon takia yhtäkkiä ahtaaksi; puistoa ei voinutkaan enää ottaa haltuun ruumiilla ja katseella kuten hetkeä aiemmin. *Periaatteessa* näki kaikkialle, *oikeasti* näki vain hämyisyyttä. Ainoa keino laajentaa tilaa oli juosta kokonaan pois ja taksiin hyppäämällä palauttaa turvallinen ja hallittavissa oleva tilakokemus. Marja-Liisa Honkasalon (1998, 36) mukaan kivun kokijan tila voi olla liikkuva, esimerkiksi kutistuva ja subjektia rajoittava. Saran kertomuksen perusteella myös pelon kokijan tila voi liikkua ja rajoittaa pelon kokijan olemista. Väkivallan pelon tuottamien tilakokemusten tutkiminen antaa meille sellaista tietoa, joka saattaisi jäädä piiloon, jos keskityttäisiin vain uhkailuihin tai väkivallantekoihin liittyvän pelon tuottamiin tilakokemuksiin.

Saran kertomusta voi tarkastella myös Timo Laineen ja Petri Kuhmosen (1995, 135–137) esittämän fenomenologisen *päivätilan* ja *yötilan* erottelun avulla. Päivätila on tila, johon ”ihminen aina uudestaan herää avatessaan silmänsä”. Päivätilaa hallitsee ylitsenäkevä katse, ja se on rationaalisempi ja loogisempi kuin yötila. Päivätilassa on etusijalla ihmisen jokapäiväinen tekeminen. Hämärä ja pimeä muuttavat tilan ulottuvuuksia siten, että erilaiset horisontit, selkeästi erottuvat välimatkat ja etäisyydet katoavat. Yötilan ainoaksi ulottuvuudeksi jää syvyys. Jäsentyttömässä yötilassa ihminen sulautuu ympäristöön, ja hänen liikkeensä ja liikkumisensa muuttuu. ”Yö vaikenee, puhuu tai tuoksuu” vähemmän järkipäisten aistien kautta kuin päivätila.

Sara ja hänen äitinsä kokivat puiston siis *epäilyttäväksi*, *vastenmieliseksi* ja *hämyisäksi*. Öinen tilakokemus oli pelottavasti jäsentyttömän. He eivät sulautuneetkaan ympäristöön vaan kokivat sen uhkaavaksi ja juoksivat pois. Heille yötila oli maskuliininen tila; se puhui heille salaisuuksia piilotellen, päällekkäiden ja tilakokemuksen ahtaaksi tehden.

Eristyneisyys

Hille Koskela ja Martti Tuominen (1995, 69–71) tarkastelevat öistä kaupunkitilaa artikkelissaan *Yökaupunki – pelon kaupunki?*. He ovat muodostaneet nelikentän tilan fyysisistä ja sosiaalisista ulottuvuuksista. Yötilan sosiaaliset ulottuvuudet jakautuvat *tyhjään* ja *kansoitettuun*, fyysiset puolestaan *avoimeen* ja *suljettuun*. Tyhjiä ja avoimia tiloja ovat esimerkiksi metsät, puistot, kadut ja aukiot. Tyhjiä ja suljettuja taas ovat tunnelit, alikulut, sillat ja pysäköintihallit. Kansoitettuihin ja avoimiin tiloihin kuuluvat asemat, kadut, torit sekä ravintoloiden ja tak-

sien jonot. Kansoitettuja ja suljettuja yötiloja ovat ravintolat ja diskot. Tilat voivat muuttua yön edetessä. Kadut muuttuvat kansoitetuista autioiksi ja jonot katoavat ravintoloiden edustoilta. Öisiä metsiä, puistoja, ulkoilualueita ja -teitä, jotka kuuluvat sosiaalisilta ulottuvuuksiltaan tyhjiin ja fyysisiltä ulottuvuuksiltaan avoimiin, pidetään kaikkein pelottavimpina alueina. Ne ovat pelon paikkoja nimenomaan naisille, koska niissä avunsaanti voi olla toivotonta. (Ks. myös Koskela 1995b, 59–62.)

Nainen siis pelkää ”autiota hiljaisuutta” (ks. Aamulehti 27.11.1997, 12–13). Liikkuminen hiljaisilla ja tyhjiillä yökaduilla voi olla nautinnollinen kokemus (ks. Koskela 1995a, 61), mutta se voi myös pelottaa. Mari kirjoittaa, mitä tapahtui, kun hän käveli kotiin Turun keskustassa sijaitsevasta yliopiston tietokoneluokasta asunnolleen, jonne oli matkaa puolisen kilometriä. Oli vappua edeltävä viikko vuonna 1998 ja kello näytti yhtä yöllä.

On sateinen maanantai-ilta ja Turku on uskomattoman hiljainen. (Mari)

Kun Marin kotiportille oli enää lyhyt matka, toisella puolella katua hölkkäsi Maria vastaan mies, joka äkkiä katosi näkyvistä. Tässä vaiheessa Mari alkoi kiinnittää mieheen huomiota. Hän huomasi, että mies oli seisonut hetken pylvään varjossa ja kääntynyt takaisinpäin. Mari näki miehen pysähtyvän hänen oman pihaporttinsa edessä ja katoavan portin varjoon. ”Epämiellyttävää”, Mari ajatteli ja pysähtyi tutkimaan tilannetta seinän viereen vastakkaiselle puolelle katua. Mies häilyi portin liepeillä; tuli välillä portista ulos ja harppasi sen toisella puolella olevaan ovisyvennykseen, siirtyi taas porttikäytävään ja sisäpihalle, jossa kolahtelusta päätellen availi ja sulki Marin kotiporttia.

En pidä tilanteesta ollenkaan. Vilkaisen kännykkääni ja totean sen akun tyhjentyneen. Sitäpaitsi kämppikseni on matkoilla, en siis voisi missään tapauksessa soittaa häntä alas portille avukseni. Odottelen jotakuta ihmistä kulkeväksi katua pitkin, jotta voisin pyytää seuraa lyhyelle matkalleni kotiportille, mutta kuten todettu, Turku on harvinaisen autio. (...) Voit huutaa eikä kukaan kuule, tai välitä. (Mari)

Aika tuntui venyvän loputtomaksi odotteluksi miehen käytöstä seuratessa ja omaa toimintaa suunnitellessa. Matkapuhelimen akku oli tyhjä, asuinkaveri ei ollut kotona, öisellä kadulla ei liikkunut Marin ja miehen lisäksi muita ihmisiä, vastapäätä sijaitsevassa hotellissakaan ei tainnut enää olla päivystystä. Keskellä öistä Turkua Marin tilakokemusta kuvasi lähes totaalinen eristyneisyys. Hän tuntui olevan kaikkien turvaa antavien sosiaalisten suhteiden ulko-

puolella. Yksinäisyyden tunne lisäsi pelon ahdistavuutta. Mari pelkäsi, että ”jos se kerran tapahtuu, sitä ei enää saa tapahtumattomaksi”. Parisenkymmentä minuuttia varjossa seisottuaan Mari ei nähnyt enää liikettä, ja hän päätti edetä asunnolleen päin kaikesta huolimatta. Lähemmäs päästyään hän kuuli portin kolahtelevan edelleen.

Katu on niin tyhjä ja pimeä kuin olla voi. (Mari)

Turku oli Marille *uskomattoman hiljainen, harvinaisen autio, niin tyhjä ja pimeä kuin olla voi*. ”Tyhjiys herättää itsestäänselvyydessä ja kummallisessa olemattomuudessaan joko välinpitämättömyyttä tai epämiellyttäviä tunteita, jopa pelkoa”, kirjoittaa Tapio Periäinen (1998, 19). Tyhjiys aiheuttaa eristyneisyyden tilakokemuksen, koska kaupungin tyhjiys ja hiljaisuus ovat sosiaalista tyhjiyttä ja hiljaisuutta. Mari oli tyhjässä ja hiljaisessa kaupungissa kaksin pelottavan miehen kanssa, kaikki muut ihmiset olivat jossakin muualla, huudon ja jopa matkapuhelimen ulottumattomissa.

Matkapuhelimet ovat tärkeitä naisten kaupunkiturvallisuuden kannalta (ks. puhelimesta ja turvallisuudesta myös Koskela 1995c, 71). Pasi Mäenpään (2000, 138) mukaan matkapuhelin muuttaa paikan kokemista, koska sillä voi avata oman fyysisen paikan rinnalle toisen kokemusmaailman sen paikan rinnalle tai sijasta, jossa ihminen juuri sillä hetkellä on. Mutta matkapuhelimeissa on se huono puoli, että niiden akku voi *tyhjentyä*. Silloin ei ole enää mahdollisuutta elää kahdessa kokemusmaailmassa, esimerkiksi pelottavassa ja turvallisessa, samaan aikaan, koska mykkä puhelin ei luo siltaa ihmisestä toiseen. Mykkä puhelin vain muistuttaa yhteyden mahdollisuudesta, mutta ei luo yhteyttä. Akun tyhjiys tekee olemisen entistäkin eristyneemmäksi.

Huutokaan ei olisi kuljettanut Maria pois eristyneestä tilasta, koska tyhjässä kaupungissa *kukaan ei olisi kuullut*. Tai vaikka olisikin kuullut, *ei olisi välittänyt*. Pimeydessä ainoa ulottuvuus on syvyys, kuten Timo Laine ja Petri Kuhmonen (1995, 135) ovat sanoneet. Matka tästä portille ja portilta kotiin. Matka, jonka kulkeminen estyi portin luona notkuvan miehen takia, ja narratiivisen pelon takia, jonka mies käyttäytymisellään aiheutti.

Käännyn ympäri ja juoksen pois päin, raivoissani siitä, että pelko rajoittaa tällä tavoin minua ja unensaantiani. (Mari)

Mari meni soittamaan lähistöllä asuvan ystäväpariskunnan ovikelloa. Ystävä avasi oven. Ovikello ja ovi olivat Marille todellisia kotiportteja; ne johtivat pois siitä eristyneisyydestä, jota hän asunolleen johtavan portin luona koki.

Tilakokemus voi olla eristynyt parisuhdeväkivaltaa pelkäävälläkin. Elina kirjoittaa parisuhteestaan väkivaltaisesti käyttäytyvän miehen kanssa. Mies on pahoinpidellyt Elinan kaksi kertaa heidän viisi vuotta kestäneen avioliittonsa aikana niin, että Elina on joutunut hakeutumaan ensiapuun. Mies pahoinpiteli Elinaa milloin tahansa: ”ei väliä vuorokaudenajalla, kuu-kaudella tai alkoholin nauttimisella”. Elinan mies ei kuitenkaan ”kestä huutamista ollenkaan”, joten Elina oli havainnut, että väkivaltaisuus lisääntyi silloin, kun hän korotti ääntään.

Väkivalta on tavallaan äänetöntä. En huuda tai riehu, itken yksinäni itkuni ja seuraavana päivänä nousen suosta. (...) Väkivaltaisuus on tabu josta ei ympäristössäni puhuta vaikka siitä tiedetäänkin. (Elina)

Eristyneisyyttä kuvailevat väkivallan *äänettämyys*, *yksinään itkeminen* ja ympäristön *puhumattomuus* siitä huolimatta, että he tietävät väkivallasta. Puhumattomuus ei olisi yhtä eristävää, jos Elinan lähipiiri ei tietäisi väkivallasta tai edes epäilisi sitä, mutta vaikeneminen tietämisestä huolimatta tekee tilakokemuksen hyvin eristyneeksi. Väkivallan äänettämyys onkin siis oikeastaan pelkäävän naisen äänettämyyttä ja äänen puutetta. Elinan mies lyö tämän hiljaiseksi. Elinalla ei ole ääntä ilmaista pelkoaan kenellekään, kun kukaan ei tietämisestä huolimatta ota väkivaltaa puheeksi hänen kanssaan. Elina ei edes *huuda* tai *riehu*. Elinan ainoa kieli on itku. Hannele Koivusen (1998, 114) mukaan itku ei ole edes kieltä, vaan se on ”esikielellisen semioottisen tason purkautuma”. Marita Husso (1997, 90) tarkentaa, että itku on ollut perinteisesti naiselle hyväksytty tapa purkaa paineita. Elina ei tunne olevansa jatkuvasti onneton, ja hän sanoo vallinneensa heidän yhteiselämänsä muodon itsenäisesti. Hän tietää, että väkivaltaongelma on miehen, ja hän arvelee, että muuten heillä menisi hyvin yhdessäkin, ”jos ei olisi pelkoa siitä, että joutuu pahoinpidellyksi”.

Äänettämyydestä huolimatta Elinan miehen tekemä väkivalta ja Elinan väkivallan pelko ovat tiedettävissä ja aistittavissa. Elina nimittäin arvelee heidän neljävuotiaan tyttärensäkin vaistoavan ilmapiirin, vaikkei lapsi ”pahoinpitelyä juurikaan näe”. Väkivallan tekijä voi luoda kotiin pelon ja kauhun ilmapiirin ilmeillä, eleillä ja muulla käyttäytymisellään, jotka väkivallan uhri on oppinut tunnistamaan (Kemppainen 1997, 12). Pelon ilmapiirissä eläminen on vahingollista myös lapsille, Mikko Oranen (1998, 7) muistuttaa. Tunnetasolla lapset ymmär-

tävät mitä perheessä tapahtuu, mutta he eivät välttämättä pysty käsittelemään sitä tietoisesti. Tämä tekee lapsista haavoittuvia. Vauvatutkimusten mukaan jo pienet vauvat reagoivat uhkaavaan ja pelottavaan ilmapiiriin. Pienet lapset muistavat tunteillaan ja ruumiillaan. Vanhempana he saattavat oireilla epämääräisten muistojensa takia esimerkiksi siten, että he eivät kestä lainkaan huutoa ja kovia ääniä tai läheisten ihmissuhteiden muodostaminen tuntuu heistä ahdistavalta.

Jo pelkkä väkivallan läsnäolon aistiminen perheessä tekee lapsesta väkivallan uhrin, vaikka hän ei itse edes näkisi väkivaltaa tai olisi pahoinpitelyn kohteena. Lastenkin tilakokemus voi siis olla eristynyt. He aistivat ja ymmärtävät tunnetasolla, mutta jos he eivät pysty käsittelemään pelottavia kokemuksia kenenkään kanssa eikä väkivallan kierrettä saada katkeamaan, alkavat lapset kantaa väkivallan pelkoa ruumiinsa muistissa. Helena Koski (1999, 62) kirjoittaa, että väkivalta on suuri uhka lasten hyvinvoinnille ja terveydelle.

Haavoittavuus

Jasmin kertoo illasta, jota hän vietti ystävänsä kanssa heidän suosikkikahvilassaan Atlantassa, jossa he molemmat siis asuivat. Jasminin ystävä asui vain korttelin päässä kahvilasta, joten heillä oli tapana kävellä sinne pimeälläkin, vaikka se ei sijainnutkaan ”in the best part of town”.

We thought we were being silly by giving into to fear and wasting gas by driving over just one block. (Jasmin)

Ilta kahvilassa oli mukava ja he lähtivät pois iloisina. He kävelivät jonkin matkaa, mutta heidän piti kääntyä takaisin kahvilaan päin, koska Jasminin ystävä huomasi unohtaneensa avaimensa sinne. Kun he lähtivät taas kävelemään asuntoa kohti, ystävä tarttui Jasminia käsi-varresta ja kuiskasi hänen korvaansa: ”Jasmin, there is a guy following us”. Kun Jasmin vilkaisi heidän takanaan kävelevää pelottavan näköistä miestä, Jasmin alkoi pelätä ja vapista eikä hän pystynyt enää ajattelemaan. Jasminin ystävä rauhoitteli häntä, ja sai idean, että he voisivat käydä läheisellä huoltoasemalla ja *teeskennellä* soittavansa sieltä jollekin puhelimella. Puhelin tuntui siis tuovan turvaa ja laajentavan tilaa, vaikka he eivät edes ottaneet sillä oikeasti yhte-

yttä keneenkään. ”Puhelinsoitto” ei auttanut. Mies oli odottanut heitä pihalla ja lähti taas seuraamaan.

Pelkävän ruumista voi siis kuvata esimerkiksi vapiseva jähmeys. Se ei kuitenkaan ole ainoa olemisen tapa, sillä samanaikainen äärimmäinen valppaus ja tietoisuus katseen kohteena olemisesta on mahdollista, jos tilanne ei vielä ole edennyt fyysiseen väkivaltaan asti. Pelko siis repii subjektia kahteen suuntaan: aistit ovat valppaina sekä ympäristön muutoksille että omassa ruumiissa tapahtuville muutoksille. Jasmin oli samanaikaisesti tietoinen sekä perässä kulkevasta miehestä että myös omista ruumiintuntemuksistaan.

Gillian Rose (1993, 143, 146) puhuu *paradoksaalisesta tilasta*, jolla hän tarkoittaa tilannetta, jossa nainen kokee julkisissa tiloissa liikkueensa olevansa sukupuolensa takia marginaalissa vallan suhteen, mutta keskiössä katsotuksi ja mahdollisesti uhatuksi tulemisen suhteen. Jasminista tuntui, että hän ja hänen ystävänsä menettivät mahdollisuuden määritellä heidän kulkureittinsä jäljessä kävelevän miehen katseen takia. Jos tila tuntuu siltä kuin se olisi ”tuhat lävistävää silmää”, tila itsessään alkaa tuntua viholliselta. Tällainen tilakokemus on haavoittava. (Ks. myös Koskela 1994, 30–31.)

Parina ryöstöä seuraavana päivänä näin ympärilläni pelkkiä murhaajia ja varkaita, mutta tunne meni pikkuhiljaa ohi. (Pauliina)

Pauliinankin tilakokemus tuntui haavoittavalta käsilaukkuvarkauden takia. Hän ei nähnyt seuraavina päivinä ympärillään ainoastaan pelkkiä varkaita; hän näki *murhaajia* ja varkaita. Käsilaukun anastaminen ei ollut siis hänelle ”vain” omaisuusrikos, vaan siihen kietoutui myös ruumiillisen väkivallan pelko. Kautta historian kaupunkeihin on liitetty kaaos ja väkivaltaisuus, vaikka alunperin kaupungit rakennettiin ihmisten turvaksi, Yi-Fu Tuan (1979, 157) kirjoittaa. Kirsi Saarinkankaan (1996, 306) mukaan näkeminen, näkyvyys ja nähtävissä oleminen ovat modernin kaupungin olennaisia piirteitä. Suurkaupunki-ihmisen silmä on siis ”turvaamistehtävien rasittama”, kuten Walter Benjamin (1986, 85) on sanonut. Uhatuksi tulemisen tai käsiksi käymisen kokemukset tekevät ihmisen tietoiseksi omasta haavoittuvuudestaan, jolloin toisten ihmisten katsetkin voivat merkityksellistyä uudella tavalla.

Sinä iltana en kylläkään uskaltanut viedä roskia ulos ja seuraavana päivänä halusin lyödä kaikkia kadulla vastaan tulevia, jotka kehtasivat loukata yksityisyyttäni edes katsomalla minuun päin. (Riikka)

Riikan tunne siitä, että hän oli vastaantulijoiden katseiden keskiössä, muistutti Riikkaa edellisenä iltana kotipihaan johtavilla portailla tapahtuneesta väkivallasta. Kun hänen ruumiin rajansa oli väkivalloin rikottu, vieraiden ihmisten katseetkin *loukkasivat* hänen *yksityisyyttään*, tunkeutuivat hänen intiimille alueelleen.

Sirpa Tanin (1996, 19) mukaan arjen maailmassa kaupunki ihmisineen on vain tapahtumien kulissi, johon ei kiinnitetä huomiota. Mutta kun kulississa tapahtuu jokin muutos, suhdetta ympäristöön aletaan pohtia. Voi sanoa, että niin Jasminin, Pauliinan kuin Riikankin kohdalla väkivallan pelko teki kaupungin kulissit näkyviksi. He tarkkailivat kaupunkia aivan toisin kuin ennen tilakokemuksen muuttumista haavoittavaksi. Haavoittava tilakokemus ei kuitenkaan määrittele ainoastaan kaupungissa liikkumista, vaan se voi siirtyä neljän seinän sisällekin.

Finally we ran to her house and locked ourselves in, but I was still afraid the whole evening and the night as well as I stayed over at her house and her flat-mates weren't there as I said. I felt sure that he would try to break in knowing where we lived and us being two women alone. (Jasmin)

Vaikka Jasmin ja hänen ystävänsä lukitsivat itsensä neljän seinän sisälle, tuntui Jasminista edelleen siltä, että he olivat uhattuina ja miehen katseiden keskellä. Suljettu ovi ei merkinnyt heille turvaa, vaan se näyttäytyi rajana, jonka mies saattoi yrittää murtaa. Vaikka mies ei ollutkaan tehnyt heille väkivaltaa, hän oli seuraamalla aiheuttanut narratiivisen pelkoprosessin, joka tuotti haavoittavan tilakokemuksen. He pelkäsivät murtautumista ja sen lisäksi myös väkivaltaa koko yön. He olivat ”*kaksi naista yksin*”, joten he eivät löytäneet toisistaankaan turvaa miehen käytöksen aiheuttaman haavoittavuuden kokemuksen takia. Tapahtuman seurauksena Jasmin ja hänen ystävänsä alkoivat kulkea autolla korttelin mittaisen matkan kahvilaan, vaikka he tunsivatkin itsensä naurettaviksi sen takia.

Samantapainen tilakokemus on kerrottavanaan Matleenalla. Hän oli tutustunut pintapuolisesti yhteisten ystävien ja internetin kautta tamperelaiseen insinööri-opiskelijaan. Mies kuitenkin ilmoitti äkkiä Matleenalle, ettei hän halunnut olla missään tekemisissä Matleenan kanssa, koska miehelle ei riittänyt enää pelkkä ystävyys. Matleenan mielestä ratkaisu oli hyvä. Mies ei kuitenkaan lopettanut yhteydenpitoa, vaan lähetti satunnaisesti sähköpostia Matleenalle, vaikkei saanutkaan niihin vastausta. Eräänä päivänä Matleena sai mieheltä tappouhkauksen: ”Ajattelin tulla pistämään sut jäihin, kun mun mielestä sä et ansaitse elää”. Matleena ei nukkunut muutamaan päivään yksin kotona ja hän teki uhkauksesta myös rikosilmoituksen,

vaikka poliisi sanoikin hänelle, että ihmiset saavat hoitaa ihmissuhdeongelmansa keskenään. Mitään uhkaavaa ei kuitenkaan enää tapahtunut, ja Matleena alkoi luottaa lukittuun oveensa. Muutaman kuukauden kuluttua mies soitti Matleenan puhelinvastaajaan. Hän ilmoitti olevansa käymässä Helsingissä ja haluavansa tulla kylään. Yöllä Matleena heräsi voimakasäänisen ovikellonsa yhtäjaksoiseen pirinään.

Kun hän ei tuntunut lähtevän minnekään ovelta kuvittelin hänen mieltivän keinoja murtaa se, ja hiivin keittiöön hakemaan leipäveitsen. Siinä sitten seisoin pimeässä keittiössä (joka samalla oli eteinen, niin että olin aivan oven lähellä) leipäveistä puristaen ja yrittäen vakuuttaa itselleni, että hätää ei ole, ovea ei noin vain saa auki. (Matleena)

Matleenasta tuntui, että lukittu ovi ei riittänyt rajaamaan hänen kotinsa sisä- ja ulkopuolta eroon toisistaan. Tietoisuus siitä, että hänelle tappouhkauksen lähettänyt mies seisoi oven toisella puolella, sai hänet tuntemaan myös ulko-oven sisäpuolisen tilan haavoittavaksi. Matleena *hiipi* keittiöön; hänen piti kontrolloida käytöstään omassa kodissaan sen rajojen ulkopuolelta tulevan uhkan takia. Murtautumisen mahdollisuus ei ollut uhkaava ainoastaan kodin rajan rikkoutumisen takia, koska miehen seisoskelun ja yhtäjaksoisen ovikellon soiton vuoksi kodin raja oli jo kokemuksellisesti rikkoutunut. Murtautuminen pelotti, koska siihen sisältyi myös väkivallan tai jopa kuoleman uhka.

Matleenan tilakokemus oli samanaikaisesti myös ahdas. Matleena ja mies olivat tilanteessa fyysisesti lähellä toisiaan, vaikka ovi olikin heidän välissään. Matleena seisoi *aivan oven lähellä leipäveistä puristaen* ja itseään rauhoitellen. Leipäveitsi, jolla nimensä mukaisesti leikataan leipää, jotta pysyttäisiin hengissä, muuttui vielä konkreettisemmaksi elämän ylläpitäjäksi kuten Ritvankin kertomuksessa. Toisaalta, jos ihmistä haavoitetaan tai hänet surmataan leipäveitsellä, vaihtuu leipäveitsen merkitys aivan vastakkaiseksi kuin mitä se tavallisesti on. Leipäveitsi muuttuu elämän ylläpitämisen välineestä elämän riistämisen välineeksi.

Jonkin ajan kuluttua mies katosi oven takaa. Matleena lähetti tietokoneella viestin tuttavalleen. Sähköpostiviesti oli hiljaisempi tapa laajentaa tilaa kuin puhelinsoitto. ”Periaatteesahan oveni suojasi minua”, Matleena kirjoittaa. Matleena kävi nukkumaan, mutta heräsi, kun mies tuli vielä myöhemmin soittelemaan ovikelloa ja hakkaamaan ovea. Aamulla ulos mennessään Matleena huomasi, että mies oli repinyt ovikellon irti seinästä. Hän vei ovikellon poliisille ja myöhemmin oikeudessa mies määrättiin maksamaan Matleenalle pieni sakko. Tapahtuma teki Matleenan tietoiseksi siitä, että koti saattaa muuttua häntä haavoittavaksi tilaksi

muiden ihmisten tekojen takia. ”Toisinaan yksin kotiin tullessani tarkistan, ettei kukaan ole hiipinyt sisään ja odota minua siellä”, hän päättää kertomuksensa.

Ulossulkevuus

Mirja kirjoittaa, kuinka hän rakastui islaminuskoisesta maasta olevaan mieheen ja meni tämän kanssa naimisiin, vaikka hän olikin saanut kuulla tuttavilta ”kauhukertomuksia” siitä, kuinka väkivaltaisia ”etelämaalaiset” miehet ovat. Muutaman kuukauden päästä avioliiton solmimisesta Mirjalle ja hänen miehelleen tuli pientä erimielisyyttä. Mies pahoinpiteli Mirjan niin vakavasti, että tämän keho oli sen jälkeen täynnä suuria mustelmia. Mies lähti yöksi Mirjan veljen luokse. Aamulla Mirjalle tuli ”valtava tarve paeta”.

Halusin päästä pois tapahtumapaikalta (kotoa) haavojani nuolemaan. (Mirja)

Koti muuttui vakavan pahoinpitelyn takia *tapahtumapaikaksi*. Mirja mainitsee kodin vain sulkumerkeissä. Kodista tuli ullossulkeva tila, koska Mirjasta tuntui, että hänen oli päästävä sieltä pois. Eeva Jokisen (1991, 168) mukaan kulttuurissamme lähtemistä pidetään arvokkaana toimintana, ja se mielletään miehiseksi, kun taas jäämistä pidetään naisisena ja vähemmän arvokkaana. Parisuhteessaan pahoinpidellyltä naiselta kysytään, miksi hän ei lähde, sen sijaan että kysyttäisiin mieheltä, miksi hän ei lopeta lyömistä. Pahoinpidellyltä naiselta odotetaan heti lopullista lähtemistä, tavaroiden pakkaamista ensimmäisestä lyönnistä, kuten monet naiset sanovatkin tekevänsä, jos heitä joskus lyötäisiin. Pakomatalle lähteminen sisältää kuitenkin ajatuksen palaamisesta, joten pakenemista ei pidetä arvokkaana lähtemisenä, ja se voidaan liittää pelkäämiseen ja naiseuteen. Tästä huolimatta pakomatinkin on lähtemistä. Pakenemisella on konkreettinen intentio, pois lähteminen.

Halusin olla yksin. Soitin erääseen hotelliin n. 60 km päässä. Varasin huoneen. Sitten menin kirjastoon, lainasin kassillisen kirjoja lohduttamaan; elämän filosofiaa, arki psykologiaa. ym. Ajoin hotelliin. (autoilu myös on minulle terapiaa.) Olin tosi kipeä. Käväisin illalla ravintolassa, mutta en viihtynyt, ja tuntui, että jokainen tiesi/näki mitä minulle oli tapahtunut. (Mirja)

Michel Foucault (1986, 27) kirjoittaa Toisista tiloista, jotka ovat ikään kuin vastatiloja kaikille muille tiloille. Nämä Toiset tilat näyttäytyvät täydellisinä ja hyvin järjestettyinä verrattuna meidän omiin huonosti järjestetyiltä ja sekavilta vaikuttaviin tiloihimme. Anita Kärki (1998, 14) kirjoittaa, että nämä Foucault'n Toiset tilat ovat konkreettisia jossakin sijaitsevia paikkoja. Kirsi Saarikankaan (1996, 312) mukaan Toiset tilat auttavat ymmärtämään tilojen epäjatkuvuksia. Kun koti tuntui Mirjasta ulossulkevalta ja pahoinpitelyn merkitsemältä, hän hakeutui Toisiin tiloihin: kirjastoon, autoon ja hotelliin. Ne kompensoivat hänen kokemustaan kodista ulossulkevana tilana.

Mirjan mukaan kirjat *lohduttavat*. Kirjoilla on kyky ottaa yksinäinen lukija avosylin vastaan niiden omaan tekstuaaliseen maailmaansa. Kirjat eivät torju vaan ne avautuvat mielellään ainakin jollakin tavalla kaikille niistä kiinnostuneille. Kassillinen elämänfilosofian ja arkipsykologian kirjoja otti pahoinpidellyn Mirjan sisäänsä elämään ja arkeen – arkielämään, josta miehen pahoinpitely sulki Mirjan ulos. Autoilu, matkalla olo, tuntui terapialta. Mirja matkasi auton sylissä kohti hotellia, jossa tyhjä huone odotti juuri häntä. Mutta Mirja oli ”tosi kipeä”. Hänellä ei vain ollut kipuja, vaan hän oli kokonaan kipeä. Marja-Liisa Honkasalon (1996, 34) mukaan kivun täyttämä (pain-ful) ruumis voi määrittää ihmisen itseyttä. Kipu kosketti Mirjan koko itseä ja muistutti häntä pahoinpitelystä. Kodin ohella myös ravintola oli ulossulkeva tila. Mirja ei viihtynyt siellä, koska hän koki leimautuneensa väkivallan takia. Hänestä tuntui, että muut ihmiset pystyivät näkemään hänen rikottujen ruumiinsa rajojen läpi, mitä hänelle oli tapahtunut. Mirja ei voinut kivun takia nukkua kunnolla. Aamulla hän lähti ajelemaan autolla.

Suuntasin sitten kotiin päin, vaikka olisin vain halunnut hävitä vaikka maan alle.
(Mirja)

Mirjan avioliitto kesti nelisen vuotta. Rakkauden ja väkivallan kaudet vaihtelivat, ja väkivalta muuttui jatkuvasti entistä julmemmaksi. Mirja ei enää missään vaiheessa pelännyt niin paljon kuin ensimmäisellä kerralla. Veitsi kurkullakaan hän ei pelännyt kuolemaa, vaan hän koki nostavansa itsensä ikään kuin paremmaksi miehen tekojen rinnalla. Mirja kuitenkin sisäisti väkivallan pelon niin, että hän nykyään pelkää joskus aivan vieraan miehen lyövän häntä.

Myös Tuula koki kotinsa ulossulkevaksi tilaksi väkivallan pelon takia. Hän alkoi seurustella aikuisiällä miehen kanssa, joka joutui vankilaan aivan heidän seurustelunsa alkuvaiheessa. Tuula kuitenkin rakasti miestä, vaikka tosin kirjoittaa rakkautensa, ”jos se nyt sitä olikaan”, olleen sokea. He menivät naimisiin ja vihkiäiset pidettiin lääninvankilassa. Tuomion

suorittamisen jälkeen Tuulan ja hänen miehensä ”tiet kulkivat ristiin”. Jonkin ajan kuluttua mies alkoi käyttää alkoholia ja pillereitä, joiden käyttö sai hänet aina ”tekemään jotain kauheaa”. Mies oli syyllistynyt esimerkiksi kahteen tappoon. Eräänä iltana mies tuli kaupungilta kotiin humalassa. Hän ”rähjäsi” Tuulalle koko illan eikä antanut Tuulan nukkua rauhassa, vaan käyttäytyi aggressiivisesti. Kerran aiemmin mies oli lyönyt Tuulaa. Tuulasta tuntui, että hänen oli päästävä pois kotoa. Miehen nukahdettua sohvalle Tuula hiipi hiljaa ulos talviyöhön.

Juoksin metsän kautta, että hän ei osannut lähteä perään. (...) Pääsin puhelinkopille ja soitin eräälle uskovalle perheelle ja kysyin, että saanko tulla heille yöksi koska en pystynyt enää kotona olemaan. (...) Tällä reissulla olin noin pari viikkoa, kun en voinut, enkä uskaltanut mennä kotiin. (...) Koko ajan pelkäsin tapaavani mieheni. (Tuula)

Väkivallan pelko sulki Tuulan ulos kodistaan: hän *ei voinut eikä uskaltanut* mennä kotiin kahteen viikkoon. Tuulan ystävät ja työtoverit auttoivat häntä siihen asti, kunnes Tuula rohkeni ilmoittaa miehelleen, että hän haluaa lopettaa suhteen. Tuula haki eroa miehestä tämän tapouhkauksista huolimatta. Mies joutui jonkin ajan kuluttua vankilaan, eikä Tuula ollut kirjoitushetkellä tavannut häntä enää neljään vuoteen. Tuulalla oli kuitenkin edelleen ”pieni pelko” osaako mies vankilasta vapauduttuaan etsiä häntä, koska Tuulan mukaan mies voisi vaikka tappaa hänet.

Kaupunkitilakin voi olla ulossulkeva, koska en tarkoita ulossulkevuudella kirjaimellisesti ”ulos sulkemista” vaan pikemminkin sitä, että joku paikka tuntuu sellaiselta, jossa ei pelon takia voi olla tai jonne ei voi mennä.

Edelleen kuljen samoja portaita, mutta poikkeuksetta tarkistan, tuleeko takanani ketään. En enää kävele pimeällä lähellä sijaitsevassa saarella, jossa aiemmin usein kävin yksin iltakävelyllä. (Riikka)

Ennen portaissa tapahtunutta väkivaltaa Riikka ei koskaan katsellut ympärilleen tai pelännyt öisin. Minihame päällä ja humalassakin hän tunsu olevansa pikemminkin kaupungissa asuva subjekti (ks. käsitteestä Rajanti 1999, 29) kuin tilassa liikkuva objekti. Vaikka väkivalta tapahtui kotipihalle johtavilla portailla, lähellä sijaitsevasta saaresta tuli pimeän aikaan ulossulkeva tila, jonne hän ei enää mennyt yksin iltakävelyille.

Myös Laura koki hetken aikaa kaupunkitilan ulossulkevaksi. ”Tilanne josta ajattelin kertoa, tapahtui muutama päivä sitten keskellä kirkasta päivää (13.00) Helsingin Espalla”, aloittaa Laura kertomuksensa. Päiväsaikaan liikkuvat väkijoukot edustavat naisille tavallisesti turvaa eikä uhkaa, mutta Lauralle ohikulkijoista ei ollut apua. Laura istui puiston penkillä lehteä lukien ja odotteli avomiestään paikalle. Penkin luo ”hoippui kaksi vappua pitempään jatkanutta miestä”, jotka pyysivät rahaa Lauran kanssa samalla penkillä istuvalta opiskelijapojalta. Poika kieltäytyi, joten seuraavaksi miehet pyysivät rahaa Lauralta. Laura vastasi, ettei hänellä ole käteistä. Miehet ilmoittivat, että korttikin käy, ja he voisivat tulla Lauran mukaan automaatile rahaa nostamaan. Laura ilmoitti selväsanaisesti, että hän odotti seuraa eikä aikonut lähteä miesten kanssa yhtään minnekään. Silloin toinen miehistä otti Lauraa kiinni polvitaipeiden alta ja niskan takaa kuin lähteäkseen kantamaan häntä. Laura riuhtaisi itsensä irti ja lähti kävelemään paikalta. Lauran avomies saapuikin juuri ja huusi miehille jotakin. Miehet lähtivät nyrkkiä puiden juoksemaan Lauran avomiehen perässä, ja toinen heistä huusi povitasinaan kaivaen: ”Seis tai ammun”. Miehellä ei onneksi ollut asetta, joten hän ei voinut toteuttaa uhkaustaan. Uhkatilanteen jälkeen Laura tapasi avomiehensä korttelin toisella puolella, kun miehet olivat lopettaneet tämän takaa-ajamisen ylämäessä.

Fiilikset olivat ikävät ja menimme kotiin busseilla. Emme halunneet ajaa raitiovaunulla keskustan halki. Sovitut asiat kaupungilla jäivät hoitamatta, lähdimme kohtauksen jälkeen heti kotiin. (Laura)

Keväisen Helsingin kaupunkitila tuntui Laurasta ja hänen avomiehestään rahaa pyytäneiden miesten uhkausten takia ulossulkevalta, koska lähtivät *heti kotiin, eivätkä he halunneet* mennä keskustan halki edes raitiovaunulla. Heistä tuntui, että koko keskusta-alue muuttui pelottavan ja vihastuttavan tilanteen takia sellaiseksi, josta heidän piti päästä pois mahdollisimman pian. Vaikka suunnitelmien muuttaminen harmitti, se tuntui silti ainoalta vaihtoehdolta.

Hajottavuus

Parisuhteessaan pahoinpidellyn naisen tuntema väkivallan pelko on olennainen osa henkisen väkivallan verkkoa (”web of violence”), joka kietoutuu uhrin ympärille ja takertuu kiinni niin, että siitä on vaikea irrottautua, Marita Husso (1997, 89, 95) kirjoittaa. Husson (ma. 92) mu-

kaan parisuhdeväkivallan pelko voi tehdä kodista ahdistavan, vieraan ja tukahduttavan antitilan. Silloin uhka tuntuu tulevan jostakin hämärästä ja äärettömyydestä, mikä kertoo tilan kokemisen puuttumisesta (ks. Suominen 1997b, 29). Käytän tässä antitilan kokemuksen asemesta nimitystä hajottava tilakokemus, joka syntyy juuri parisuhdeväkivallan erityislaadun takia. Marita Husson (1997, 91–92) mukaan parisuhdeväkivalta on sekä ilmiönä että kokemuksena erityinen, koska sama ihminen, joka rakastaa ja hyväilee, tai ainakin jakaa kodin, myös lyö ja pahoinpitelee. Parisuhdeväkivaltaa pelkäävä nainen siis asuu tilassa ja ajassa *hajallaan*, vailla selviä kiintopisteitä.

Minun väkivallanpelkoni on jokapäiväistä. Se ei riipu mistään tilanteesta tai henkilöstä. Se on ihan sattumanvaraista, mielivaltaista, yhtäkkistä, äkillistä ja joka kerta yhtä kamalaa. Ja sen aiheuttaa ihminen, jonka kuvittelin rakastavan minua. Minä pelkään läheisintä ihmistäni, vaikka hän ei olisi edes läsnä. Hänen mahdolliset ajatuksensa ja suhtautumistapansa kahlehtivat minut pelkoon jatkuvasti. Pelkotilanteen synnyttää jo erittäin vihamieliset sanat, haukkuminen sekä painostava hiljaisuus. Jo henkinen väkivalta repii minut rikki. (Anna)

Annan tunteman väkivallan pelon hajottavuutta ja rikkirepivyyttä voi kutsua *sisäiseksi kodittomuudeksi* Riitta Granfeltin (1998, 106) käsitteeseen viitaten. Sisäisesti kodittomalta ihmiseltä on kadonnut sisäinen autonomia, lämpö ja turvallisuus, mikä Annan kohdalla johtuu siis parisuhdeväkivallan kohteeksi joutumisesta. Väkivallan pelosta on tullut niin kiinteä osa hänen elämäänsä, että hän ei ainoastaan pelkää, vaan hän pikemminkin elää pelossa ja elää pelkoa. Pelosta on tullut hänen tapansa suuntautua maailmaan, koska nekin pienet hetket, jotka hän elää pelkäämättä, määrittyvät pelon kautta. Jos ihminen elää tavallisesti pelkäämättä eikä peläten, ovat pelon täyttämät hetket arjen katkoksia, jotka eivät yleensä ala ainakaan pysyvästi määritellä ihmisen elämää. Mutta tällainen Annan kuvailema sattumanvarainen ja jokapäiväinen väkivallan pelko kertoo lähes olemattomiksi liuenneista ruumiin rajoista. Anna kokee olevansa jatkuvasti uhattuna hänen miehensä tekemän väkivallan, vihamielisten sanojen, jopa ajatusten sekä pelkän miehen olemassaolon takia.

Minun pelkoani ei pysty mikään enää koskaan poistamaan. (...) Tiedän, että ai-
nut peloton jakso minun elämässäni tulee olemaan, jos joskus vanhuudessa mie-
heni sattuu kuolemaan minua ennen. Vasta silloin tiedän, ettei hän saa minua
enää koskaan käsiinsä. (Anna)

Annasta tuntuu, että henkisen väkivallan verkko on takertunut niin tiiviisti hänen ympärilleen, että edes eroaminen väkivaltaisesti käyttäytyvästä miehestä ei vapauttaisi häntä siitä. Anna tietää, että hänen sisäinen kodittomuutensa loppuu aikaisintaan vasta sitten, kun hänen miehensä on kuollut eikä pysty enää koskaan saamaan häntä käsiinsä. Väkivallan pelko on hajotanut Annan koko elämän.

6

PELKO, SUKUPUOLI JA TIETO

*Siellä missä on herruutta,
on myös pelkoa.*

☞ Pirkko-Liisa Rauhala: Pelkään, olen siis nainen

VÄKIVALLAN PELKO NAISTEN HILJAISENA TIETONA

Tarkastelin tässä tutkielmassani naisten kokemaa väkivallan pelkoa ruumiinfenomenologian, tunteiden sosiologian ja naistutkimuksen näkökulmista. Viittasin usein myös pelon maantieteen tutkimuksiin, vaikka tutkielmani ei olekaan pelon maantiedettä. Käytin aineistona suomalaisten naisten jostakin väkivallan pelkoa aiheuttaneesta tilanteesta kirjoittamia teemakertomuksia, jotka keräsin kirjoituspyynnön avulla. Kaikki aineistoni 22 naista kirjoittivat kertomuksen sukupuolittuneen, miesten naisille tekemän, väkivallan pelkäämisestä. Ruumiin-
fenomenologia auttoi ymmärtämään väkivallan pelkoa elettyinä ruumiillisena kokemuksena ja koko olemista koskettavana prosessina. Tunteiden sosiologia puolestaan auttoi kiinnittämään huomiota pelon sosiaalisesti rakentuneeseen ja voimasuhteissa tuotettuun luonteeseen. Naistutkimus osoitti väkivallan pelon sukupuolittuneisuuden. Pelon maantiede taas selitti vallan tilallista ilmenemistä, esimerkiksi väkivallan pelon seurauksia naisten julkisissa tiloissa liikkumiselle.

Keskityin analyysissä naisten kirjoittamiin väkivallan pelon ruumiillisiin ilmaisuihin. Tarkemmin sanottuna tutkin sitä, kuinka naiset kirjoittivat *väkivallan pelosta elettyinä ruumiillisena kokemuksena*, ja sitä, millaisia *väkivallan pelon tuottamia tilakokemuksia* heidän kertomuksistaan oli luettavissa. Käsitin väkivallan pelon narratiiviseksi eli tulevaisuuteen suuntautuvaksi, tai pikemminkin tulevaisuuteen virtaavaksi, tunteeksi. Otin siis huomioon niin naisten kokeman väkivallan pelon diskursiivisen kuin ruumiillisen ja kognitiivisen puolenkin. Pelon virralla viittasin pelon prosessimaisuuteen, koska virtaavuus auttoi ymmärtämään pelon elettyä tunnekokemusta kokonaisvaltaisesti.

Tutkielmani osoittaa, että naiset ilmaisevat yhteisesti jakamaansa väkivallan pelon hiljaista tietoa omalla ruumiillaan. Naisten ruumiit kertovat väkivallan pelosta ajallisesti ja tilallisesti virtaavina pelon tunteina, erilaisina ruumiintuntemuksina, joskus hyvinkin pitkään kestävinä psykosomaattisina oireina eli ruumiin kielenä sekä erilaisina mielialoina, ajatuksina, muistoina ja muina tunteina, jotka avautuvat väkivallan pelon horisontiksi. Silloin, kun naiset kertovat sanallisesti väkivallan pelostaan, heidän pelon ilmaisunsa nojaavat kulttuurisesti konventionaaliseen tunteiden kerrontaan. Aineistoni naiset kirjoittivat muun muassa ajan kokemisen yhtäkkisyydestä, jähmeistä eli ”vähemmän elävistä” ruumiin asennoista sekä uhkaavien tilanteiden aiheuttamista psykosomaattisista oireista, muun muassa pitkäaikaisesta masennuksesta ja ahdistuksesta. Koska naisruumiin rajat ovat ylitettävissä, ovat naiset Suvi Ronkaisen (24.5.1999) sanoin ”vajavaisia subjekteja”. Naisten ruumiillisuutta määrittikin usein objektin kokemus, sillä pelkäävä naisruumis tuntui samanaikaisesti sekä omalta että vieraalta. Naiset voivat siis kertoa väkivallan pelosta sekä ruumiillisesti että sanallisesti. Tämä on tärkeä havainto sen takia, että esimerkiksi monet psykosomaattiset oireet hiustenlähdöstä painajaisuniin voivat johtua väkivallan pelosta, joka ei poistu pelkkiä oireita hoitamalla, vaan edellyttää pelkoa aiheuttaneiden tilanteiden sanallista purkamista, mahdollisten väkivalta-kierteiden katkaisemista sekä naisten turvallisuuden varmistamista. Luin lisäksi naisten kertomuksista väkivallan pelon tuottamia ahtaita, eristyneitä, haavoittavia, ulossulkevia ja hajottavia tilakokemuksia. Sekä pelon tunne- että tilakokemukset kietoutuivat yhteen rajoittaen naisten elämää ja olemista joko lyhytaikaisesti tai jopa vuosikymmenestä toiseen.

Pirkko-Liisa Rauhala (1991, 59–60) kirjoittaa, että pelon voi ajatella olevan Michel Foucault’n mikrovallan kaltainen: pelkoa on kaikkialla, emmekä voi osoittaa sen selvää sijaintia. Pelon käsitteellistäminen on siis ongelmallista, vaikka kaikki ”tietävät” mitä pelko on. Naiset ovat konkreettisten uhkaavien kokemustensa kautta alkaneet pelätä abstraktia mieheyttä, kos-

ka naisten ja miesten epäsymmetriset valtasuhteet sisältävät pelon lähteitä. Korostan sitä, että pelko on naisille kokemuksellisesti todellinen ja järkevä tapa suhtautua eri tilanteissa tapahtuvaan naisiin kohdistuvaan objektivointiin, mitätöintiin, häirintään, uhkailuun ja väkivaltaan eli naisiin kohdistuvan sukupuolittuneen väkivallan jatkumoon. Naisten kokemassa väkivallan pelossa ei ole mitään jännittävästi kutkuttavaa tai uutta luovaa, saati paradoksaalista. Kutsuin tähän väkivallan jatkumoon liittyvää naisten kokeman väkivallan pelon jatkumoa pelon virtaksi. Aineistossani tämä pelon virta näkyi esimerkiksi siten, että väkivallan pelko ikään kuin virtasi sekä naisten ruumiissa että heidän elämässään ja vaihteli yhdessä turvallisuuden tunteen kanssa. Hyvin erilaiset tilanteet saattoivat laukaista narratiivisen pelkoprosessin. Naisten kokema väkivallan pelko oli usein joko psyykkisen tai fyysisen kuoleman pelkoa. Väkivallan pelko saattoi myös laajentua eli virrata siten, että joissakin tietyissä tilanteissa väkivaltaa pelänneet naiset alkoivat pelätä myös sellaisissa tilanteissa, joissa heille ei koskaan ollut tapahtunut mitään uhkaavaa. Pelko saattoi myös virrata uniin ja häiritä naisten lepoa. Pelko virtasi siis tilallisesti naisten elämässä. Pelon ajallinen virta kietoutui tähän tilalliseen virtaan muun muassa siten, että naiset muistivat, missä tilanteissa he olivat aiemmin pelänneet, ja he saattoivat pelätä niissä myöhemminkin. Muistilla on siis merkitystä pelon kokemisessa. Pelko voi myös seurata naisia heidän elämänkaarensa eri vaiheissa virtaamalla läpi heidän elämänsä. Kun pelko virtaa, naisten elämä kapeutuu ja rajoittuu, joskus jopa pysähtyy.

Maurice Merleau-Ponty (1962, 137) kirjoittaa, että liikkuvuus on ihmisen perusintention eli maailmaan suuntautumisen tapa. Pelkoakin voi ajatella intentiona, mutta toisaalta sitä voi myös ajatella murtumana ihmisen intentionaalisuudessa, koska aineistoni naisten kertomusten perusteella pelko usein jähmettää tai rajoittaa naisruumiiden liikkuvuutta. Voimasuhteissa tuotettu sukupuolittunut väkivallan pelko siis kontrolloi naisia heidän ruumiidensa kautta.

Väkivallan pelkääminen on osa kulttuurisesti rakentunutta naiseutta, ja väkivaltainen käyttäytyminen on osa maskuliinista kulttuuria. Kaikki miehet eivät syyllisty naisten ruumiin rajojen väkivaltaiseen rikkomiseen, eivätkä kaikki naiset pelkää väkivaltaa. Silti väkivallan sukupuoli on miehen sukupuoli ja väkivallan pelon sukupuoli on naisen sukupuoli. Naisiin kohdistuvan väkivallan jatkumo ja naisten kokeman väkivallan pelon jatkumo ovat säröjä suhteellisen tasa-arvoisena pidetyssä suomalaisessa yhteiskunnassa, koska ne asettavat ihmiset heidän sukupuolensa perusteella selkeän epätasa-arvoisiin asemiin. Naisilla on oikeus tunteisiinsa, joten he saavat pelätä väkivaltaa ilman syyllisyyttä siitä, että niin ei muka saisi tai olisi viisasta tuntea. Väkivallan pelkoa ei kuitenkaan tule ajatella naisille normaalina ja hy-

väksyttävänä olotilana, vaan yhteiskunnallisin ja yhteisöllisin toimenpitein korjattavissa olevana hyvinvointiongelman.

KIRJOITETTujen PELKOKERTOMUSTEN TUTKIMINEN

Tavallisesti julkisissa tiloissa ja kodeissa tapahtuvaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tutkitaan erikseen, koska ne ovat ilmiöinä erilaiset. Omassa aineistossani kuitenkin oli naisten kertomuksia sekä parisuhdeväkivallan että katuväkivallan pelosta ja myös muutama kertomus muiden miespuolisten sukulaisten tai tuttavien tekemän väkivallan pelosta. Ymmärsin aineistoni naisten kertomukset kokemuksiksi, jotka paikantuvat eri kohtiin naisiin kohdistuvan väkivallan jatkumolla. Tarkoitukseni ei tietenkään ollut rinnastaa esimerkiksi seksuaalista häirintää raiskaukseen tai väkivallalla uhkailua vakavaan väkivallantekoon, vaan halusin kiinnittää huomiota siihen, että ne kaikki liittyvät samaan ilmiöön, naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja sukupuolten väliseen eriarvoisuuteen. Ajatus sekä väkivallan että väkivallan pelon jatkumosta ja elettyyn pelon kokemukseen keskittyminen mahdollistivat aineistoni naisten erilaisissa tilanteissa syntyneiden pelkokokemusten tutkimisen samassa yhteydessä.

Margaret T. Gordon ja Stephanie Riger (1981, 75) kirjoittivat parikymmentä vuotta sitten, että rikosten pelon tutkimisen suurin ongelma on teoreettisen viitekehyksen puute. Suomessa rikosten ja väkivallan pelkoa on tutkittu vähän. Laadullisin menetelmin niitä on tutkittu vielä vähemmän. Hille Koskelan tekemän pelon maantieteellisen sekä Antti Kariston ja Martti Tuomisen tekemän kaupunkisosiologisen tutkimuksen myötä aihe on kehittynyt teoreettisesti ja vakiintunut osaksi suomalaista tieteellistä keskustelua. Populaarijulkisuuteen naisten kokemaa väkivallan pelko puolestaan nousi Anja Kaurasen (1995) *Pelon maantiede* -romaanin sekä hänen romaaniinsa perustuvan samannimisen elokuvan (1999) ansiosta. Koska rikosten ja väkivallan pelon tutkimus on Suomessa kuitenkin suhteellisen vähäistä, olisi pelkoja mahdollista tutkia vielä useammista näkökulmista ja teoriaperinteistä käsin kuin tällä hetkellä. Olen tutkielmallani osoittanut, että naisten kokemaa väkivallan pelkoa voi lähestyä esimerkiksi kirjoitettujen pelkokertomusten ja ruumiinfenomenologian avulla. Ruumiinfenomenologia sopii hyvin naisten ruumiin tiedon ja arjen tiedon tutkimiseen. Aineiston ruumiinfenomenologinen luenta auttoi erittelemään pelkokokemusta syvällisesti, ja se myös jätti analyysiin jälkiä tunteiden elämyksellisyydestä, mikä on mielestäni tärkeää tunteita tutkittaessa.

Halusin antaa tutkielmassani tilaa naisten omille pelkokertomuksille. Kirjoitettujen pelkokertomusten tutkiminen oli mielenkiintoista ja luontevaa. Omaelämäkerrallinen kertomusaineisto antaa mahdollisuuden hyvin erilaisten tutkimuskysymysten asettamiseen. Vaikka aineistoni oli melko pieni ja kysymyksiä vain muutama, jäi silti paljon sanomatta, koska kertomusaineistoa voi lukea niin monilla eri tavoilla. Aineistoni naisiin kohdistuneesta väkivallasta kerrotuilla kertomuksilla on kuitenkin käänköpuolensa. Kertomukset nimittäin saattavat opettaa tyttöjä ja naisia pelkäämään naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Jos tutkielmani osallistuu pelon opettamiseen, koen epäonnistuneeni täysin. Tarkoitukseni on ollut osoittaa, että väkivallan pelkoa aiheuttaneista tilanteista kertominen joko kirjoittamalla tai puhumalla on tärkeää, jotta naiset eivät alkaisi hävetä tai kokea syyllisyyttä kokemuksistaan, vaan tekisivät omalta osaltaan julkiseksi tätä naisten elämää rajoittavaa hiljaista tietoa.

Pahimmillaan väkivallan pelko voi olla hyvin keskeinen tunne naisten elämässä. On tärkeää, että yhteiskuntatieteissäkin tutkitaan ”yksityisinä” pidettyjä ja ”yksityisyydessä” koettuja tunteita, koska emotionaalisuus on myös sosiaalisuutta. Suomessa on vielä kokonaan kirjoittamatta esimerkiksi naisten parisuhteissaan kokeman väkivallan pelon tutkimus. Toivon, että suomalaisten (nais)tutkijoiden kiinnostus tutkia naisten kokemaa väkivallan pelkoa lisäänty myös muilla tieteenaloilla kuin pelon maantieteessä ja kaupunkisosiologiassa, koska väkivallan pelko on synkkydestään huolimatta kiehtova tutkimuskohde. Pelon läpi katsottuna, niin kirjaimellisesti kuin teoreettisestikin, todellisuus näyttäytyy aivan uudessa valossa.

* * *

Tämän tutkielman tekemistä aloitellessani nousi mieleeni *Kalevalan* (1849) Aino-taru ja Akseli Gallen-Kallelan (1891) Aino-tarusta maalaama kaunis triptyyppi, jotka ovat tärkeä osa suomalaista kulttuuriamme. Taru ja maalaus tarjoavat esteettistä mielihyvää, mutta samalla ne ovat myyttinen kertomus (suomalaisen) naisen kokemasta väkivallan pelosta. Myöhemmin sain tietää, että Aino-taru oli innoittanut Marita Hussoa, Riitta Piltosta ja Päivi Myllyniemeä jopa tekemään parisuhdeväkivallan kohteeksi joutuneista naisista valokuvainstallaationäytteen nimeltä *Verta peiton alla – Miksi Aino hukkuu?* (ks. esim. Aamulehti 18.1.1997, 25). Väinämöisen ahdistelun takia hukuvasta Ainosta kerrotun myytin voi tulkita myös naisten selviytymiskertomukseksi, kuten esimerkiksi eräät opiskelijanaiset ovat tehneet taidekasvatuksen opinnoissaan Marjo Räsänen (1998, 27–28) ohjauksessa. Tarussa Väinämöinen ei saanut ha-

luamaansa, mutta Aino sai hukkumisen jälkeen uuden muodon, uuden toivon ja uuden elämän. Myytit ovat Liisa Marjatta Järvisen (1996, 39–40) mukaan ikkunoita, joista näkee sekä myytin syntysijoille että sinne, minne myytit ovat vasta matkalla. Jos naisten kokemaan väkivallan pelkoon suhtaudutaan vakavasti otettavana yhteiskunnallisena ongelmana, yhä useamman naisen ei tarvitse enää kertoa väkivallan pelosta, tai naisten kertomukset muuttuvat selviytymiskertomuksiksi. Vaikka Aino hukkui pelon virtaan, Ainon taru ei päättynyt.

*Alkoi lohta leikkaella, veitsen viilteä kaloa:
lohi loimahti merehen, kala kirjo kimmeltihe
pohjasta punaisen purren, venehestä Väinämöisen.*

≈ ≈ ≈

*”En ollut merilohia, syvän aallon ahvenia:
olin kapo, neiti nuori, sisar nuoren Joukahaisen,
kuta pyyit kuun ikäsi, puhki polvesi halasit.”*

≈ ≈ ≈

*Eip' on toiste tullutkana, ei toiste sinä ikänä:
jo vetihe, vierähtihe, ve'en kalvosta katosi
kiven kirjavan sisähän, maksankarvaisen malohon.*

≈ ≈ ≈

*Sai kyllin kaloja muita, kaikkia ve'en kaloja,
ei saanut sitä kalaista, mitä mielensä pitävi:
Vellamon vetistä neittä, ahon lasta ainokaista.*

☞ *Kalevala: Aino-taru*

LÄHTEET

Aamulehti 18.1.1997. Arto Forsblom: Aino on kuin syväjäässä. Parisuhdeväkivallan uhriksi joutunut nainen kokee usein henkisen hajoamisen, osoittaa tabuja rikkova näyttely, 25. [Asiantuntijana Marita Husso.]

Aamulehti. Moro-liite. 27.11.1997. Merja Määttänen: Nainen pelkää autiota hiljaisuutta, mies väkijoukkoja, 12–13. [Asiantuntijoina Karoliina Laakkonen, Nina Mustikkamäki ja Outi Virola.]

Aapola, Sinikka & Kangas, Ilka 1994. *Väistelyä ja vastarintaa. Tarinoita naisten selviytymisestä.* Helsinki: Gaudeamus.

Airaksinen, Timo & Vuorio, Manu J. 1997. Hobbesin näkemys tunteista ja vallasta. Teoksessa Ilkka Niiniluoto & Juha Räikkä (toim.) *Tunteet*. 3. painos. Helsinki: Yliopistopaino, 169–199.

Alanen, Lilli 1997. Tunteita koskeva tieto ja tunteiden kognitiivinen rooli Descartesin teoriassa. Teoksessa Ilkka Niiniluoto & Juha Räikkä (toim.) *Tunteet*. 3. painos. Helsinki: Yliopistopaino, 25–45.

Alasuutari, Pertti 1994. *Laadullinen tutkimus*. 2. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Apo, Satu 1990. Kertomusten sisällön analyysi. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 62–80.

Apo, Satu 1995. Teemakirjoittaminen. Perinteentutkimuksen näkymätön aineistonkeruumenetelmä. Teoksessa Satu Apo *Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta*. Helsinki: Hanki ja jää, 173–186.

Aristoteles 1998. *Runousoppi*. Suom. Pentti Saarikoski. Helsinki: Otava.

Arola, Hilkka 1998. Uhri palaa tappajansa uniin – usein positiivisena henkilönä. [Asiantuntijana Hannu Lauerma.] *Sosiaalivakuutus* 36 (3), 16–19.

Asikainen, Annamari & Koskela, Hille 1992a. Naisen pelon maantiedettä eli metodologisia ajatuksia feministisen maantieteen näkökulmasta. *Alue ja Ympäristö* 21 (1), 28–35.

- Asikainen, Annamari & Koskela, Hille** 1992b. Naisen pelon maantieteestä maaseudun naisen arkeen. Feministisen maantieteen haasteita. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 5 (1), 5–13.
- Balvig, Flemming** 1990. Fear of Crime in Scandinavia – New Reality, New Theory? Teoksessa Annika Snare (toim.) *Criminal Violence in Scandinavia. Selected Topics*. Oslo: Norwegian University Press, 89–127.
- Barnett, Ola W. & LaViolette, Alyce D.** 1993. *It Could Happen to Anyone. Why Battered Women Stay*. Newbury Park: Sage.
- Barthes, Roland** 1993. *Tekstin hurma*. Suom. Raija Sironen. Tampere: Vastapaino. Alkuperäisjulkaisu 1973.
- Benjamin, Walter** 1986. *Silmä väkijoukossa. Huomioita eräistä motiiveista Baudelairin tuotannossa*. Suom. Antti Alanen. Helsinki: Odessa. Alkuperäisjulkaisu 1939.
- Bentz, Valerie Malhotra & Shapiro, Jeremy J.** 1998. *Mindful Inquiry in Social Research*. London: Sage.
- Braidotti, Rosi** 1993. *Riitasointuja*. Suomennoksen toimittanut Päivi Kosonen. Tampere: Vastapaino.
- Brownmiller, Susan** 1993. *Against Our Will. Men, Women and Rape*. New York: Fawcett Columbine. Alkuperäisjulkaisu 1975.
- Burt, Martha R. & Estep, Rhoda E.** 1981. Apprehension and Fear: Learning a Sense of Sexual Vulnerability. *Sex Roles: A Journal of Research* 7 (5), 511–522.
- Campbell, Colin** 1990. *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism*. 2. painos. Oxford: Basil Blackwell.
- Crawford, June & Kippax, Susan & Onyx, Jenny & Gault, Una & Benton, Pam** 1992. *Emotion and Gender. Constructing Meaning from Memory*. London: Sage.
- Denzin, Norman K.** 1984. *On Understanding Emotion*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Descartes, René** 1994. Mielenliikutukset. Teoksessa René Descartes *Teoksia ja kirjeitä*. Suom. J.A. Hollo. 2. painos. Helsinki: Wsoy, 153–256. Alkuperäisjulkaisu 1649.
- Doyle, Roddy** 1998. *Nainen joka törmäili oviin*. Suom. Leena Tamminen. Helsinki: Wsoy.
- Drake, Sunniva** 1989. *Naisten itsepuolustus. Ota yö takaisin!* Helsinki: Naisten Kulttuuriyhdistys ry.
- Eskola, Katarina** 19.2.1998. Muisti ja tunteet. *Luento Tunteiden sosiologia -tutkijaseminaarissa Jyväskylän yliopistossa*.

- Fattah, Ezzat A.** 1993. Research on Fear of Crime: Some Common Conceptual and Measurement Problems. Teoksessa Wolfgang Bilsky, Christian Pfeiffer & Peter Wetzels (toim.) *Fear of Crime and Criminal Victimization*. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag, 45–70.
- Fisher, Bonnie S. & Nasar, Jack L.** 1992. Fear of Crime in Relation to Three Exterior Site Features. Prospect, Refuge, and Escape. *Environment and Behavior* 24 (1), 35–65.
- Forrest Gump*. USA 1994. Ohjauk: Robert Zemeckis. Paramount Pictures.
- Foucault, Michel** 1986. Of Other Spaces. Käänt. Jay Miskowiec. *Diacritics* 16 (1), 22–27.
- Foucault, Michel** 1989. Arkkitehtuuri, tieto ja valta. Michel Foucaultin haastattelu. Teoksessa *Kaupunki, tila, valta*. Suom. Jorma Mänty. Tampereen teknillisen korkeakoulun yhdyskuntasuunnittelun laitoksen julkaisuja nro 16. Tampere: Tampereen teknillinen korkeakoulu, 29–53.
- Foucault, Michel** 1998. *Seksuaalisuuden historia: Tiedontahto. Nautintojen käyttö. Huoli itsestä*. Suom. Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus. Alkuperäisjulkaisut 1976, 1984 ja 1984.
- Furedi, Frank** 1998. *Culture of Fear. Risk-taking and the Morality of Low Expectation*. 2. painos. London: Cassell.
- Gallen-Kallela, Akseli** 1891. *Aino-taru* [online, viitattu 24.5.2000]. Helsinki: Suomen taiteen museo Ateneum. Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://www.fng.fi/fng/pic/huge/art/collecti/11/X0011900.jpg>](http://www.fng.fi/fng/pic/huge/art/collecti/11/X0011900.jpg).
- Game, Ann & Metcalfe, Andrew** 1996. *Passionate Sociology*. London: Sage.
- Gordon, Margaret T. & Riger, Stephanie** 1981. The Fear of Rape: A Study in Social Control. *Journal of Social Issues* 37 (4), 71–92.
- Gordon, Margaret T. & Riger, Stephanie** 1991. *The Female Fear. The Social Cost of Rape*. 2. painos. Urbana: University of Illinois Press.
- Granfelt, Riitta** 1998. *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Grönfors, Martti** 1994. Miehin kulttuuri ja väkivalta. Teoksessa Jorma Sipilä & Arto Tiihonen (toim.) *Miestä rakennetaan – maskuliinisuuksia puretaan*. Tampere: Vastapaino, 63–76.
- Haapala, Arto** 1990. Kyyneleitä katsomossa. Elokuvan emotionaalinen kokeminen. *Synteesi: Taiteidenvälisen tutkimuksen aikakauslehti* 9 (1), 44–55.
- Haavio-Mannila, Elina & Roos, J.P.** 1998. Pidättyvyyden polven naisten ja miesten rakkaustyylejä. Teoksessa Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen & Anni Vilkkö (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 240–272.

- Haug, Frigga & Hauser, Kornelia** (toim.) 1991. *Die andere Angst*. Hamburg: Argument-Verlag.
- Hearn, Jeff** 1998. *The Violences of Men. How Men Talk About and How Agencies Respond to Men's Violence to Women*. London: Sage.
- Heinämaa, Sara** 1996a. *Ele, tyylä ja sukupuoli. Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfilosofia ja sen merkitys sukupuolikäytökselle*. Tampere: Gaudeamus.
- Heinämaa, Sara** 1996b. Muistaen, ollen, kiertyen. Huomioita Merleau-Pontyn muisti-, aika- ja subjektikäytöksistä. Teoksessa Kirsti Määttänen & Tuomas Nevanlinna (toim.) *Muistikirja. Jälkien jäljillä*. Helsinki: Tutkijaliitto, 171–180.
- Heinämaa, Sara & Reuter, Martina** 1994. Naisten tunneherkkyys. Filosofinen keskustelu tunteiden järjellisydestä. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 7 (1), 4–20.
- Heinämäki, Elisa** 1995 [online, viitattu 24.5.2000]. Mitä ei voi nähdä. Matka katseen ja kosketuksen maailmaan Maurice Merleau-Pontyn ja Luce Irigarayn seurassa. *Niin & näin: Filosofinen aikakauslehti* 2 (4). Saatavilla myös painettuna. Saatavilla [www-muodossa: <URL: http://www.netn.fi/495/netn_495_heina.html>](http://www.netn.fi/495/netn_495_heina.html).
- Heiskanen, Markku** 1996a. Suomalaisten pelot. Hyvinvointi ja turvattomuuden kokeminen. Teoksessa Kirsti Ahlqvist & Anja Ahola (toim.) *Elämän riskit ja valinnat. Hyvinvointia lammassa Suomessa?* Helsinki: Edita & Tilastokeskus, 55–85.
- Heiskanen, Markku** 1996b. *Suomalaisten rikosriskit 1996. Kansainvälisen rikosuhtutkimuksen Suomea koskevia haastattelutuloksia*. Sisäasiainministeriön poliisiosaston julkaisu 3/1996 sekä Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja nro 25. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Heiskanen, Markku & Piispa, Minna** 1998. *Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta*. Oikeus 1998: 12. Helsinki: Tilastokeskus.
- Helén, Ilpo** 1995. Michel Foucault'n valta-analytiikka. Teoksessa Risto Heiskala (toim.) *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 270–315.
- Heller, Agnes** 1985. *The Power of Shame. A Rational Perspective*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Hietala, Veijo** 1993. *Kuvien todellisuus. Johdatusta kuvallisen kulttuurin ymmärtämiseen ja tulkintaan*. Helsinki: Kirjastopalvelu.
- Hirschmüller, Barbara** 1997. Wer hat Angst vor dem schwarzen Mann. Die Ängste unserer Kinder, was sie uns sagen, wie wir helfen können. Teoksessa Ursula Schulz (toim.) *Angst. Schrei nach Leben*. Waiblingen: Stendel, 27–60.
- Honkasalo, Marja-Liisa** 1996. Liike ja liukumo. Kivun merkityksiä ja naispaikannoksia. *Synteesi: Taiteidenvälisen tutkimuksen aikakauslehti* 15 (4), 31–41.

- Honkasalo, Marja-Liisa** 1998. Space and Embodied Experience: Rethinking the Body in Pain. *Body & Society* 4 (2), 35–57.
- Honkatukia, Päivi** 1998. *Sopeutuvat tytöt? Sukupuoli, sosiaalinen kontrolli ja rikokset*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 152. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Husso, Marita** 1994. Abjekti. Teoksessa *Näkymätön käsite*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita nro 88. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 7–22.
- Husso, Marita** 1996. Rakkaudestako mies tappaa naisen? *Helsingin Sanomat* 8.3.1996, A13.
- Husso, Marita** 1997. Heikkouden hetkiä parisuhdeväkivallassa. Teoksessa Eeva Jokinen (toim.) *Ruumiin siteet. Kirjoituksia eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta*. Tampere: Vastapaino, 87–104.
- Hyvärinen, Matti** 1998. Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen & Anni Vilkkö (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 312–336.
- Hänninen, Harto & Latvanen, Marko** 1996. *Verikekkerit. Kauhun käsikirja*. 2. uudistettu painos. Helsinki: Otava.
- Ilmonen, Kaj** 29.1.1998. Työelämä ja tunteet. *Luento Tunteiden sosiologia -tutkijaseminaarissa Jyväskylän yliopistossa*.
- Ilmonen, Mervi** 1993. Kauhua campuksella ja muita pelon paikkoja. *Yhteiskuntasuunnittelu* 31 (1), 35–40.
- Ilta-Sanomat* 20.9.1999. Pirkka Siltari: Kuka on naamiomies? A8–A9.
- Irigaray, Luce** 1996. *Sukupuolieron etiikka*. Suom. Pia Sivenius. Helsinki: Gaudeamus.
- Izard, Carroll E.** 1993. Organizational and Motivational Functions of Discrete Emotions. Teoksessa Michael Lewis & Jeannette M. Haviland (toim.) *Handbook of Emotions*. New York: Guilford, 631–641.
- Jaggar, Alison M.** 1992. Love and Knowledge: Emotion in Feminist Epistemology. Teoksessa Alison M. Jaggar & Susan R. Bordo (toim.) *Gender/Body/Knowledge. Feminist Reconstructions of Being and Knowing*. 3. painos. New Brunswick: Rutgers University Press, 145–171.
- Jokinen, Arto** 24.5.1999. Miesten väkivallan kulttuurinen rakentuminen. *Luento Naisiin kohdistuva väkivalta -seminaarissa Terve-SOS 99 -tapahtumassa Helsingissä*.
- Jokinen, Eeva** 1989. Muistelutyö. *Sosiaalipolitiikka* 14, 93–102.
- Jokinen, Eeva** 1991. *Naisen odysseia individualismiin*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita nro 65. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Jokinen, Eeva 1996. *Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Tampere: Gaudeamus.

Jokinen, Kimmo 12.3.1998. Musiikki ja tunteet. *Luento Tunteiden sosiologia -tutkijaseminaarissa Jyväskylän yliopistossa*.

Järvinen, Liisa Marjatta 1996. *Naisen myyttinen säikähdys*. Helsinki: Yliopistopaino.

Kalevala 1849 [online, viitattu 24.5.2000]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Neljäs runo. Viides runo. Saatavilla myös painettuna. Saatavilla www-muodossa:
<URL: <http://www.finlit.fi/kalevala/teksti/kalevala-04.htm>> ja
<URL: <http://www.finlit.fi/kalevala/teksti/kalevala-05.htm>>.

Kangas, Ilka 1994. ”Mä haluan olla rauhassa.” Lähentelyjen torjumisesta. Teoksessa Sara Heinämaa & Sari Näre (toim.) *Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta*. Helsinki: Gaudeamus, 109–117.

Kantokorpi, Mervi 1990. Proosan runousoppia. Teoksessa Mervi Kantokorpi, Pirjo Lyytikäinen & Auli Viikari *Runousopin perusteet*. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 103–177.

Karisto, Antti 1993. Pelottava kaupunki. Teoksessa *Tulevaisuus nykyisyydessä. Juhlakirja Georg Wallsin 60-vuotispäivän kunniaksi*. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus & Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, 30–41.

Karisto, Antti & Tuominen, Martti 1993. *Kirjoituksia kaupunkipeloista*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1993: 8. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Karjalainen, Pauli Tapani 1997. Aika, paikka ja muistin maantiede. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*, 227–241.

Karpela, Totti-Mikael 1998. *Kansalaisen turvakirja. Opaskirja omasta turvallisuudestaan kiinnostuneille ihmisille*. Helsinki: Otava.

Kaskisaari, Marja 1995. *Lesbokirja. Vieras, minä ja moderni*. Tampere: Vastapaino.

Kaskisaari, Marja 1998. Rakkauden täyttymys. Seksuaaliset erot ja romanttinen rakkaus. Teoksessa Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen & Anni Vilkkö (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 273–309.

Kaskisaari, Marja 9.3.1998. Kuinka minä luen naisten teema-elämäkertoja. *Luento ”Muistojen erot” -luentosarjassa Jyväskylän yliopistossa*.

Kauppalehti Extra. Turvallisuus. 12.10.1999. Pääkirjoitus: Kukkaro nimeltä turvallisuus, 2.

Kauranen, Anja 1995. *Pelon maantiede*. 3. painos. Helsinki: Wsoy.

- Kejonen, Paula** 1998. *Nainen, pelko ja tilankäyttö Turun kampusalueella*. Turku: Turun yliopiston ylioppilaskunta.
- Kelly, Liz** 1987. The Continuum of Sexual Violence. Teoksessa Jalna Hanmer & Mary Maynard (toim.) *Women, Violence and Social Control*. Houndmills: Macmillan, 46–60.
- Kempainen, Eeva** 1997. Pelko pois perheestä! [Asiantuntijana Sirkka Perttu.] *Lastentarha: Varhaiskasvatuksen ammattilehti* 60 (2), 12–13.
- Keskinen, Suvi** 1996. *Väkivaltainen avioliitto naisten omaelämäkertoissa*. Naistutkimusraportteja 3/1996. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Keskisuomalainen* 30.11.1999. Pertti Mattila/STT: Väkivalta vähentynyt, mutta pelko lisääntynyt, 8. [Asiantuntijana Kauko Aromaa.]
- Keskisuomalainen* 22.1.2000. Raimo Pirttikoski: Lähestymiskielto ei tehoa läheskään kaikkiin, 5. [Asiantuntijana Leena Ruusuvaori.]
- Koivunen, Hannele** 1998. *Hiljainen tieto*. 2. painos. Helsinki: Otava.
- Kopomaa, Timo** 1996. Puistoympäristöt ja pelon maantiede. *Viherympäristö* 4, 46–47.
- Korander, Timo** 1994. *Suomalaisten turvallisuuden kokeminen ja suhtautuminen poliisiin 1993*. Sisäasiainministeriön poliisiosaston julkaisu 10/1994. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Korhonen, Inkeri & Oksanen, Katja** 1997. Kertomuksen semiotiikkaa. Teoksessa Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen (toim.) *Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*. Helsinki: Gaudeamus, 54–71.
- Kortteinen, Matti** 1982. *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Helsinki: Otava.
- Koskela, Hille** 1994. ”Tila on kuin tuhat lävistävää silmää” – ajatuksia tilakäsityksistä, kaupunkipelosta ja tilan kokemisesta. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 7 (4), 22–33.
- Koskela, Hille** 1995a. Ambivalentti pelkojen kaupunki. Teoksessa Harry Schulman & Vesa Kanninen (toim.) *Kaupunki kohtauspaikkana. Näkökulmia kulttuuriseen kaupunkitutkimukseen*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu, 61–70.
- Koskela, Hille** 1995b. Pelon maantiede ja kaupunkisuunnittelu. Teoksessa Veikko Ervasti, Hille Koskela, Jorma Kytömäki & Juhani Paananen *Terra Nova. Ihminen ja ympäristö*. Lukio. Opettajan materiaali. Helsinki: Wsoy, 3–7.
- Koskela, Hille** 1995c. Stadsmiljön som rädslan och kontrollens rum. Teoksessa Monica Herrlin (toim.) *Kvinnor och miljöer. Rapport från det 9nde nordiska kvinnojuristmötet 19–21 maj 1995*. Helsingfors: Helsingfors universitet, 57–76.
- Koskela, Hille** 1996. Kaupunkipelko tutkimuksen ja opetuksen aiheena. *Natura* 33 (2), 20–23.

- Koskela, Hille** 1997a. Tilapuoli sukupuoli. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteseen*, 73–86.
- Koskela, Hille** 1997b. Urbaani territoriaalisuus ja katutilan semiotiikka – graffitit, valvontakamerat ja katuprostituutio tilan merkitsijöinä. *Alue ja Ympäristö* 26 (2), 3–17.
- Koskela, Hille** 1999a. Fear, Control and Space – Introduction. Teoksessa Hille Koskela *Fear, Control and Space. Geographies of Gender, Fear of Violence, and Video Surveillance*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 1–16.
- Koskela, Hille** 1999b. Fear, Control and Space – Epilogue. Teoksessa Hille Koskela *Fear, Control and Space. Geographies of Gender, Fear of Violence, and Video Surveillance*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 1–7.
- Koskela, Hille & Tuominen, Martti** 1995. Yökaupunki – pelon kaupunki? Teoksessa Jaana Lähteenmaa & Laura Mäkelä (toim.) *Helsingin yö*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 66–89.
- Koski, Helena** 1999. *Ulos ansasta. Apua perheväkivaltatilanteisiin*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Kosonen, Ulla** 1998. *Koulumuistoja naiseksi kasvamisesta*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen julkaisusarja SoPhi nro 21. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kotkavirta, Jussi** 2.4.1998. Tunteet ja moraalinen velvollisuus. *Luento Tunteiden sosiologia -tutkijaseminaarissa Jyväskylän yliopistossa*.
- Kristeva, Julia** 1982. *Powers of Horror. An Essay on Abjection*. Käänt. Leon S. Roudiez. New York: Columbia University Press.
- Kristeva, Julia** 1998. *Musta aurinko. Masennus ja melankolia*. Suom. Mika Siimes (Pia Sivenius luku 8). Helsinki: Nemo.
- Kuivaniemi, Mirja** (toim.) 1997. *Väkivallasta vapaaksi. Naiset kertovat kokemuksistaan*. 2. painos. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Kärki, Anita** 1998. *Kokemuksen tila – pohdintoja etelänmatkasta, kuntosaliturheilusta ja elokuvissakäymisestä*. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Julkaisen maton lisensiaatintyön yhteenvetoartikkeli.
- Lahikainen, Anja Riitta & Kraav, Inger & Kirmanen, Tiina & Maijala, Leena** 1995. *Lasten turvattomuus Suomessa ja Virossa. 5–12-vuotiaiden lasten huolten ja pelkojen vertaileva tutkimus*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 25. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Laine, Timo & Kuhmonen, Petri** 1995. *Filosofinen antropologia. Ihmisen kokonaisuutta etsimässä*. Jyväskylä: Atena.

Laki lähestymiskiellosta 1998. 4.12.1998/898.

Lamarque, Peter 1981. How Can We Fear and Pity Fictions? *The British Journal of Aesthetics* 21 (4), 291–304.

Lauerma, Hannu 1990. Onko unen kuvakertomus vain unta. *Mielenterveys* 29 (3), 4–7.

Lehtonen, Mikko 1996. *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino.

Lejeune, Philippe 1995. *On Autobiography*. Käänt. Katherine Leary. 2. painos. Minneapolis: University of Minnesota Press. Alkuperäisjulkaisu 1989.

Lewis, Michael & Haviland, Jeannette M. 1993. Preface. Teoksessa Michael Lewis & Jeannette M. Haviland (toim.) *Handbook of Emotions*. New York: Guilford, ix–x.

Lupton, Deborah 1998. *The Emotional Self. A Sociocultural Exploration*. London: Sage.

Matero, Johanna 1996. Tieto. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 245–269.

Merleau-Ponty, Maurice 1962. *Phenomenology of Perception*. Käänt. Colin Smith. London: Routledge & Kegan Paul.

Mills, C. Wright 1982. *Sosiologinen mielikuvitus*. Suom. Antti Karisto, Esa Konttinen, Pentti Takala & Hannu Uusitalo. Helsinki: Gaudeamus. Alkuperäisjulkaisu 1959.

Mäenpää, Pasi 2000. Digitaalisen arjen ituja. Kännykkä ja urbaani elämäntapa. Teoksessa Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) *2000-luvun elämä. Sosiologia teorioita vuosituhanen vaihteesta*. Helsinki: Gaudeamus, 132–152

Mäkelä, Klaus 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 42–61.

Niemelä, Pauli (toim.) 1991. *Turvattomuus, sen syyt ja hallintakeinot eri ikävaiheissa. Osa I: Tutkimuksen käytännölliset ja teoreettiset lähtökohdat, ikävaihekuvaukset, empiiriset esitutkimustulokset, muuttujien muodostaminen ja haastattelulomake*. Kuopion yliopiston yhteiskuntatieteiden alkuperäistutkimukset 3/1991. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Niemelä, Pauli & Kainulainen, Sakari & Laitinen, Hanne & Pääkkönen, Juha & Rusanen, Timo & Ryytänen, Ulla & Widgrén, Erja & Vornanen, Riitta & Väisänen, Raija & Ylinen, Satu 1997. *Suomalainen turvattomuus. Inhimillisen turvattomuuden yleisyys, perus-ulottuvuudet ja tyypittely – haastattelututkimus 1990-luvun Suomessa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Niemi, Hannu 1985. *Uhritutkimuksen käyttökelpoisuus. Katsaus uhritutkimusten menetelmäongelmiin erityisesti tunnettujen uhrien testistä saatujen tulosten valossa*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

- Niemi, Hannu** 1994. Rikollisuus pelottaa. *Hyvinvointikatsaus: Tilastollinen aikakauslehti* 4, 14–17.
- Niemi, Hannu** 2000. Rikoksen pelko ja varotoimet. Teoksessa Markku Heiskanen, Kauko Aromaa, Hannu Niemi & Reino Sirén *Tapaturmat, väkivalta, rikollisuuden pelko. Väestöhaastattelujen tuloksia vuosilta 1980–1997*. Oikeus 2000: 1. Helsinki: Tilastokeskus.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna** 1998a. Naisiin kohdistuva väkivalta ihmisoikeusloukkauksena. Teoksessa Monica Herrlin (toim.) *Naisten ihmisoikeuksien käsikirja*. Helsinki: Kauppakaari, 149–175.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna** 1998b. Onko naisten turvallisuus naisten oma asia? Teoksessa Pirkko Kiviäho (toim.) *Puheenvuoroja naisiin kohdistuvasta väkivallasta*. Tasa-arvojulkaissuja 3/1998. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, 38–41.
- Niiniluoto, Ilkka** 1993. Uni ja todellisuus. *Mielenterveys* 32 (1), 11–18.
- Niiniluoto, Ilkka** 1997. Tunne ja tieto. Teoksessa Ilkka Niiniluoto & Juha Räikkä (toim.) *Tunteet*. 3. painos. Helsinki: Yliopistopaino, 109–117.
- Nord Wahldén, Christina** 1999. *Liian lyhyt hame?* Suom. Nora Schuurman. Helsinki: Otava.
- Nuppola, Taija** 1997. *Vaiettu pelko. Tarinoita naisten sukupuolittuneista peloista*. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Julkaisematon sosiologian pro gradu -tutkielma. Saatavilla myös www-muodossa Jyväskylän yliopiston kirjaston tutkielmapankissa: <URL: <http://docuweb.jyu.fi/>>.
- Nykyri, Tuija** 1998. *Naisen viha*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen julkaisusarja SoPhi nro 24. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Nykyri, Tuija** 23.4.1998. Tunne ja ruumiillisuus. *Luento Tunteiden sosiologia -tutkijaseminaarissa Jyväskylän yliopistossa*.
- Näre, Sari** 1992. Liisa Älä! Älä! -maassa. Tyttöjen autonomian säätely. Teoksessa Sari Näre & Jaana Lähteenmaa (toim.) *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25–36.
- Näre, Sari** (toim.) 1999a. *Tunteiden sosiologia I. Elämyksiä ja läheisyyttä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Näre, Sari** (toim.) 1999b. *Tunteiden sosiologia II. Historiaa ja säätelyä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Näre, Sari** 1999c. Tunteiden sosiologia yhteiskuntatutkimuksen kentässä. Teoksessa Sari Näre (toim.) *Tunteiden sosiologia I. Elämyksiä ja läheisyyttä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–15.

- Oksala, Johanna** 1997. Foucault ja feminismi. Teoksessa Sara Heinämaa, Martina Reuter & Kirsi Saarikangas (toim.) *Ruumiin kuvia. Subjektin ja sukupuolen muunnelmia*. Helsinki: Gaudeamus, 168–190.
- Oranen, Mikko** 1998. Viisi ”hyvää” syytä unohtaa lapset. *Esikko: Ensi- ja turvakotien liiton jäsenlehti* 16 (2), 4–9.
- Pelkonen, Marja & Villberg, Mella** 1994. *Vaillinaisesta kokonaiseksi*. 2. painos. Helsinki: Kääntöpiiri.
- Pelon maantiede*. Suomi 1999. Ohjaus: Auli Mantila. Buena Vista. Elokuva perustuu Anja Kaurasen samannimiseen romaaniin. Elokuvan www-sivut:
<URL: <http://www.pelonmaantiede.com/>>.
- Periäinen, Tapio** 1998. *Tyhjä – kylissä ja kaupungeissa, taloissa ja tavaroissa*. Jyväskylä: Alvar Aalto -museo.
- Perttu, Sirkka** 1999. *Perhe- ja lähisuhdeväkivalta sosiaali- ja terveydenhuollossa. Tutkimus ammattityöntekijöiden toiminnasta ja työn kehittämistarpeista 1998*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Pihlström, Sami** 1998. Taide todellisuuden kuvaajana – esimerkkinä kauhufiktio. *Synteesi: Taiteidenvälisen tutkimuksen aikakauslehti* 17 (1), 23–36.
- Puhakka, Anneli** 1994. Väkivaltaan varauduttava sosiaalialalla. *Sosiaaliturva* 82 (1–2), 4–6
- Raitasalo, Raimo** 1990. Ihmisen pelot. *Sosiaalivakuutus* 28 (1), 14–17.
- Rajanti, Taina** 1999. *Kaupunki on ihmisen koti. Elämän kaupunkimuodon tarkastelua*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Rasku, Tuija & Joutsenlahti, Juha** 1998. Raikattu kahden organisaation käsissä; auttajien asenne uhrin selviämisen tukena. *Systole: Ensihoidon erikoislehti* 2, 19–25.
- Rauhala, Pirkko-Liisa** 1991. Pelkään, olen siis nainen. [Arvostelu kirjasta Frigga Haug & Kornelia Hauser (toim.) 1991. *Die andere Angst*. Hamburg: Argument-Verlag.] *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 4 (4), 59–60.
- Rehardt, Eero & Ikonen, Pentti** 1994. Häpeä psyykkisen lamaannuksen aiheuttajana. *Duodecim: Lääketieteellinen aikakauskirja* 110 (3), 278–285.
- Riessman, Catherine Kohler** 1993. *Narrative Analysis*. Newbury Park: Sage.
- Rimmon-Kenan, Shlomith** 1991. *Kertomuksen poetiikka*. Suom. Auli Viikari. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Alkuperäisjulkaisu 1983.

- Ronkainen, Suvi** 1999. Subjektius, häpeä ja syyllisyys parisuhdeväkivallan elementteinä. Teoksessa Sari Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 131–154.
- Ronkainen, Suvi** 24.5.1999. Miksi sukupuolella on väliä vallan ja väkivallan verkossa? *Luento Naisiin kohdistuva väkivalta -seminaarissa Terve-SOS 99 -tapahtumassa Helsingissä*.
- Roos, Jertta** 1997. Journalistit pelon tuottajina. [Arvostelu kirjasta Frank Furedi 1997. *Culture of Fear. Risk-taking and the Morality of Low Expectation*. London: Cassell.] *Media-virtuoosi* talvi 1997/1998, 40–42.
- Roos, J.P.** 1987. *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkertoista*. 2. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rose, Gillian** 1993. *Feminism & Geography. The Limits of Geographical Knowledge*. Cambridge: Polity Press.
- Räsänen, Marjo** 1998. Elämismaailmasta taidemaailmaan. *Taide: Art Magazine* 5, 26–28.
- Saarenheimo, Marja** 1991. Omaelämäkerrallinen muisti ja elämäkerta. *Gerontologia* 5 (4), 260–269.
- Saarenheimo, Marja** 1997. *Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen*. Tampere: Vastapaino.
- Saarikangas, Kirsi** 1996. Katseita, kohtaamisia, kosketuksia. Tilassa muodostuvat merkitykset. *Tiede & edistys: Monitieteinen aikakauslehti* 21 (4), 306–318.
- Saarinen, Esa** 1983. *Sartre. Pelon, inhon ja valinnan filosofia*. Tampere: Fanzine.
- Sailas, Raija** 1998 [online, viitattu 24.5.2000]. Ole kiltti ja pelkää! *Hyvinvointikatsaus: Tilastollinen aikakauslehti* 3. Saatavilla myös painettuna. Saatavilla www-muodossa: <URL: http://www.stat.fi/tk/el/hyv983.html#Ole_kiltti_ja_pelkaa!>.
- Salmi, Hannu** 1996. *"Atoompommilla kuuhun!"*. *Tekniikan mentaalihistoriaa*. Helsinki: Edita.
- Salmi, Satu & Keskinen, Esko** 1997. *Näkykö poliisia. Poliisin näkyvyys, kiinnijäämisriski ja rikoksen pelko*. Poliisin oppikirjasarja 2/1997. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Sarmaja, Heikki** 1996. Turpaanvetoja. Teoksessa Tommi Hoikkala (toim.) *Miehenkuvia. Välähdyksiä nuorista miehistä Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 10–57.
- Savolainen, Reijo** 1997. Miten tietoverkkoja käytetään? Verkkojen käyttötutkimuksen asetelmia ja löydöksiä. Teoksessa Kari Stachon (toim.) *Näkökulmia tietoyhteiskuntaan*. Helsinki: Gaudeamus, 124–152.

Scheppele, Kim Lane & Bart, Pauline B. 1983. Through Women's Eyes: Defining Danger in the Wake of Sexual Assault. *Journal of Social Issues* 39 (2), 63–80.

Seppälä, Maria 2000. Yö luo pelon. [Asiantuntijana Hille Koskela.] *Yliopisto: Helsingin yliopiston tiedotuslehti* 48 (3), 37–39.

Seppänen, Susanna 1991a. *Rikoksen pelko*. Oikeus 1991: 2. Helsinki: Tilastokeskus.

Seppänen, Susanna 1991b. Kaupungeissa pelätään. Kaupunkiympäristö lisää rikoksen pelkoa. *Hyvinvointikatsaus: Tilastollinen aikakauslehti* 3, 30–32.

Skogan, Wesley G. 1993. The Various Meanings of Fear. Teoksessa Wolfgang Bilsky, Christian Pfeiffer & Peter Wetzels (toim.) *Fear of Crime and Criminal Victimization*. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag, 131–140.

Smith, Dorothy E. 1991. Writing Women's Experience into Social Science. *Feminism & Psychology* 1 (1), 155–169.

Soeder, Thomas 1997. Die Angst meines Herzens ist groß. Über Angst und Angstkrankheit. Teoksessa Ursula Schulz (toim.) *Angst. Schrei nach Leben*. Waiblingen: Stendel, 121–144.

Stanko, Elizabeth 1987. Typical Violence, Normal Precaution. Men, Women and Interpersonal Violence in England, Wales, Scotland and the USA. Teoksessa Jalna Hanmer & Mary Maynard (toim.) *Women, Violence and Social Control*. Houndmills: Macmillan, 122–134.

Stanko, Elizabeth 1990. *Everyday Violence. How Women and Men Experience Sexual and Physical Danger*. London: Pandora.

Stanko, Elizabeth 1993. Ordinary Fear: Women, Violence, and Personal Safety. Teoksessa Pauline B. Bart & Eileen Geil Moran (toim.) *Violence against Women. The Bloody Footprints*. Newbury Park: Sage, 155–164.

Stanko, Elizabeth 1996. Reading Danger: Sexual Harassment, Anticipation and Self Protection. Teoksessa Marianne Hester, Liz Kelly & Jill Radford (toim.) *Women, Violence and Male Power. Feminist Activism, Research and Practice*. Buckingham: Open University Press, 50–62.

Suominen, Jaakko 1997a [online, viitattu 24.5.2000]. *Tietokonepelko teknologisen katselutavan ilmentymänä. Esimerkkinä hakkeritapaukseen liittyneet uhkakuvat Suomessa 1986–1988*. Turun yliopisto. Kulttuurihistorian pro gradu -tutkielma. 1.2. luku. Tutkimustehtävä ja tietokonepelon määrittely. Saatavilla [www-muodossa:](http://www.muodossa:) <URL: <http://www.tuug.utu.fi/~jaakko/tutkimus/gradu/>>.

Suominen, Jaakko 1997b. Uhka bittiavaruudesta. Tietokonepelkojen kulttuurihistoriaa. *Kulttuurintutkimus* 14 (4), 21–30.

Tammi, Pekka 1992. *Kertova teksti. Esseitä narratologiasta*. Helsinki: Gaudeamus.

- Tani, Sirpa** 1995. *Kaupunki Taikapeilissä. Helsinki-elokuvien mielenmaisemat – maantieteellisiä tulkintoja*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1995: 14. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Tani, Sirpa** 1996. Matkailua mielenmaisemissa. *Natura* 33 (2), 17–19.
- The Blair Witch Project*. USA 1998. Ohjaus: Daniel Myrick & Eduardo Sanchez. Elokuvan www-sivut: <URL: <http://www.blairwitch.com/>>.
- Tiby, Eva** 1990. Kvinnor och brott i stadsmiljö. Teoksessa Per-Olof H. Wikström (toim.) *Brott och åtgärder mot brott i stadsmiljön*. Brottsförebyggande rådet -rapport 1990: 5. Stockholm: Allmänna förlaget, 97–127.
- Tiby, Eva** 1991. Kvinna och rädd? Teoksessa Gunilla Wiklund (toim.) *Rädslan för brott*. Brottsförebyggande rådet -rapport 1991: 2. Stockholm: Allmänna förlaget, 13–26.
- Tikkanen, Märta** 1982. *Miestä ei voi raiskata*. Suom. Kyllikki Villa. 4. painos. Helsinki: Tammi. Alkuperäisjulkaisu 1975.
- Toskala, Antero** 1997. *Pelot ja niiden voittaminen. Kohti uudenlaista rohkeutta*. Helsinki: Writers' House.
- Tuan, Yi-Fu** 1979. *Landscapes of Fear*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Tuttle, Lisa** 1993. Esipuhe. Teoksessa Lisa Tuttle (toim.) *Sielusi hiipiä*. Suom. Leena Peltonen & Marja Sinkkonen. Helsinki: Kääntöpiiri, 9–16.
- Tähkä, Riitta** 1989. Psykoanalyttinen näkökulma ajan kokemiseen. Teoksessa Pirkko Heiskanen (toim.) *Aika ja sen ankaruus*. Helsinki: Gaudeamus, 56–74.
- Töttö, Pertti** 1997. *Pirullinen positivismi. Kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle*. Jyväskylä: Kampus Kustannus.
- Utriainen, Terhi** 1994. Naisen ruumis ja pyhä sana. Teoksessa Sara Heinämaa & Päivi Tapola (toim.) *Shakespeareen sisarpuolet. Naisellisia lukukokemuksia*. Helsinki: Kääntöpiiri, 189–206.
- Valentine, Gill** 1989. The Geography of Women's Fear. *Area* 21 (4), 385–390.
- Varto, Juha** 1996. *Laadullisen tutkimuksen metodologia*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Veenkivi, Liisa** 1990. *Tunnista pelkosi – tunne itsesi*. Helsinki: Wsoy.
- Vilkko, Anni** 1996. Muistan kuinka... Elämäkertamuistelemisesta elämäkertakirjoituksissa. Teoksessa Kirsti Määttänen & Tuomas Nevanlinna (toim.) *Muistikirja. Jälkien jäljillä*. Helsinki: Tutkijaliitto, 98–113.

Vilkko, Anni 1997. *Omaelämäkertä kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Virtanen, Leea 1982. Henkilökohtainen kerronta. Teoksessa Irma-Riitta Järvinen & Seppo Knuuttila (toim.) *Kertomusperinne. Kirjoituksia proosaperinteen lajeista ja tutkimuksesta.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 171–205.

Virtanen, Leea 1990. Huoraksi nimittely suomalaisessa perinteessä. Teoksessa Aili Nenola & Senni Timonen (toim.) *Louhen sanat. Kirjoituksia kansanperinteen naisista.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 139–160.

Vogel, Joachim 1991. Otrygghet – ett välfärdsproblem. Teoksessa Gunilla Wiklund (toim.) *Rädslan för brott.* Stockholm: Brottsförebyggande rådet, 27–34.

Warr, Mark 1985. Fear of Rape among Urban Women. *Social Problems: Official Journal of the Society for the Study of Social Problems* 32 (3), 238–250.

Wistrand, Magnus 1998. Viihde ja viihteellinen väkivalta antiikin Roomassa. Suom. Nicola Nykopp. Teoksessa Maarit Kaimio, Jaakko Aronen & Juha Sihvola (toim.) *Väkivalta antiikin kulttuurissa.* Helsinki: Gaudeamus, 219–239.

Ylikangas, Heikki 1984. Pelko vallankäytön välineenä. *Mielenterveys* 24 (4), 11–12.

Ylioppilasaineita 1994. Anita Julin, Lasse Kemppainen & Pertti Tiensuu (toim.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Äidinkielen opettajain liitto.

Young, Iris Marion 1989. Throwing like a Girl. A Phenomenology of Feminine Body Comportment, Motility, and Spatiality. Teoksessa Jeffner Allen & Iris Marion Young (toim.) *The Thinking Muse. Feminism and Modern French Philosophy.* Bloomington: Indiana University Press, 51–70.

Öhman, Arne 1993. Fear and Anxiety as Emotional Phenomena: Clinical Phenomenology, Evolutionary Perspectives, and Information-Processing Mechanisms. Teoksessa Michael Lewis & Jeannette M. Haviland (toim.) *Handbook of Emotions.* New York: Guilford, 511–536.

LIITTEET

LIITE 1: KIRJOITUSPYYNTÖ

NAISTEN KOKEMA VÄKIVALLAN PELKO

Odotan kirjettä sinulta, joka olet viime vuosina ollut tilanteessa, jossa olet huolestunut turvallisuudestasi tai olet pelännyt väkivaltaa.

Kirjoita minulle pieni kertomus yhdestä tällaisesta tilanteesta niin tarkasti kuin sen nyt muistat. Tilanteen ei tarvitse olla dramaattinen eikä sen ole tarvinnut johtaa väkivaltaan, vaan myös aivan arkiset pelkotilanteet ovat kirjoittamisen arvoisia. Tärkeintä ovat sinun kokemuksesi ja tulkintasi. Kuvaile henkilöitä, tapahtumia, ympäristöä, ajankohtaa sekä ennen kaikkea omia tunteitasi ja toimintaasi. Kerro myös lyhyesti elämäntilanteestasi tuolloin ja nykyään.

Teen naisten kokemasta väkivallan pelosta yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielmaa. [Ohjaajani nimi ja puhelinnumero.] Käsittelen kirjeesi luottamuksellisesti. Halutessasi voit kirjoittaa nimettömänä. Kirjoitathan selkeällä käsialalla ja pian, kuitenkin viimeistään 31.5.1998 mennessä. Kiitos vastauksestasi.

[Nimeni ja yliopiston osoite.]

LIITE 2: KIRJOITTAJAT

Kirjoittajien peitenimet, iät, ammatit, perhetilanteet tapahtuma- ja kirjoitushetkillä sekä kerrottujen tilanteiden tapahtumapaikkakunnat siltä osin kuin ne ovat tiedossani. Puolet kirjoittajista mainitsi olevansa yhden tai useamman lapsen äiti. Lasten iät vaihtelevat vauvoista keski-ikäisiin. Kirjoittajat ovat siinä järjestyksessä, missä olen saanut heidän kertomuksensa keväällä 1998. Aineisto on minun hallussani.

1. **RIIKKA**, 25-vuotias psykologi, naimaton, Helsinki
2. **PIRJO**, 52-vuotias tutkija, naimaton yksinhuoltaja, Helsinki
3. **SENNI**, naimisissa/eronnut, Jyväskylä
4. **SARA**, 22-vuotias järjestötyöhön ja politiikkaan osallistuva yliopisto-opiskelija, naimisissa, Tampere
5. **PAULIINA**, keski-ikäinen, leski, Playa del Ingles, Kanarian saaret
6. **MIRJA**, 40-vuotias, naimisissa/eronnut
7. **SUVI**, perheellinen
8. **ANNA**, perheellinen
9. **VIENO**, 56-vuotias työssäkäyvä, naimisissa/leski, Kouvola
10. **IIDA**, 73-vuotias eläkeläinen, naimaton/naimisissa, useampi pieni paikkakunta Uudellamaalla ja Savossa
11. **JASMIN**, 23-vuotias yliopisto-opiskelija, naimaton, Atlanta, Yhdysvallat
12. **MARI**, 23-vuotias historian opiskelija, naimaton, Turku
13. **MATLEENA**, 28-vuotias diplomi-insinööri, naimaton/avoliitossa, Otaniemi
14. **LAURA**, 29-vuotias sosiaalipolitiikan opiskelija, avoliitossa, Helsinki
15. **HENNA**, 23-vuotias kulttuuriantropologian opiskelija, avoliitossa, Oulu
16. **ELINA**, 28-vuotias, naimisissa, Turku
17. **TUULA**, 53-vuotias lähetti, naimisissa/uusissa naimisissa, Jyväskylä
18. **VEERA**, 37-vuotias ylempi toimihenkilö, avoliitossa/perheellinen
19. **RITVA**, 55-vuotias työtön, naimisissa, pieni paikkakunta Satakunnassa
20. **AAMU**, 72-vuotias eläkeläinen, naimisissa/leski, Lahti
21. **TIINA**, 21-vuotias opiskelija, naimaton, Turku
22. **LEMPI**, 59-vuotias eläkeläinen, Kajaani